

T.C.

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

BANKACILIK VE FİNANS ANABİLİM DALI

**FİNANSAL KRİZLER VE KAMU HARCAMALARI: FARKLI
GELİŞMİŞLİK DÜZEYLERİNDEKİ ÜLKELER ARASINDA BİR
KARŞILAŞTIRMA**

Yüksek Lisans Tezi

Nihat Egemen EMNİYET

Çorum - 2022

**FİNANSAL KRİZLER VE KAMU HARCAMALARI: FARKLI GELİŞMİŞLİK
DÜZEYLERİNDEKİ ÜLKELER ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA**

Nihat Egemen EMNİYET

**Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Bankacılık ve Finans Anabilim Dalı**

Yüksek Lisans Tezi

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Deniz AYTAÇ

Çorum 2022

Nihat Egemen EMNİYET tarafından hazırlanan “ Finansal Krizler ve Kamu Harcamaları: Farklı Gelişmişlik Düzeylerindeki Ülkeler Arasında Bir Karşılaştırma” adlı tez çalışması 23/09/2022 tarihinde aşağıdaki jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bankacılık ve Finans Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Profesör Dr. Deniz AYTAÇ

.....

Dr. Öğr. Üyesi Cihat SAVSAR

.....

Dr. Öğr. Üyesi Zuhal AKGÜN

.....

Hitit Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Yönetim Kurulunun 07/10/2022 tarih ve 2022/2170 sayılı kararı ile Nihat Egemen EMNİYET’in Bankacılık ve Finans Anabilim Dalında Yüksek Lisans derecesi alması onanmıştır.

Prof. Dr. Muhammed Asım YOLDAŞ
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını beyan ederim.

Nihat Egemen EMNİYET

FİNANSAL KRİZLER VE KAMU HARCAMALARI: FARKLI GELİŞMİŞLİK DÜZEYLERDEKİ ÜLKELER ARASINDA BİR KARŞILAŞTIRMA

Nihat Egemen EMNİYET

ORCID : 0000-0001-8979-9696

HİTİT ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Yüksek Lisans Tezi

Mayıs 2022

ÖZET

Finansal Krizler, sermaye hareketliliğın günden güne artmasıyla ülkelerin açısından mali yapılarında önemli tesirlere sahiptir. Finansal açıdan ülkeler krizler karşısında zor durumda kalmaktadır. Ülkelerde finansal krizlerin meydana gelmesinin arka planında temel olarak ülkelerin uyguladıkları döviz kuru politikasının, uluslararası sermaye hareketlerinin, enflasyonun ve ülkelerin borçlanmalarında aşırı bir yönü tercih etmeleri yatmaktadır. Ülkeler finansal krizlere ve toplumsal gereksinimlerin giderilmesi maksadıyla kamu harcamalarını yaparak krizlere karşın etkili adımlar ortaya koyabilmektedir. Bu çalışmada jeopolitik olarak bulunduğu bölgede önemli olan ülkeler seçilerek ilgili ülkelerin 1990 ve 2020 yılları arası meydana getirdikleri kamu harcamaları ve bu harcamalardaki değişimler kamu harcamaları yaklaşımları ve fonksiyonel olarak incelenmiştir.

Anahtar Kavramlar: Finansal Krizler, Kamu Harcamaları, Ekonomik Büyüme Oranları

Bilim Kodu: 115303

**FINANCIAL CRISES AND PUBLIC EXPENDITURE: A COMPARISON BETWEEN COUNTRIES
WITH DIFFERENT DEVELOPMENT LEVELS**

Nihat Egemen EMNİYET

ORCID: 0000-0001-8979-9696

HİTİT UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL

Master of Science Thesis

June 2022

ABSTRACT

Financial Crises have important effects on the financial structures of countries with the increase in capital mobility day by day. Financially, countries are in a difficult situation in the face of crises. In the background of the occurrence of financial crises in countries, mainly the exchange rate policy implemented by the countries, international capital movements, inflation and the countries' preference for an excessive direction in their borrowings lie. Countries can take effective steps against crises by making public expenditures to meet financial crises and social needs. In this study, the countries that are important geopolitically in the region were selected and the public expenditures of the relevant countries between 1990 and 2020 and the changes in these expenditures were examined in terms of public expenditure approaches and functionally.

Key Terms: Financial Crises, Public Expenditures, Economic Growth Rate

Science Code: 115303

TEŞEKKÜR

Bu çalışmayı hazırlamakta emeklerini üniversite hayatım boyunca hiçbir zaman eksik etmeyen çalıŐmalarına her zaman yön ve ilham kaynağı olan üniversitemi sevmemi sağılayan her zaman öğrencisi olmaktan mutluluk ve huzur bulduğum Sayın Hocam Prof. Dr. Deniz Aytaç Hocam'a, eğitim hayatımca hem bir eğitimci hem bir anne olarak her zaman destek veren annem Nilüfer Mehtap Bimen'e, tez hazırlama sürecinde rahmetli olan babam Atilla Emniyet'e, ablam ArŐ. Gör. Aslı Asiye Emniyet Sert'e, kardeşlerim; Atilla Samed Emniyet'e, Derya Gülenay Emniyet'e tezime yönelik her türlü desteklerinden manevi esin kaynağı olan EŐim Gözde Altun Emniyet'e ve 6 aylık kızım Zeynep Nefes Emniyet'e katkılarından dolayı Őükranlarımı sunuyorum.

Nihat Egemen Emniyet

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR.....	vi
İÇİNDEKİLER	vii
TABLolar DİZİNİ.....	xi
GRAFİKLER DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

FİNANSAL KRİZLER

1.1. Finansal Kriz Tanımları	3
1.2. Finansal Krizlere Sebep olan Etkenler.....	4
1.1.1. Döviz kuru politikası	4
1.1.2. Uluslararası sermaye hareketleri	4
1.1.3. Enflasyon.....	5
1.1.4. Aşırı borçlanma	7
1.3. Finansal Krizler Türleri.....	7
1.3.1. Para krizi	8
1.3.2. Finansal sistemik riskler	8
1.3.3. Bankacılık krizleri	9
1.3.4. Finansal kriz modelleri	9
1.4. Dünya’da Meydana Gelmiş Olan Finansal Krizler	12
1.4.1. Brezilya krizi.....	13
1.4.2. Güneydoğu Asya krizi	14
1.4.3. Meksika krizi	15

1.4.4. Arjantin krizi	16
1.4.5. Rusya krizi.....	16
1.4.6. Küresel mali kriz.....	17
1.4.7. Covid-19 ve Ekonomik Kriz.....	19
1.5. Finansal Krizlerde Uygulanan İstikrar Politikaları.....	19
1.5.1. Ortodoks istikrar politikaları.....	19
1.5.2. Heterodoks istikrar politikaları.....	21

2. BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI, TANIMI, SINIFLANDIRMASI VE ETKİLERİ

2.1. Kamu Harcamalarının Tanımı.....	22
2.1.1. Dar ve geniş anlamda kamu harcamaları	23
2.1.2. 5018 Sayılı KMYKK kapsamında kamu harcamalarının hukuki tanımı.....	23
2.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması	24
2.2.1. Kamu harcamalarının idari(organik) sınıflandırması.....	24
2.2.2. Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırma	24
2.2.3. Kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırması	25
2.2.4. Diğer harcama sınıflandırmaları	26
2.3. Kamu Harcamalarının Etkileri	29
2.3.1. Kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki genel etkileri.....	29
2.4. Kamu Harcamalarındaki Artışları Açıklayan Hipotezler	31
2.4.1. Wagner kanunu	31
2.4.2. Musgrave'nin kamu harcamaları yaklaşımı.....	33
2.4.3. Peacock-Wiseman yaklaşımı: sıçrama hipotezi.....	34
2.4.4. Ratchet (mandal etkisi).....	35
2.4.5. Etkinlik ve telafi hipotezi.....	36

3. BÖLÜM

1990 YILI SONRASI DÖNEMDE SEÇİLİ ÜLKELERDE FİNANSAL KRİZ DÖNEMLERİNDE KAMU HARCAMALARININ SEYRİ

	Sayfa
3.1. Amerika Birleşik Devletleri.....	39
3.1.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Kriz Dönemlerinde Toplam Kamu Harcamaları	41
3.2. Rusya	45
3.2.1. Rusya'da kriz dönemlerinde toplam kamu harcamaları.....	46
3.2.2. Rusya'da kriz dönemlerinde fonksiyonel sınıflandırma kapsamındaki kamu harcamaları	48
3.3. Brezilya.....	50
3.3.1. Brezilya'da kriz dönemlerinde toplam kamu harcamaları	52
3.3.2. Brezilya'da kriz dönemlerinde fonksiyonel sınıflandırma kapsamındaki kamu harcamaları	54
3.4. Yunanistan.....	56
3.4.1. Yunanistan'da kriz dönemlerinde toplam kamu harcamaları	57
3.4.2. Yunanistan'da kriz dönemlerinde fonksiyonel sınıflandırma kapsamındaki kamu harcamaları	60
3.5. Güney Kore.....	63
3.5.1. Güney Kore'de kriz dönemlerinde toplam kamu harcamaları	65
3.5.2. Güney Kore'de kriz dönemlerinde fonksiyonel sınıflandırma kapsamındaki kamu harcamaları	68
3.6. Türkiye.....	70
3.6.1. Türkiye'de kriz dönemlerinde toplam kamu harcamaları	72
3.6.2. Türkiye'de kriz dönemlerinde fonksiyonel sınıflandırma kapsamındaki kamu harcamaları	74
3.7. Seçili Ülkelerin Kamu Harcamaları Karşılaştırması.....	76
3.8. Seçili Ülkelerin Sağlık Harcamaları Karşılaştırması.....	80
3.9. Seçili Ülkelerin Eğitim Harcamaları Karşılaştırması	83

	Sayfa
3.10. Seçili Ülkelerin AR-GE Harcamaları Karşılaştırması	85
3.11. Seçili Ülkelerin Savunma Karşılaştırması.....	87
3.12. Seçili Ülkelerin Büyüme Oranlarının Karşılaştırılması.....	88
SONUÇ	91
KAYNAKÇA	98

TABLolar DİZİNİ

Tablo	Sayfa
Tablo 3.1. Amerika Birleşik Devletleri 1990 ve 2020 yılları Büyüme Oranları(%).....	39
Tablo 3.2. Amerika Birleşik Devletleri 1990 ve 2020 yılları (Kişi Başı)(Dolar).....	40
Tablo 3.3. Amerika Birleşik Devletleri Toplam Kamu Harcamaları(milyon dolar), Artış Miktarları, Artış Miktarının Oranları(%) ve Kamu harcamalarının GSYİH'a oranları(%).....	42
Tablo 3.4. Amerika Birleşik Devletleri 1990 ve 2020 Yılları Arası Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim, Savunma, ARGE ve Sağlık Harcamalarının GSYİH'a Oranları(%)	43
Tablo 3.5. Rusya 1990 ve 2020 Yılları Arası Büyüme Oranları(%).....	45
Tablo 3.6. Rusya Gayri Yurtiçi Hasıla 1990 ve 2020 yılları(Kişi Başı) (Dolar)	46
Tablo 3.7. Rusya Toplam Kamu Harcamaları(milyon dolar), Artış Miktarları, Artış Miktarının Oranları(%) ve Kamu harcamalarının GSYİH'a oranları(%)	46
Tablo 3.8. Rusya 1990 ve 2020 Yılları Arası Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim, Savunma, ARGE ve Sağlık Harcamalarının Toplam Kamu Harcamalarına oranları(%).....	49
Tablo 3.9. Brezilya 1990 ve 2020 yılları Arası Büyüme Oranları (%).....	50
Tablo 3.10. Brezilya Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 1990 ve 2020 yılları(Kişi Başına) (Dolar)	51
Tablo 3.11. Brezilya 1991 2021 Yılları Arası Toplam Kamu Harcamaları(milyon dolar), Artış Miktarları, Artış Miktarının Oranları(%) ve Kamu harcamalarının GSYİH'a oranları(%).....	52
Tablo 3.12. Brezilya'da 1990 ve 2021 Yılları Arası Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim, Savunma, ARGE ve Sağlık Harcamalarının Toplam Kamu Harcamalarına oranları(%).....	54
Tablo 3.13. 1990 ve 2020 Yılları Arası Yunanistan Büyüme Oranları	56
Tablo 3.14. Yunanistan 1991 ve 2021 Yılları Arası Toplam Kamu Harcamaları(Milyon Dolar), Artış Miktarları, Artış Miktarının Oranları(%) ve Kamu harcamalarının GSYİH'a oranları(%).....	57
Tablo 3.15. Yunanistan Gayri Yurtiçi Hasıla 1990 ve 2021 yılları (Dolar).....	60

Tablo 3.16. 1990 ve 2020 Yılları Arası Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim, Savunma, ARGE ve Sağlık Harcamalarının Toplam Kamu Harcamalarına oranları(%)....	61
Tablo 3.17. 1990 ve 2020 yılları arası Güney Kore büyüme oranları(%)	64
Tablo 3.18. 1990 ve 2021 Yılları Arası toplam kamu harcamaları, artış miktarları ve artış...	65
Tablo 3.19. Güney Kore Gayri Yurtiçi Hasıla 1990 ve 2021 yılları (Dolar).....	67
Tablo 3.20. 1990 ve 2020 Yılları arası Güney Kore harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasının oranları(%).....	68
Tablo 3.21. 1990 ve 2020 Yılları arası Türkiye büyüme oranları(%).....	70
Tablo 3.22. 1990 ve 2021 Yılları Arası Türkiye GSYİH (Dolar)	71
Tablo 3.23. Türkiye toplam kamu harcamalarının 1990 ve 2021 yılları toplam kamu harcamaları ve toplam kamu harcamalarının GSYİH'a oranı(%)	72
Tablo 3.24. 1990 ve 2020 Yılları arası Türkiye harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasının oranları(%).....	74
Tablo 3.25. 1990-2021 Yılları arası ABD, Rusya, Brezilya, Yunanistan, Güney Kore ve Türkiye'nin kamu harcamalarının GSYİH'a Oranı(%).....	76
Tablo 3.26. 1990-2021 Yılları arası ABD, Rusya, Brezilya, Yunanistan, Güney Kore ve Türkiye'nin Sağlık Harcamalarının GSYİH'a Oranı(%)	81
Tablo 3.27. Seçili Ülkelerin Eğitim Harcamaları Karşılaştırması(%)	83
Tablo 3.28. Seçili ülkelerin AR-GE harcamaları karşılaştırması(%).....	85
Tablo 3.29. Seçili ülkelerin Savunma harcamaları karşılaştırması (Ülke GSYİH Oranı).....	87

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik	Sayfa
Grafik 2.1. Peacock-Wiseman yaklaşımı kamu harcamaları büyüme etkisi	34
Grafik 3.2. Seçili ülkelerin kamu harcamaları karşılaştırması	78
Grafik 3.3. Seçili Ülkelerin Sağlık Harcamaları Karşılaştırması	82
Grafik 3.4. Seçili ülkelerin eğitim harcamaları karşılaştırması.....	84
Grafik 3.5. Seçili ülkelerin AR-GE harcamaları karşılaştırması.....	86
Grafik 3.6. Seçili ülkelerin savunma harcamaları karşılaştırması	88
Grafik 3.7. Seçili ülkelerin büyüme oranları	88

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil	Sayfa
Şekil 1.1. Fiyat artış ve enflasyon.....	6
Şekil 1.2. Fiyatlar genel düzeyi	6
Şekil 1.3. Finansal krizlerin sınıflandırılması	8

GİRİŞ

2007 yılında başlayan küresel finans krizinin etkileri ilk olarak Amerika Birleşik Devletleri'nde gayrimenkul ve bankacılık sektörlerinde hissedilmiştir. Daha sonra tüm dünyaya hızla yayılarak finansal ve ekonomik faaliyetleri ve kurumları etkilemiştir (Whitney, 2009). Şimdiye kadar krizle ilgili yapılan çalışmalar makro düzeyde olup, krizin arkasındaki nedenler, etkileri, yönü ve sonuçları gibi konulara odaklanmaktadır (Susam & Bakkal, 2008). Ancak krizler faiz oranları, istihdam, gelir gibi konular üzerinden bireyleri de etkilese de kamu harcamaları üzerindeki etkilerini inceleyen bir araştırma yok gibi görünmektedir. Ayrıca, literatürde, çeşitli krizlere yönelik tüketim ayarlamalarını analiz eden az sayıda çalışma bulunmaktadır (Ang, 2001). Bu nedenle, bilgimizi artırmak ve bu zor zamanlarda devletlerin kamu harcamalarını anlamak ve daha iyi hizmet etmek için krizler sırasında devletlerin kamu harcama davranışlarını analiz etmeye ihtiyaç vardır. Bu çalışmanın amacı, küresel bir kriz anında seçili ülkelerin (ABD, Rusya, Brezilya, Yunanistan, Güney Kore ve Türkiye) fonksiyonel kamu harcamalarını analiz ederek krizlere karşı devletlerin davranış eğilimleri izlemek, kamu harcama davranışlarındaki değişiklikleri belirlemek ve bu değişiklikler açısından karşılaştırmaktır.

2008 krizi sanayi üretimi, ticaret ve istihdamın azalmasına neden olmuştur. 2009 yılında gelişmiş ekonomilerdeki derin daralmalar ve gelişmekte olan ekonomilerdeki ani yavaşlamalar nedeniyle dünya reel GSYİH'sının düşmeler yaşanmıştır. 2009 ve 2010 yıllarında tüketici fiyat tahminlerinin gelişmiş ülkelerde sırasıyla -%0,2 ve %0,3, gelişmekte olan ülkelerde ise sırasıyla %5,7 ve %4,7 gerçekleşmiştir (Alimen & Bayraktaroğlu, 2011).

Küresel finansal krizden gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkelere göre daha fazla etkilendiği iddia edilmektedir (Özkan, 2022). 2001 krizinin bir sonucu olarak daha yapılandırılmış bir finansal sistem ve daha gelişmiş bir kontrol sistemi nedeniyle Türkiye üzerindeki etkilerinin nispeten az olduğu da tartışılmaktadır (Aydın, 2009). Ancak krizin rekabet gücü düşük, üretim yapısı ithalata dayalı, döviz açığı yüksek olan Türkiye gibi ülkelerde de kaçınılmaz etkileri olmuştur. Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri ekonomik büyüme, enflasyon ve döviz kurları, ihracat ve yabancı sermaye açısından olmuştur. Ayrıca gelişmiş ekonomilerdeki daralma Türkiye ekonomisinin çeşitli sektörlerini de etkilemiştir (Yıldız & Durgun, 2010).

Hükümetler büyümeyi artırmak ve daha kapsayıcı hale getirmek için çabalarken, maliye politikası, araştırmalarda merkezi bir odak noktasıdır. Kamu harcamaları karışımı veya kamu harcamalarının etkinliği, maliye politikalarında oldukça önemli olmakla birlikte, daha az ilgi görmüştür. Gerçekten de, kriz sırasında, mali açıkları azaltmaya yönelik kararlar alındığından, kamu harcamaları karışımı büyümeye ve eşitliğe daha az yönlendirilmiş olabilir (Bloch & Fournier, 2018).

Literatür, kamu harcamalarının türü ve etkinliğinin büyümeyi ve eşitliği nasıl etkilediğini vurgulamaktadır. Altyapıya ve yenilikçi faaliyetlere yapılan kamu yatırımları ekonominin

retken kapasitesini artırırken, sosyal ve refah harcamaları eşitsizliği azaltabilir. Benzer şekilde, hkmetlerin büyüklüğü ve etkinliği kapsayıcı büyüme üzerinde önemli bir etkiye sahip olabilir. Hükümet politikasının uzun vadeli büyümeyi teşvik etme ve toplumsal eşitsizlikleri ele alma kabiliyeti, hükümet harcamalarının dökümü ve temel hükümet özelliklerinin analizi yoluyla araştırılabilir.

Literatür, kamu harcamalarının büyüme üzerindeki etkilerini değerlendirirken üretken ve üretken olmayan harcamalar arasında ayırım yapmanın önemini vurgulamaktadır (Johansson, 2016). Literatürden elde edilen ikinci önemli bir çıkarım, hükümet büyüklüğünün (genel hükümet harcamaları ile ölçüldüğü üzere) büyüme üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olabileceğidir. Yakın tarihli bir OECD araştırması, OECD ülkelerinden oluşan bir örneklemde hükümetin büyüklüğü ile GSYH büyümesi arasında negatif bir ilişki bulmuştur (Fall & Fournier, 2015). Bununla birlikte, hükümetin büyüklüğü ile diğer politika ve kurumlar arasında bu ilişkiyi etkileyen tamamlayıcılıklar olabilir. Kamu politikası, kapsayıcı büyümeyi teşvik etmek için büyüme ve eşitliği dengelemeye daha fazla önem verdiğinden, kamu maliyesini bu iki açıdan da analiz etmek ve değerlendirmek giderek daha önemli hale gelmektedir.

Cerra ve Saxena (2008), küresel finansal kriz öncesi olayları araştırarak, politik ve finansal okların potansiyel çıktı üzerinde kalıcı bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. Küresel mali kriz bu kalıbı doğrulamaktadır. Tipik olarak dikkate alınan kanallar, özel yatırımları azaltabilecek ve uzun vadeli işsizliği artıracak, dolayısıyla insan sermayesi stokunu azaltabilecek daha yüksek risk primleri ve daha katı borç verme standartlarıdır. Küresel mali krizin, kamu maliyesi üzerinde yarattığı baskı yoluyla, kamu harcama karışımının bozulmasını tetiklediğini göstermektedir: Örneğin, hükümetler, daha az üretken harcama kategorilerinden daha fazla yatırımları kesmektedir (Reinhart & Rogoff, 2009).

Hkmetlerin pek çok amacı vardır ve ülke tercihleri kesinlikle hkmetlerin sınırlı kaynaklarını nasıl harcadıklarını ve yapılandırdıklarını etkilemektedir. Sağlam ekonomik büyüme ve gelir eşitliğinin sağlanması tüm OECD lkeleri için önemli hedeflerdir, ancak bunlar tek hedef değildir. Göstergelerin kapsayıcı büyüme politikalarına ilişkin performansı yakaladığını, ancak tek tek ülkelerin izleyebileceği diğer politika hedeflerine yönelik ilerlemeyi yakalamaya çalışmadığını akılda tutmak önemlidir. Ayrıca, geniş büyüme ve eşitlik hedefleri açısından kamu harcamaları karışımına ku bakışı bakmak, belirli kamu harcamalarını ve politika konularını daha ayrıntılı bir şekilde analiz etmek için yeterli olmayabilir. Örneğin, Avrupa Komisyonu'nda (2012) vurgulandığı gibi, sağlık sonuçları sadece kamu harcamalarının miktarına değil, aynı zamanda bu paranın nasıl harcandığına da odaklanarak analiz edilmelidir.

Sunulan göstergeler, ülkeler arası karılatırılabilir veri kaynaklarıyla mevcut bilgileri özetlemektedir; Politika yapıcılar, değerlendirmeyi her ülkenin özelliklerine göre ayarlamak için ülkeye özgü bilgilerle değerlendirmeyi hassaslatırabilir.

1. BÖLÜM

FİNANSAL KRİZLER

1.1. Finansal Kriz Tanımları

Finansal kriz kavramının açıklanmasında, literatür içerisinde farklı tanımlar mevcuttur. Frederic Mishkin'e göre finansal krizler, finansal sistemle ilgili işleyişin aksaklığa uğraması halidir. Finansal krizler, finansal piyasalarda ters seçim ve ahlaki risk sorunlarının çoğalmasıyla oluşur (Mishkin, The Causes and Propagation of Financial Instability: Lessons for Policymakers, 1997, s. 56); (Akt: Koç, Acar, & Utkuseven, 2015). Bu kapsamda Mishkin Finansal krizi, verimli yatırım imkanlarına haiz finansal piyasaların, ahlaki tehlike(moral hazard) ve ters seçim (adverse selection) problemlerinin giderek daha kötü hal alması sebebiyle, kaynakların etkili bir şekilde yön belirleyememesi sonucu meydana gelen doğrusal olmayan bozulmalar olarak tanımlar (Mishkin, 1999, s. 1). Rodiger Dornbusch ise finansal krizleri, değer kaybı ve beraberinde likidite sorunlarının karşılıklı etkileşimleriyle ilişkili olarak açığa çıkan döviz kuru ve faiz oranlarının ani yükselmesi şeklinde tanımlamaktadır (Dornbusch, 2022, s. 8).

Friedman ve Schwartz (1963) krizleri, para politikaları ile ilişkili görmektedirler. Krizler ekonomik harekete etki etmekte olan para arzının daralmasına sebep olmaktadır. Schwartz (1995)'e göreyse, finansal kriz rezervlerin eksilmesi sebebiyle, ödemelerin yapılamamasından kaynaklanmaktadır. Bankalar bu halde rezervlerini tekrardan organize etmek maksadıyla kredileri geri çağırabilmektedir (Gup, 1998, s. 7). Öte yandan finansal krizler; aşırı kıymetlenen kur, düşük ihracat ve varlık fiyatlarında ansızın bir yükselmeye beslenmekte olan para biriminde ve bankacılık sistemlerine olan güveni azaltan bir hal olarak tanımlanabilir (Gup, 1998, s. 7).

Kriz tanımı literatürde farklılaşsa da Kindleberger, krizlerin yaygın, derin ve uzun müddetli olmasını uluslararası bir son kredi merciiinin bulunmamasına bağlamaktadır. Kindleberger'e göre cinnet, panik ve çöküş (mania, panic and crash) kriz sürecinin üç aşamasıdır. Cinnet esnasında yatırım yapan kişiler paradan kaçarak yahut borçlanmak suretiyle finansal varlıkları tercih etmektedir. Panik esnasındaysa bunun aksi bir hareketle, finansal varlıklardan paraya geçilmeye çalışılmakta ya da borcun geri ödenmesine başlanmaktadır. Çöküş esnasındaysa, cinnet esnasında büyük bir arzuyla alınmış olan bütün varlıkların(mal, konut, arazi, hisse senedi, tahvil ve benzeri) değeri düşmekte ve süreç üç adımda neticelendirilmektedir ((Kindleberger, 1998) Akt: Yavaş, 2007, s. 2-10)).

Kindleberger'e göre finansal krizler cinnet, panik ve çöküş aşamalarından oluşsa da özellikle gelişmekte olan ekonomiler perspektifinden çok daha tahrip edici etkiler ortaya koymaktadır. Kısa dönemde yaşanmakta olan finansal krizler, yabancı sermaye girişinde azalma, yatırımların durması ve üretim üzerinde makro düşüşün yaşanmasına sebebiyet vermektedir. Krizlerin doğrudan tesiri altında kalan devletlerde gelir seviyesi düşmekte, ithalat yapmakta

oldukları devletlerin iktisadi durumlarını da olumsuz etkilemektedir. Finansal krizler sebebiyle dünya ticaret hacminde daralmalar yaşanmaktadır (Öztürk N. , 2014, s. 300).

Kavramsal olarak farklı tanımları söz konusu olan finansal krizlere sebep olan etkenler; döviz kuru politikaları, uluslararası sermaye hareketleri, enflasyon, aşırı borçlanma olarak sayılabilir.

1.2. Finansal Krizlere Sebep olan Etkenler

1.1.1. Döviz kuru politikası

Döviz kuru kavramı bir ülkenin milli parasının bir diğer ülkenin milli parası cinsinden kıymetini ifade etmektedir. İki çeşit döviz kuru vardır. İlk olarak Nominal döviz kuru iki ülke paralarının karşılıklı görelî fiyatıdır, ikincisiyse reel döviz kuru iki ülke mallarının karşılıklı değeri şeklinde ifade edilmektedir (Eğilmez M. , 2004, s. 322).

Döviz kurları değışmeleri neredeyse tüm yükselen piyasalarda finansal krizlere neden olan temel unsurlarının başında gelmektedir. Sabit döviz kuru düzenleri bankacılık sektörünün dışsal beklenmedik ani şoklara karşın kırılğan olma halini arttırmaktadır (Yılmaz R. , 2005, s. 45).

Bir ekonominin kriz içerisinde olmasının en mühim sebeplerinden biri, rasyonel olmayan döviz kuru politikalarının tatbik edilmesidir. Bu sebeple, özellikle 1997 Güneydoğu Asya krizi sonrasında, gelişmekte olan ülkelerde uzun bir süre uygulanmakta olan sabit döviz kuru politikaları sorgulanmaya başlanmıştır (Öztürk, 2003, s. 171). Gelişmekte olan devletler, yüksek enflasyon ile mücadelede sabit döviz kuruna dayalı istikrar programları tatbik etmektedir. Bu programlar enflasyonu düşürme noktasında başarılı olsa da ülke parasının aşırı değerlenmesine sebep olacak, tüketim ve ithalat artarak cari açık sorunu meydana gelecektir.

Ülkeler arası rezervler yardımıyla kurun sabitliğinin sağladığı sabit kur sisteminde kurun sabitliğinin korunması zordur. Bu sistem içerisinde gelişmekte olan ülke yatırımcıları düşük faizle borç alarak yüksek faiz oranları karşılığında gelişmiş ülkelere borç vermektedir. Bu spekülâtif ataklar ulusal paraya talebi azaltmakta yabancı paraya olan talebi arttırmaktadır. Dolayısıyla uluslararası rezervler azalarak kurun sabitliği korunamamaktadır. Nitekim, 1990 yıllarında meydana gelen Meksika, Güneydoğu Asya, Rusya krizlerinde kurun sabitliği korunamayıp dalgalanmaya bırakıldığında ülkelerde likidite krizleri meydana gelmiştir (Çiğdem, 2016, s. 14-15).

1.1.2. Uluslararası sermaye hareketleri

21. Yüzyılın önceki yüzyıla nispeten önemli farkı da sermaye hareketleriyle ilgili para hareketlerinin serbest bir hale gelmesidir. 21. Yüzyıl öncesi sermaye hareketleri serbest

değildir. 21. Yüzyıl öncesi bir ülke yatırımcısının bir diğer ülkede girişimci olarak yatırımlarda bulunması, mevcut likiditesini o devletin kağıtlarına, hisselerine aktarması yahut diğer devletlerde mevduat hesaplarına sahip olunması izinlere bağlıydı. 21. Yüz yıla kadar Finansal piyasalarda işlem yapılmasını talep edenlerin işlemleri belli şahıs ve kurumlar aracılığıyla yapılmaktaydı.

İzleyen süreçte sermaye hareketlerinin serbest olması fonların bir ülkeden bir diğer ülkeye rahat biçimde hareket etmesine sebebiyet verdi. Bu akıma yönelik serbestlik, bir taraftan fon ihtiyacının temin etmekte kolaylık göstermekte olsa da bir diğer taraftan krizlerin bulaşıcılığını yükseltti. Finansal piyasaların herkesçe saydam hale gelmiş olması bir taraftan bilginin dağıtımını ve kullanılmasını temin etse de bir diğer taraftan bu piyasalara yönelik dalgalanmaların kitlelere dağılmasına neden oldu (Eğilmez, 2018, s. 150-151).

Uluslararası sermaye hareketleri, bir devlette yerleşmiş bir şahsın bir diğer devlette yerleşmiş şahsa fon transferi ya da bir aktif satın almak amacıyla fon göndermesi ile meydana çıkmaktadır. Bu tanımlama kapsamında, ödemeler dengesi yaklaşımı bir süre içinde belirli duruma getirilmektedir (IMF, IMF Occasional Papers "Determinants and Systematic Consequences of International Capital Flows", 1991, s. 19). Sermaye hareketlerindeki yükselişler, cari işlemler hesabında daha büyük fazla veya rezervlerdeki artışı ifade etmektedir. Kısa dönemli sermaye hareketlerinin en önemli özellikleri daha avantajlı faiz ve döviz kuru bakımından veya daha uygun şartlardaki sermaye piyasalarının mevcut olduğu devletlere süratli fon akımıyla yönelmesiyle fonun bulunduğu devleti kolaylıkla bırakabilmesidir.

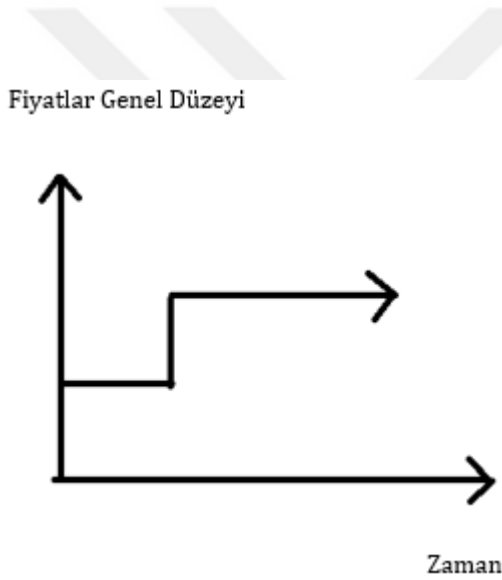
Kısa dönemli sermaye aksiyonlarını tarif ederken kullanımda olan "sıcak para" unsuru, ekonomi yazınında, beklenmedik ve saptırıcı, kısa periyotlu ve aşırı dalgalanma ve akışkanlık unsurları ile ifade edilmektedir. Kısa vadeli sermaye hareketlerinin çok olduğu, döviz kurlarını düzenleyen para politikalarına karşı aşırı hassas olduğu, buna karşın, doğrudan yatırımların gittiği ülkede uzun süre kaldığı, üretim, yatırım ve istihdama dönüştüğü söylenebilir. Uzun dönemli sermaye hareketlerindeyse, fabrikalara ve sermaye mallarına yapılan yatırımlar şeklinde gerçekleşmekte, sermayenin yönetimle kontrol edilmesini de içermektedir. Uluslararası doğrudan yatırımlar, genellikle çokuluslu şirketler tarafından yapılmaktadır (Salvatore, 2006, s. 694).

1.1.3. Enflasyon

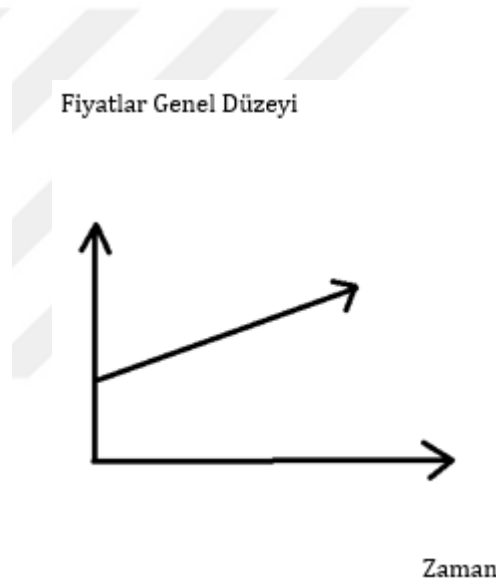
Enflasyon, fiyatlar genel seviyesinin sürekli artışı olarak tanımlanmaktadır (Eğilmez, 2004, s. 324). Kaynak bakımından tasnif edildiğinde iki tür enflasyon mevcuttur. Birinci olarak talep enflasyonu ikinci olarak ise maliyet enflasyonu şeklinde ikiye ayrılmaktadır. Toplam talep seviyesinin arzın üstünde, devamlı fiyatlara yönelik yükselişe sebebiyet vermesi durumunda talep enflasyonu meydana gelir. Bir diğer ifadeyle para arzının artmasına sebep olan talep

enflasyonu tüketime yönelik harcamalardaki artımdan meydana gelmektedir. Maliyet enflasyonu, gelir-ücret çekişmesi, yer ve ithal malları(petrol benzeri) fiyatlarında meydana gelen yükseliş gibi nedenlerden meydana gelmektedir. Hız bakımından sınıflandırıldığında üç tür enflasyon söz konusudur. (I) sürünen enflasyon, (II)hiperenflasyon ve (III) basamaklı enflasyondur.

Sürünen enflasyon %2-3 oranlarında düşük düzeyde yol alan ve alışılmıştan çok olmayacak biçimde iniş yahut çıkış göstermeyen bir enflasyondur. Gelişmiş ülkelerde genellikle sürünen enflasyon hakimdir. Hiperenflasyon, senelik fiyat artışlarının %1000 benzeri seviyelerde mevcut olduğu enflasyon şeklidir. 1930 senelerindeki Almanya, 1980 yıllarındaki Latin Amerika ülkelerinde rastlanılmaktadır. Basamaklı enflasyonsa çift haneli olduğu durumda hiperenflasyon haline geçmeyen inişli ve çıkışlı enflasyon türüdür. 1980’li ve 1990’lı Türkiye’nin yaşamış olduğu enflasyon çeşididir (Eğilmez, 2004, s. 324).

Şekil 1.1. Fiyat artış ve enflasyon

Şekil 1.2. Fiyatlar genel düzeyi

Şekil 1 üzerinde bir tek döneme ilişkin açığa çıkan sıçrama görülmektedir. Mevzu bahis sıçrama akabinde fiyatların genel düzeyine ilişkin yeni bir seviyeye ulaşılmış fakat orada kalmaya devam etmiştir. Bu evölüsyon enflasyon değildir. Zira enflasyonun tanımlamasında fiyatlar genel düzeyinde sürekli artması gerekirken Şekil 1’de fiyatlar genel düzeyinde artışta devamlılık mevcut olmayıp artış bir kereye mahsustur. Şekil 2 üzerindeyse fiyatlar genel seviyesi zaman içerisinde sürekli yükselmektedir. Bu gelişme fiyatlar genel düzeyinin sürekli artma tanımına uygundur. Bu kapsamda Şekil 2 enflasyon olarak açıklanabilir (Eğilmez, 2004, s. 62-64).

Fiyat istikrarı, ekonomiye yönelik istikrarın temin edilmesinde vazgeçilmeyecek bir etmendir. Lakin, fiyat istikrarını temin etmek için öncelikli olarak ülkenin güçlü bir paraya sahip olması gerekmektedir. Ekonomide güçlü paranın varlığı ve fiyat istikrarını temin etme görevi Merkez

Bankasına aittir. Bu şekilde, fiyat istikrarı ile ilgili başarıya sahip olan ülkeler, para politikası araçlarının kullanılması ve ekonomik krizlerden çıkışın temin edilmesi için yüksek bir kabiliyete sahip olmaktadır. Enflasyon oranının artış ise, fiyat istikrarı, ücretler, para arzı ve döviz kurları arasında dengenin bozulmasına sebep olmakta ve devletin politik sorunları ile birleşik krizlerin derinleşmesine sebep olmaktadır (Bozkurt, 2006).

1.1.4. Aşırı borçlanma

Minskin(1999), Kindleberger(1998) ve Fischer(1999) gibi iktisatçıları üzerinde durduğu üzere hem firmaların hem de ülke ekonomilerinin süratli büyüme dönemlerinde oluşmakta olan borçların birikimi, finansal krizlerin oluşumunda mühim role sahiptir. Bu hal finansal serbestleşmenin yapılmasını gerektirmektedir.

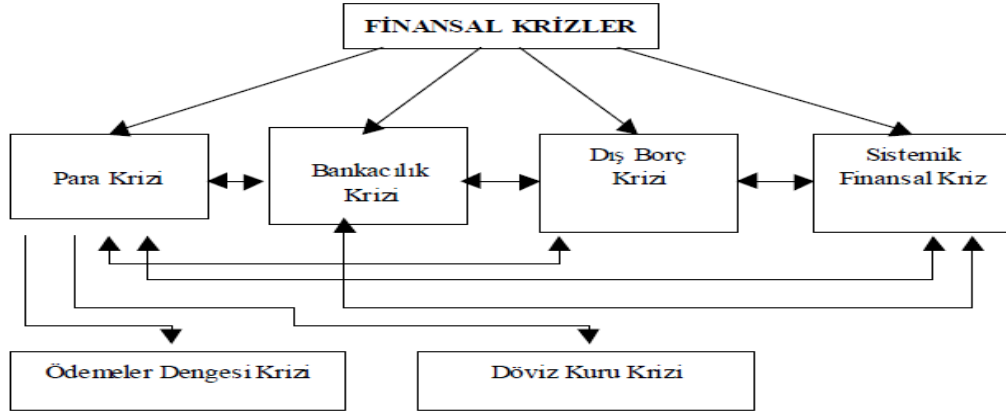
1. Ancak finansal serbestleşme sonrası iyi tertip edilmemiş bankacılık düzeni mevcut olması,
2. Mikro iktisadi bozukluklar ve finansal krizlerin daha önce yaşanmış olan ekstrem iktisadi genişleme neticesi oluşan ülkenin aşırı borçlu olma durumu,
3. Deflasyonla beraber harekete geçirdiği ve piyasalardaki çoğalan eğilimle bankaların yeterli risk mukabelesi tahsis etmemesinin ve
4. Varlık piyasalarına yönelik yatırımcılar üzerinde yüksek seviye bir ani harekete sebebiyet vereceği belirtilmektedir (Kindleberger, 1998, s. 75-76).

Süratli bir iktisadi liberizasyon süreci akabinde düzenleme ve denetlemelerinde zayıf bir bankacılık düzeni mevcudiyeti halinde, yoğun bir sermayenin bankalar vasıtasıyla ekonomiye girmesi, aşırı bir borç verme ve tüketimde artıma sebep olmaktadır. Aşırı borçlanma, borsaya ve gayrimenkul değerlerinde aşırı artışlara sebep olmaktadır. İktisadi resesyona girildiğindeyse, iyi analiz yapılmadan temin edilen krediler bankaların kırılgan ve krizlere karşın hassas duruma gelmelerine ve parasal çökmeleri hareketlendirmektedir (Yavaş, 2007, s. 20).

Farklı makroekonomik değişkenler farklı türde finansal krizlere sebep olmaktadır. Bu kapsamda finansal kriz türlerinin incelenmesinde fayda vardır.

1.3. Finansal Krizler Türleri

Günümüze değin yaşanmakta olan iktisadi ve finansal krizlere yönelik birçok sınıflandırmalar mevcut olduğu bir gerçektir.

Şekil 1.3. Finansal krizlerin sınıflandırılması

Çift yönlü tesiri ifade etmektedir. Finansal Krizler; Para Krizi, Bankacılık Krizi, Dış Borç Krizi, Sistemik Finansal Kriz, Ödemeler Dengesi Krizi ve Döviz Krizi olarak ayrışabilmektedir (Delice, 2003, s. 63).

1.3.1. Para krizi

Sabit döviz kuru düzenlerinde piyasa öğelerine ilişkin taleplerini spekülasyonlu lokal para akiferlerinden yabancı para aktifleri yönüne kayması neticesinde, Merkez Bankası'nın rezervlerinin tükenmesi yahut azalması biçiminde meydana gelen krizlere para krizi ismi verilmektedir (Delice, 2003, s. 59).

Tatbik edilmekte olan sabit kur rejimini koruyabilmek amacıyla Merkez Bankası'nın rezerv kullanma politikalarında meydana gelen ödemeler dengesine yönelik problem üç adımdan oluşmaktadır. Bu adımlardan ilki ağır ağır azalmakta olan rezervler periyodu, spekülasyonlu ve ansızın bir saldırı prosesi ve sabit kur rejiminin sürdürülmesinin imkânsız hale gelmesi ile milletler arası para biriminin değerini yitirme süreçleridir. Bu adımların neticesinde de para krizi açığa çıkmaktadır (Krugman P. , 1997, s. 74).

1.3.2. Finansal sistemik riskler

Döviz kurlarının muayyen bir seviyede sabit olarak kalması ticari açıkların çoğalmasına, dövizle ilişkin spekülasyonlu bir atağa, döviz rezervlerinde bir yitime ve döviz kurlarında düşüşe neden olmaktadır. Bekleyişler döviz kurlarına tesir ettiği için para değerlemelerinde inişler ve çıkışlar büyük ve süratli meydana gelmektedir. Sistemik krizler, ekonomik sisteminin tamamında etkili olma özelliğine sahip olması açısından diğer kriz türlerinden farklılaşmaktadır. Sistemik finansal krizler finansal piyasalarda ciddi bozulmalar olarak tanımlanmaktadır. Piyasalar etkin bir biçimde temel işlevini sağlayamaz ve bu hal sadece finansal piyasalarda değil reel ekonomi ile ilgili de büyük olumsuz etkilere sebep olmaktadır. Sistemik finansal kriz, döviz krizine sebep

olabilir, fakat bir döviz krizi ödemeler dengesine yönelik ciddi bozulmalara neden olmuyorsa sistemik bir finansal krize neden olmaz (IMF, 1998, s. 75).

Finansal piyasaların ekonomik sistemde temel işlevlerinden birincisi; kaynakları verimli yatırım projeleri olan, fakat yeterli kaynağa sahip olmayan karar birimlerine doğru etkin bir biçimde yönlendirmektedir. İkinci işlevi ise likidite işlevi olup, sunduğu finansal araçlar aracılığıyla karar birimlerinin likit varlıklara sahip olmasını sağlamaktır. Ayrıca finansal sistem, işlem ve araştırma maliyetlerini azaltarak, finansal sistemin ekonomide etkin kaynak dağılımını sağlama işlevini yerine getirmektedir. Böylece, reel ekonomide verimlilik artarken ekonomik büyüme de meydana gelecektir. Finansal sistem bu işlevlerini finansal kurumlar ile yerine getirmektedir. Finansal kurumların özellikle bankaların ödeme zorluğu içerisinde bulunmaları, ekonomik koşullardaki belirsizliğin ve bozulmaların olması, menkul kıymetler piyasasında bozulmaların meydana gelmesi ve ayrıca bu durumların sistematik olarak gerçekleşmesi, sistematik finansal krizlerin açığa çıkmasına neden olmaktadır. Bu sebeple, finansal sistemik krizler, banka ve para krizlerini kapsayıcı hale gelmekte olup, reel ekonomi üzerinde, diğer ifadeyle çıktı ve istihdam düzeylerinde olumsuz etkiler meydana getirmektedir (Çeviş, 2005, s. 14).

1.3.3. Bankacılık krizleri

Banka krizleri, bankaların bilançolarının varlıklar kalemlerinde meydana gelen kalite kötüleşmeleri, bankaların portföylerindeki verime sahip olmayan fonların paylarının yüksek olması, varlık fiyatlarında ortaya çıkan ani dalgalanmalar, iflas eden firma sayılarında artışlar, politik ve ekonomik değişimler ile bankalardan ani ve önemli miktarda mevduatların sahiplerince geri çekilmesi gibi etkenler ile meydana gelmektedir. Özellikle bu etkenlere bağlı olarak, bankacılık sektörüne olan güvenin azalması çok önemli bir etkidir. Banka krizi tecrübeleri açısından incelendiğinde özellikle gelişmekte olan ülkelerde, bu krizler para krizlerinden önce meydana gelmektedir(Çeviş, 2005, s.11).

Bankacılık krizleri geçmişte altında yatan değişik dönemlerdeki nedenler ekonomik etki ve tetikleyiciler bakımından farklılık gösterdiği halde birçok ortak özelliği paylaşırlar. Bankacılık krizleri, genellikle yüksek kredi büyümesi başlangıç dönemlerinin ve sık sık özel sektör ticari bilançolarındaki büyük dengesizliklerle vade uyumsuzlukları gibi veya döviz kuru riski sonunda bankacılık sektöründeki kredi riski şeklinde çevrilmesiyle ilişkilidir (Leaven & Valencia, 2010, s. 3).

1.3.4. Finansal kriz modelleri

Finansal krizlerin tarihçesinin tetkik edilmesinde genel olarak 20. Yüzyıl baz alınmaktaysa da krizlerin modellenmesine yönelik umumiyetle 1970 yılı akabinde meydana gelen gelişmeler

göz önünde bulundurulmaktadır. 1980 ve 1998 aralığındaki yıllarda finansal krizler on dokuz ayda birer kere olmak üzere yinelenmiştir (Krugman, 2022). Çalışmanın bu kısmında finansal kriz modelleri; birinci nesil kriz modelleri, ikinci nesil kriz modelleri ve üçüncü nesil kriz modelleri başlıkları altında incelenecektir.

1.3.4.1. Birinci Nesil Kriz Modelleri

İlk kez Krugman(1979) tarafından açıklanmış ve sonrasında Flood ve Garber(1984) tarafından konu üzerinde durmuştur. Bu modelde ülkeler stabil döviz kuru ile aralarında çelişki bulunan mali ve parasal politikalar yürütürken bu durumun bir sonucu olarak ödemeler dengesinde sorunlarına sebebiyet vermektedir. Spekülatörler, bir noktada, Merkez Bankası'nın döviz kuru paritesini devam ettiremeyeceğini ayırt etmekte ve bunun neticesi paraya spekülasyon atakları olmaktadır. Birinci nesil krizler ilk olarak genişletici mali politikalar ile başlamakta ve döviz kurunun çöküşü ile neticelenmektedir (Kabaş, 2005, s. 33).

Bu modellerle ilgili krizlerin iktisadi politikalara ilişkin temel dengelerin var olmaması durumu(para basma yolu ile finans edilmekte olan bütçe açıkları) ve döviz kurunun sabit tutulması arasındaki tutarsızlıktan kaynaklandığı anlaşılmaktadır. Bu tutarsızlıklar, eğer Merkez Bankası yeterli rezerv kaynağına ortadan kaldırılmakta fakat söz konusu rezervler yeterli olmadığı durumda spekülatörler harekete geçerek Merkez Bankasını zor durumda bırakabilmektedir (Kabaş, 200, s. 33). Orta vade içerisinde döviz kuru politikası ile tutarlı olmayan makroekonomik politikalar devam ettirilememekte ve dolaylı olarak ana makro ekonomik işaretler yıpranınca, bu işaretler ile ilişkili beklentiler rasyonel olduğundan yatırımcılar paranın çökeceğini anlamaktadırlar (Chui, Gai, & Haldane, 2000, s. 368). Yurt içi temel ekonomik göstergelerin sabit döviz kuru ile çelişkili halinin devam ettirilemeyeceği öngörüsü ile o ülke parasından kaçış, ancak sınırlı rezervleri bulunan Merkez Bankası Tarafından önlenemediğinden döviz krizine yol açar (Alpat, 2014, s. 28).

1.3.4.2. İkinci Nesil Kriz Modelleri

Birinci nesil kriz modelinin krizi açıklamada yeterli olamaması nedeniyle ikinci nesil kriz modelleri gelişmesi sağlanmıştır. İkinci nesil kriz modelinde krizler, kendiliğinden beslenmekte olan beklentilere kapsamında meydana gelir. Birinci nesil krizlerden farklılaşmakta olduğu noktalar; finansal krizler öngörülemeyen ve bulaşıcı olarak kabul edilmesidir. Spekülatörler, devletin döviz kurunun değerinin artmasına müsaade edeceğinden şüphelenmeye başladıklarında beklenen faiz oranları yükselmektedir. Faiz oranları üstünde artmakta olan baskı da sabit döviz kuru düzenini devam ettirilemez noktaya getirir.

İkinci nesil kriz modeli sabit döviz kuru düzeninin bozulmasını iktisadi bir sürecin irade dışında gelişen bir neticesi olarak değil, politik bir tercih şeklinde kabul etmektedir.

Bir diğerk ifadeyle ikinci nesil kriz modellerince, döviz kurunda değerdüşümü meydana getirilip getirilmeyeceğı, sabit kur rejimi devam ettirmenin ülkeye temin ettiğı yararın maliyetinin üstünde olup olmadığına bağımlı bulunmaktadır. Sabit yabancı paranın ulusal para cinsinden değeri devam ettirmenin maliyeti ne ölçüde yüksek ise, özel sektörün hükümetin durağan kuru devam ettirmeyi üstüne alması güvenleri o aşama da azalmaktadır ve milli paraya yönelik değerdüşümü o seviyede artmaktadır (Bastı, 2006, s. 12).

1.3.4.3. Üçüncü Nesil Kriz Modelleri

Krizin ülkelerarası bulaşma sebeplerini açıklanmasını amaçlayan üçüncü nesil kriz modelleri Krugman (1997)'in "Hükümetin Ahlaki Risk Yaklaşımı" ve Sach (1998)'in "Finansal Atak Yaklaşımı" tezleriyle ilişkili olmakla beraber bu tezlerin üzerine kurulmaktadır.

Latin Amerika Krizi ve 1997 Güney Doğu Asya Krizlerinin ikinci kuşak kriz modelleri tarafından açıklanamamakta olması üçüncü kuşak kriz modellerinin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Esasen Latin Amerika ve Asya krizini izah edilebilmesi maksadını barındıran Üçüncü kuşak kriz modelleri, bankacılık krizleriyle beraber para krizlerinin karşılıklı olarak bir diğerkini harekete geçirdiğı ve bir kısımda başlamakta olan krizin başka kısmı da tesiri altına aldığı, bu birbirini karşılıklı olarak etkileme durumunun devamlı olarak sonuçsuz veya verimsiz bir döngüyle açığa çıkarttığı düşüncesiyle yola çıkmaktadır (Durmuş, 2010, s. 38).

Krugman'ın çalışmasında finans kısmında tesirli olan araçların başlangıcında bankacılık gelmektedir. Bankaların ortaya çıkarmakta oldukları sorumlulukların kapalı veya açık bir biçimde devlet tarafından güvence altına alınması "Ahlaki Risk" problemine neden olmaktadır. Bankaların en mühim para sağlama faaliyeti kredilerdir. Bankalar karlılıklarında artıma gitmek maksadıyla bünyesinde riski barındıran kredi temin etmekte, bankaların daha çok kar etme eğilimi riskli kredilerin sayısında artışa sebep olmaktadır. Riskli krediler bankalarca genişletilerek finansal aktiflerin değerlerine yönelik artışa neden olmaktadır. Bu hal finansal sistemi ekstrem seviyede büyümesine sebep olacaktır. Genelde bu durum "Finansal Balon" şeklinde nitelendirilmektedir. Bir süre sonra finansal balonun infilak etmesi neticesinde finansal aktiflerin fiyatlarına ilişkin süratli bir düşüş meydana gelecektir, bu düşüş bankaların kredi dönüşlerine negatif tesir edip, milletler arası seviyede ödeme düzeninde bozulmalara ve bankacılık krizlerinin meydana gelmesine sebebiyet verecektir. Bankacılık krizleri, para krizlerinin ortaya çıkmasına sebep olacaktır (Işık S. , 2004, s. 265-266).

Üçüncü kuşak kriz modelleri, banka kısımları ve finans kısımlarındaki sorunlar arası bağı üstüne odaklıdır. Bu sorunların çözülmesi sonucuna yönelik hallere ilişkin Krugman 1998 yılında yapmış olduğu araştırmada menkul kıymetler piyasasına yönelik yatırımlardaki çoğalma ve bu çoğalmanın tesirlerini araştırmıştır. Üçüncü nesil kriz modelleri, Doğu Asya devletleri 1997 yılında meydana gelen para krizlerini ve dış borç krizlerini izah etmektedir. Bu modeller, sermayeye yönelik çıkışların ve girişlerin özgür olduğu bütün sermaye aksiyonlarını

içermekte olan bir büyüme modeliyle temellendirilmektedir. Üçüncü nesil kriz modellerinde devlet katı bütçe kısıtları kapsamında olmayan ve çok pahalalmış şirket senetlerine ilişkin güvence vermekte olan bankalara, dolaylı olarak yahut aracısız güvence vermektedir. Bankalardan bazıları yabancı ülkelerde bankaların şubeleri halindedir. Yurt içi şirketlerin çoğu, yurt dışı fonları borçlanarak finansmanlarında kredi temin etmektedirler.

Kısaca devlet, finansal düzendeki balansı sağlayabilmek ve yurt dışı bankaları özendirmek maksadıyla dolaysız yahut dolaylı bir biçimde dayanak temin etmektedirler. Fakat devlet finansal düzendeki bu regülasyonu süre bakımından uzunca devam ettiremeyince finansal sistem üzerinde ahlaki tehlike sorunu açığa çıkmaktadır (Çeviş, 2005, s.48).

Krugman (2001), üçüncü nesil kriz modellerinde üç ana kriz sebebine önem vermektedir. Bu sebepler;

- Ahlaki tehlike kaynağından gelen plasmanlar; dış borçla finans edilmekte olan plasmanların çok şekilde yapılmakta olması ve daha sonrası bu sürecin aksine dönmesi,
- Açık ekonomilere yönelik banka hücumlarına rastlanması(Bank-run),
- Ödemeler bilançosuna ilişkin bozulmaların döviz kuruna yönelik meydana getirdiği baskı.

Birçok ülkenin dışa açık ticaret politikaları izlemesi, özelleştirmenin hızlanması, özel sektörün kredi bulma olanaklarının genişlemesi ve hükümetin denetimi altındaki yurtiçi kredilerden başka olanak elde etme olanağının sağlanması, bir anlamda hükümet ve özel sektör arasındaki ortalığı genişleterek sağlıklı bir yapıya dönüşmüştür. Finansal serbestliğin ve ahlaki tehlikenin banka hücumlarına sebebiyet vererek mevduatın yurt dışına sermaye olarak çıkış yapmasına ve döviz kuru üstündeki baskıların çoğalarak sabit kur sisteminin terk edilmesine sebep olabilmektedir (Kansu, 2004, s. 123).

Üçüncü nesil kriz modellerine ilişkin asimetric bilginin neticeleri olan ahlaki tehlike, ters seçim problemleri ülkeler arasındaki ticari ve finansal münasebetlerin tesirlerinin görüldüğü bulaşıcı etkiler üzerinde durulmaktadır (Sevim, 2012, s. 37).

1.4. Dünya'da Meydana Gelmiş Olan Finansal Krizler

Dünya ekonomisi farklı dönemler itibari ile ulusal, bölgesel ve küresel ölçekte krizler yaşamış ve bu krizler yukarıda ele aldığımız modeller kapsamında açıklanmaya çalışılmıştır. Krizlerin yapısal değişimleri, farklı model incelenmelerini gerekli kılmıştır. Kriz modellerinin ortaya çıkmasında etkili olan ulusal bölgesel ve küresel krizleri incelemekte yarar vardır. Bu kapsamda çalışmada Güney Amerika, Güney Asya, Rusya ve 2008 küresel krizi ele alınacaktır.

1.4.1. Brezilya krizi

1994 ve 2001 döneminde gelişmekte olan ülkelerin birbirini etkilediği ekonomik kriz Brezilya'da da etkili olmuştur. Brezilya Türkiye'ye benzer şekilde, uzun dönem enflasyon problemleri yaşamış bir ülkedir. Brezilya para biriminin dolara bağlı olması ve döviz kurunu çıpa olarak kullanması 1994 Real Planının(Döviz Kuruna Dayalı İstikrar Programı) temel sonucu, 1993 ve 1994 yıllarında hiper enflasyonu %2700 oranını, 1998'de ise %3,5'e oranına düşürmesidir. Fakat, 1998 yılında %8'e ulaşan bütçe açığı ile %4,5 olan cari açığı kapatma noktasında başarısız kalmıştır (IMF, 1999, s. 28-35). 1998 yılı Ağustos Ayı'nda Rusya'nın dış borçlarını ertelediğinin ilan edilmesinin sonrası, yatırımcıların gelişmekte olan ülkelerde sahip oldukları pozisyonları yeniden değerlendirme tercihini kullanmasıyla beraber, ilk dikkat çeken ülke, bütçe ve cari işlemler açığı yönüyle, Brezilya olmuştur. Brezilya krizinin meydana geliş sebebi bütçe disiplininin temin edilememesi ve süregelen cari açığın kısa vadeli sermaye girişleriyle finanse edilmedi (Eiteman, Stonehill, & Moffett, 2001, s. 47).

Brezilya dışsal etkilere karşı politikacıların liberalleşmeyi pekiştirmek amacıyla dış sermaye ile ilgili uyguladıkları kurallar 1998'deki Asya Krizi'nin olduğu yıla kadar durağan bir duruma sahiptir. Dış rezerv kayıplarının daha az olmasına karşın dış borçluluk artmıştır (Gonzaga, 2001). 1990 yılında 90,4 Milyar dolar olan dış borç stoku kriz yılı olan 1998 yılında 241 Milyar Dolara çıkmıştır. Bu miktarlar 1990 ve 1998 yılları arası dış borç stokunda %170 oranında artışın gerçekleştiğini göstermektedir. Brezilya'da kamu kesiminin borçları özel kesime nispeten 1982 ve 1997 yılları arası daha yüksek bir seyre sahip olmasına karşın 1996 yılında özel kesim borcu kamu kesimine artışıyla yaklaşmıştır. 1998 ve 2001 yılları arasında özel kesime ait borçlar kamu kesimi borçlarını aşmıştır.

1982 yılından krizin meydana geldiği 1998'e kadar özel kesim borç stoku %370 oranında artış ortaya koymuştur. Aynı dönemde kamu kesimi dış borcunda meydana gelen artış %90 oranındadır. Özel kesim dış borçlarında 1990 yılı ve 1998 yılı arası özel kesim borçlarının 18 kat artış gösterdiği, ülkenin bu denli yüksek borca sahip olması finansal problemlerin yaşanmasında önemli bir yere sahiptir. Brezilya 1998 yılında ihracat gelirlerinin %80 oranını ve 1999 yılında %117 oranını dış borç ödemelerinden kullanıyordu. Bu oran ihracat gelirlerinin dış borç ile temin edildiğini ifade etmektedir. İhracat gelirlerinin yatırıma dönüşümü bir tarafa ülkenin sahip olduğu gelirlerin de borçların karşılanmasında kullanılması gereği ülkenin gelişimini olumsuz etkileyen ve krize iten bir etken olmuştur (Dibo, 2009, s. 66-67).

Bu oran ihracat gelirlerinin dış borçları karşılayamadığı anlamına gelmektedir. İhracat gelirlerinin yatırımlara dönüştürülmesi bir yana ülkenin sahip olduğu diğer gelirlerin de borçların karşılanmasında kullanılması gereği ülkenin gelişimini olumsuz etkileyen ve krize iten bir etken olmuştur.

1.4.2. Güneydoğu Asya krizi

Asya krizi daha önceki krizlerden farklı özelliklere sahiptir ve bilinen kriz modelleri bu modeli açıklamakta zorlanıyordu. Önceki kriz modellerine göre ülkeler makroekonomik problemler sebebiyle krize sürükleniyordu. Yüksek kamu giderleri sebebiyle iç ve dış borçların artması, bütçe açıklarının finansmanı için para basılması, enflasyonun yüksek düzeylere ulaşması, sabit kur rejimlerinde ulusal paranın aşırı değerlenmesi, artan ithalat nedeniyle cari açığın yükselmesi, merkez bankası döviz rezervlerinin giderek erimesi gibi makroekonomik dengesizlikler önceki finansal krizleri açıklayan faktörlerdi. Krugman'a göre Asya Krizi'ne bütçe açıkları ve enflasyon gibi makroekonomik sorunlar neden olmamıştı. Bölge ülkelerinin büyümeleri yavaşlamış olsa da ciddi istihdam kayıpları yaşanmamıştı. Buna rağmen bölge ülkeleri krize sürüklendiler. Finans piyasalarında görülen aşırı oynaklıklar krizin tetikleyicisi olarak görülüyordu. Hisse senedi ve gayrimenkul değerlerinde görülen hızlı yükselişler, ani sert düşüşlerle bölge krize sürüklendi (Aras & Öztürk, 2015, s. 222).

Güneydoğu Asya krizi başladığında Batılı ülkeler krizin şiddetini fark edememişlerdi. 2 Temmuz 1997'de Tayland para birimi "Baht" aniden değer kaybettiğinde kimse bunun, Büyük Bunalımdan bu yana yaşanan ve Asya'dan Rusya ve Latin Amerika'ya yayılarak tüm dünyayı tehdit edecek olan en büyük ekonomik krizin olacağını bilmiyordu. On yıl boyunca bir baht doların yirmi beşte biri işlem görmüştü; sonra bir gecede yaklaşık %25 değer kaybetti. Döviz kuru spekülasyonu yayıldı ve Malezya, Kore, Filipinler ve Endonezya'yı vurdu; bir kur felaketi olarak başlayan şey, sene sonuna doğru bölgedeki bankaların çoğunu, borsaları ve hatta tüm ekonomileri alaşağı etmekle tehdit eder hale geldi (Stiglitz, 2002, s. 28).

Güneydoğu Asya krizine ilişkin bulaşma etkisiyle ticari bağına sahip ülkelerin doğrudan yahut dolaylı olarak ticari bağlarına sahip ülkelerin herhangi biri devalüasyon yoluna giderse bulaşma etkisiyle beraber bu durum ilişkiler içerisindeki ülkelere yayıldığını ifade etmek mümkündür.

Asya krizi, bankacılık sektörü sorunlarının ağırlıkta olduğu bir bankacılık krizi olarak para ve bankacılık krizinin birlikte olduğu krizlere örnek teşkil ettiği söylenebilir. Para krizi modellerini açıklayıcı örnekler bakımından değerlendirilirse, sürekli para ile finanse edilen mali açıkların söz konusu olmaması nedeniyle, Asya Krizi birinci nesil kriz modeliyle açıklanamamaktadır. İkinci kriz modellerinin açıklanmasında yer alan makroekonomik göstergelerde bozulmalar yaşanması ve hükümetin sabit kur sistemini sürdürmek ya da terk etmek konusunda kararsızlık yaşamamasını yönündeki açıklamalar sebebiyle, Asya krizi ikinci nesil kriz modelleriyle açıklanabilmektedir. Buna ek olarak üçüncü nesil kriz modellerinin öne çıkarmakta olduğu ahlaki risk, bilançolarda bozulmalar ve bankacılık sistemlerine ilişkin noktalarda Asya krizi üçüncü nesil kriz modelleriyle de açıklanabilmektedir (Çakmak, 2004, s. 185-186).

1.4.3. Meksika krizi

1980 yılında Latin Amerika'da meydana gelen krizler sabit kur rejimiyle devam ettirilemez makro iktisadi politikaların takip edilmesi neticesi ortaya çıkmıştır (Kılavuz, Topcu , & Tülüce, 2011). Meksika'nın 1970 yılından kriz yılı olan 1980 yılına kadar olan süreçte ekonomik göstergelerin sıhhatli olduğu görülürken 1980 yılında Meksika'nın Gayri Safi Milli Hasılası senelik ortalama olarak %8 artmaktaydı. 1978 senesine nispeten 1980 senesinde Meksika'da yatırım %50 daha fazla durumdadır. Yeni petrol kaynaklarının keşfi ve petrol değerlerindeki artış ülke iktisadının istikbaliyle ilgili iyimser beklentiyi kuvvetlendirmekteydi. Latin Amerika devletlerinden en istikralılarından biri olan Meksika'da, aynı anda eğitime ve sağlığa yönelik sıkı yatırımlar temin eden bir idarenin mevcut olması politik risk etmenini de olabildiğince azaltmaktaydı.

1973 yılı güçlü iç talep ve yüksek seviyeli devlet giderlerindeki artışın etkisi ile yükselen enflasyon, neticesinde Meksika para birimi olan peso başka para birimleri karşısında kıymetini yitirmiştir. 1977 senesinde devalüasyon yapılarak tatbik edilen sabit döviz kuru sonucu pesonun kıymeti Amerikan Doları'na nispeten neredeyse durağan tutulmuş ve kur bakımından büyük ölçekte stabilizasyon temin edilmiştir. Meksika'ya yurt dışından giriş yapan sıcak para milli paralarının güçlü kalmasını temin edebilmekle beraber, bu seviyedeki bir kur devletin dış ticaret açısından rekabet kuvvetini gittikçe azaltan bir durum olmuştur. Rekabet kuvvetindeki geri çekilmenin neden olduğu süratli ithalat ve azalmakta olan ihracat neticesi dış ticaret balanslarında yüksek seviye de açık vermiştir (Karaçor & Gökmenoğlu, 2011, s. 38-40).

Cari dengede meydana gelen bozulma kısa vade içerisinde borçlanma yöntemiyle çözülmeye çalışılmış bu politika kapsamın da farkın bir süre finansmanı sağlansa da başka bir açıdan bu hal beraberinde Meksika'nın iktisadi kırılabilirliği arttırılmıştır. 1980 senesinde yalnız 68 Milyon Dolar kısa vadeli net kamu borçlanması yapmakta olan Meksika ekonomisine göre bu nicelik 1981 senesinde 9 Milyar Dolara yükselmiştir. Meksika devletinin kısa vadeye yönelik dış borçları Aralık 1979 senesinden Aralık 1981'e değin %36,6 oranından %48,6 oranına çıkmıştır. Bu kısımdan gelişmeler Meksika ekonomisinin krize sürüklenir olduğunu net bir biçimde göstermektedir.

Yaşanmakta olan negatif gelişmeler sonrası Meksika ekonomisine ilişkin soru işaretlerinin neden olduğu itimat aşınması, Meksika'ya gelmekte olan sıcak para niceliğinin azalmasına sebep olmuştur. Dış kaynaklara ilişkin azalma, kısa vadeye yönelik borçlanma yoluyla yerine koyulması istenmişse de bu hal faiz oranlarının gittikçe yükselmesi sonucunu yanında getirmiştir. Yükselmekte olan faize yönelik ödemeler bütçe açıklarında daha yüksek artışın meydana gelmesine sebep olmuş, böylelikle daha derin bir hal alan itimat bunalımı devletin borçlanmasının daha zorlaşmasını sağlamıştır. 15 Ağustos 1982 senesinde Meksika dış borç faiz tediyelelerini karşılayan oran üzerinde döviz rezervi mevcut olmadığını bildirerek moratoryum ilan etmiştir (Karaçor & Gökmenoğlu, 2011, s. 38-40).

1.4.4. Arjantin krizi

İkinci Dünya Savaşı sonrası, Arjantin süregelen fiyatlar genel seviyesi tesirinde kalmıştır. Fiyatlar genel seviyesindeki artışları engellemek amacı ile döviz kuruna ilişkin nominal çapa politikası uygulamasına geçilmiş, fakat bu uygulamaların tamamı a para kriziyle neticelenmiştir. 1970'lerin ortalarına gelindiğindeyse devletin uzun döneme dair büyümesinde gözle görülür seviyede düşmekte olduğunu ve 1980'lerin ikinci kısmında devletin süregelen bir durgunluk içerisinde olduğunu ifade etmek mümkündür. Tasarruflara ve yatırımlarda oransal olarak 1970-1989 döneminde gerçek anlamda bir azalma durumu dikkat çekmektedir. Bu durumu yüksek enflasyon nedeni ile Arjantinli yatırımcıların makro iktisadi istikrarın uzun seneler süresince temin edilememesi sebebiyle tasarruf ve yatırımları yurt sınırları dışına çıkaramadıklarından kaynaklanmaktadır. Bu durumun bir sonucu olarak üretim ve verimlilik düşmüş ve yoksulluk gün geçtikçe artmıştır (Choueiri & Kaminsky, 1999, s. 5; WorldBank, 1996).

21. yüzyılın ilk yılları, yaşanan finansal krizler ekonomilerin reel sektörü ile ülkelerin siyasi ve toplumsal olarak da olumsuz etkilenmesine neden olmuştur. Arjantin'de ansızın meydana gelen kriz toplumun tüm tabakasını tesir altına alan sosyal patlamalara maruz kalmasına sebep olmuştur. Arjantin'de krizin temelinde bulunan etmenler; makroekonomi ilgili problemler, finansal düzenin(bilhassa bankacılık düzeninin) problemleri, sabit kur uygulamaları (Arjantin'de para kurulu), yabancı sermayeye ilişkin girişlerin liberalizasyonu ile ilgili meydana gelen problemler, politik istikrar olmaması durumu ve dışsal şoklardır (Delice, 2003, s. 69).

1.4.5. Rusya krizi

Rusya krizini iki temel sebep üzerinden açıklamak olasıdır. İlk olarak Doğu Asya'da 1997 yılında yaşanan kriz, petrol fiyatları üzerinde düşme durumu meydana getirmiştir. Rusya açısından dış satım noktasında mühim gelire sahip petrolün değerindeki düşüş ile, Rus ekonomisinde cari açık sorunu kendini göstermiştir. Bu duruma ek olarak, Rusya'yı krize sürükleyen başka bir sorunda borçların yüksek olma durumudur. 1998 yılında Rusya'ya ilişkin kredi değerliliği ölçüsü¹ notunun yüksek oluşu, Rus ekonomisinin daha çok kısa süreli borçları temin edebilmesine katkıda bulunmuştur söz konusu borçların yüksek olması krizin mühim sebepleri başında gelmektedir (Black, Kraakman, & Tarassova, 2000, s. 1731). Petrol fiyatlarındaki düşüşün neticesi, Rus ekonomisinin döviz gelirlerinde meydana gelen azalma ile Rusya, kısa vadede almakta olduğu borçların ödenmesinde zorluk çekmeye başlamıştır.

¹ **Reyting ya da Kredi Değerliliği Ölçüsü (Rating)** Bir ülke ya da şirketin kredi değerliliğinin ölçülmesine reyting (rating), bu ölçme işlemini yapan kuruluşlara da reyting kuruluşu deniyor. Reyting kısa ve uzun vade için farklı değerler taşıyabilir. Kısa vadeli reyting, bir borçlunun bir yıl içinde temerrüt olasılığını ölçmeyi hedeflerken, uzun vadeli reyting, borçlunun ömür boyu durumunu değerlendirmeye yönelik değerlendirilmez.

Merkez bankasının rezervlerinde meydana gelen erime sonrası Rus Merkez Bankası rubleyi devalüe etmek durumunda kalmıştır. 1998 yılında Rusya moratoryum ilan etmek suretiyle borçlarının ödeme imkânı olmadığını belirtmiştir (Black, Kraakman, & Tarassova, 2000, s. 1802-1803).

1.4.6. Küresel mali kriz

2008 yılı sonrasında küresel bir kriz halini alana Mortgage krizi 2000 senesi sonrasında Amerika Birleşik Devletleri'nin piyasanın canlandırılması maksadıyla faiz indirimlerine gitmesi ile başlamıştır. 2004 senesine kadar olan süreçte maksadına ulaşmakta olan bu hamle piyasa da gözle görülmekte olan bir canlanma veya bir başarı tesis etmiştir. Fakat faiz indirimiyle beraber ek önlemlerin yeterli olmaması ve ABD'nin kapitalist iktisadi düzenin faiz üstüne kurulu olması nedeniyle faiz indirimine negatif reaksiyon vermesinin sonucunda 2004 senesi akabinde durgunluk ortaya çıkmıştır. Ekonomiye yönelik durgunluk derin bir görünüm kazanmış, 2008 senesinde Mortgage Krizi halini almıştır kaynak.

ABD'de Mortgage kredilerinin hane halklarınca bankalara ödenememiş olması, bankaların batmaları ve/veya bankaların kamuya devredilmesi sonucunu doğurmuştur. ABD'de yaşanmakta olan bu krizin dalgalar halinde tüm dünyaya genişlemesiyle küresel finansal krizi halini almıştır. İlk etapta gelişmiş ülkeleri tesiri altına alan küresel finansal krizin daha kapsamlı tesirlere erişmesinin önüne geçilmesi maksadıyla iktisadi canlanma için genişletici para ve maliye politikaları izlenmeye başlanmıştır. Kamu sektörüne ilişkin giderlerin çoğaltılması vb. iktisadi politikaların neticesinde bu devletlerin kamu borçları olabildiğince yüksek boyutlara erişmiştir. Böylelikle küresel finansal krizin en mühim neticelerinden olan borç krizine girilmiştir (Çetinkaya & Sugözü, 2011, s. 247-248).

2008 senesinin Eylül ayı öncesi Amerika Birleşik Devletleri'nde patlak veren ve akabinde dalga dalga tüm dünyayı saran küresel krizin temelinde büyük gayrimenkul ve krediye yönelik balon sebebi yatmaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nde mortgage piyasası takriben 10 Trilyon dolarlık bir büyüklüğe erişmişti. İlk etapta mortgage kredilerinin ağırlıklı kısmı müşterilerin ödeme gücü kalite yönünden yüksek olanlarından meydana gelmekteydi. Bunlara prime mortgage kredileri denilmektedir. Zamanla krediler kalite yönünden daha düşük müşteri de yönlendirildi. Bunlarsa subprime mortgage (EŞİK altı mortgage) kredileri ismi verildi. 2008 senesi ortasında Amerikan Birleşik Devletleri'nde subprime mortgage kredilerine yönelik hacim 1,5 Trilyon dolara değin yükseldi. Amerikan Birleşik Devletleri'nde faizler önceki dönemlerde seviye olarak son derece düşük düzeyde olduklarından supprime mortgage kredilerinden yararlanmakta olan gelir düzeyi düşük gruplar, büyük ölçekte değişebilir faize haiz kredileri tercih ettiler (Sancak & Demirbaş, 2011).

FED (Federal Reserve) Amerikan Merkez Bankası' nın faizleri ardı ardına arttırarak konut değerlerindeki düşüş halinin beraberinde olması şahısların temin ettikleri kredilerin geri

dönüşünde problemlerle yüz yüze gelmesine sebep oldu. ABD’de konut değerlerine ilişkin bir endeks olan Case Shiller endeksi 2007 senesi ortasından 2008 ortasına değin yüzde 16 oranında düşü yaşadı. Aynı dönemde sahip oldukları gayrimenkullerin değerlerinin yükselerek refah düzeylerinde artış yaşayan Amerikan hanehaki borçlanarak harcamalarını artırdı (Saritaş & Gökçe, 2012).

Artan harcamalar iktisadi hareketlilik meydana getiriyor ve Emlaklara yönelik değerler daha da yükseliyordu. Herkes yatırım maksadıyla birinci evden sonra diğer evi hatta üçüncü gayrimenkullerini satın alıyorlardı. Bu alma işleminin arka planında yatan durum gayrimenkullerin değerlerinin bilinmedik bir zamanda yükseleceği düşüncesiydi. Bu fikrin rasyonel olmadığı ortaya çıkınca değerler düşüşe geçmiş ve balon sönmeye başlamıştı. 2008 senesi küresel krizinin altında emlak değerlerinin şişkin olması da mevcut olunca, kredinin değil de onun üzerine kurulmuş olan işlemlerin meydana getirdiği bir nevi kredi krizi olarak addedilmektedir (Sancak & Demirbaş, 2011).

Problemi meydana getiren nokta kredinin bir kişiden diğerine inanılması güç bir ölçüde el değiştirmesiydi. Bu el değiştirme türev ürünler, şirketlerin diğer işlemlerinden ortaya çıkan risklerini şirketlerin başka işlemlerinden meydana gelen risklerini alışverişe mevzu bahis olarak değerlendirdikleri sözleşmeleri yapmaktaydı. Bu sözleşmeler, mortgage kredisine aracılık edenlerin ilgili krediyi kullanmakta olanlar tarafınca geri ödenememesi riskini üçüncü şahıslara, örnek olarak hedge fonlarını devretmeye yarar sağlamaktaydı (Saritaş & Gökçe, 2012).

Riski aktarmakta olan kredi tesisleri büyüklük olarak daha çok risklere giriş yapabiliyor ve kredilerle bunlara dayanmakta olan türev ürünler dağ gibi büyük duruma geliyordu. İlk adımda riskin aktarılmasına fayda sağlayan ve bu noktada düzen üzerinde bir sigorta görevi ifa eden türev ürünler gittikçe kendileri birer risk etmeni olmaya başlamıştır. Bu ilişkiler perspektifinden bakıldığında neredeyse dünya üzerindeki tüm milletlerarası ölçekte fonksiyona haiz bankalar da kendi aralarında birtakım kefil olma durumları meydana gelmiştir. Bu münasebetlerin en fazla ilgi odağı olan Lehman Brothers olmuştur (Sancak & Demirbaş, 2011).

Bankalara sözleşme şartlarının gereği, icap eden ödemeleri yapmıyorlardı. Amerikan Devleti ve Fed, Lehman Brothers’ı kurtarma imkânlarının olmadığını bildirdiler. Bu bildirim Lehman Brothers’dan alacakları bulunan tüm bankalarca müthiş zararların meydana gelmesi anlamını taşıyordu. 2008 krizi büyük ölçekte şahıs ve kurumlara verilmekte olan mortgage kredileriyle ardı arkası belirli olamayan türev ürünler bileşiminin meydana getirdiği bir finansal kriz olarak açıklanabilir. Bununla birlikte Küresel finansal krizde problemler alanın büyümesinde ana sebebi kuralların yeterli olmayışı ve düzenlemenin eksik kalması ve deregülasyondur (Eğilmez, 2018, s. 154-157).

1.4.7. Covid-19 ve Ekonomik Kriz

Koronavirüs Hastalığı, ilk olarak Çin'in Vuhan Eyaleti'nde ortaya çıkan bir virüsle meydana gelmiştir². Daha sonra dünya geneline yayılan Corona virüs Dünya Sağlık Örgütü tarafından 24.07.2022 tarihi itibarıyla dünya genelinde yaklaşık 6.370.000 kişinin hayatını kaybetmesine sebep olmuştur³. 2019 yılı sonrası salgının tüm dünyaya yayılmasıyla ekonomik anlamda önemli etkiler ortaya koyan Covid-19 pandemi süreci ülkelerin kamu harcamalarını ülkelerin arttırdığı bir süreçtir.

Küresel bir olay olduğundan daha önce de dünyada meydana gelen depresyonlardan sonra olduğu gibi harekete geçecek istikrarlı bir platform bulunmamaktadır. Tıbbi yatıştırma ya da engelleme yöntemi bulunmamaktadır. Halihazırda en etkili yöntem ve strateji bulunmamaktadır. Halihazırda en etkili yöntem insanları birbirinden izole etmek olduğundan işgücü ekonomiden uzaklaşmaktadır. İşgücü ve müşterilerin eksikliği ekonomiye benzeri olmayan bir zarar vermektedir. İşgücü ve müşterilerin eksikliği ise 1929 senesinde ABD'de yaşanan buhrana(kriz) benzer bir şekilde iktisadi sistemin aniden düşüşe geçmesine zemin hazırlamıştır. Böylece ekonomiler küçüldükçe işletmeler başarısız olur ve izole edilenler işsiz kalır(Friedman, 2020: 69-71).

1.5. Finansal Krizlerde Uygulanan İstikrar Politikaları

Globalleşme, finansal serbestleşme ve teknolojiye yönelik gelişmeler perspektifinde yaşanmakta olan finansal kriz sebebiyle, iktisadi ve mali istikrarın temin edilmesi maliye politikası uygulamaları ana unsurları arasında bulunmaktadır. Mali otoriteler finansal istikrarın temin edilmesi amacıyla maliye politikası vasıtalarından sık olarak faydalanmaktadır. Finansal istikrar temin edilemeden ekonomik anlamda istikrar temin edilememektedir. Ekonomiye ilişkin istikrar ve finansal bakımdan istikrar maksatlarının birbirinden ayrı olarak düşünülmeyeceği fikri giderek yaygınlaşmaktadır. Etkin biçimde nakşedilmekte olan kuvvetli bir finansal düzen, maliye politikalarının tatbik edilmesine yardımcı bulunabileceği gibi, dışsal şokların atlatılmasında icap eden esnekliği de temin etmektedir (Öztürk, 2013, s. 222). Bu kapsamda uygulanan istikrara programlarının incelenmesinde yarar vardır.

1.5.1. Ortodoks istikrar politikaları

Ortodoks, umumi olarak kabul edilmekte olan yaklaşımlara verilmekte olan isimdir (Eğilmez, 2022). Bir ülkede dolaşan para hacminin büyümeye ilişkin oranının sınırlanması, daha çok faize ilişkin oranlar ile piyasa düzeneğine daha çok itimat edilmesi, kamu giderlerinin kısıtlanması ve vergi artışları benzeri tedbirler Ortodoks istikrar programlarına yönelik talep

² (<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html>, Erişim Tarihi:24.07.2022).

³ (<https://covid19.who.int/>, 14.07.2022).

tarafli politika vasitalarini ifade etmektedir. Kapasite kullanıminda artima gidilmesi, desteklemelerin kaldirilarak ve tasarruflarin ve yatirimlarin desteklenmesiye arz tarafli politika vasitalarini anlatmaktadir. Ortodoks istikrar politikalarini uygulamalari ile odemeler dengesi kapsaminda iyilesmeyi temin etmeyi ve bir ulkede dolasan para hacminde artimini denetim altına alarak enflasyona yönelik azaltmalar amacina ulasilmak istenmektedir (Güraslan, 2005, s. 15).

İktisadi anlamda geleneklerle, genel kabul edilmekte olan fikirlere bagli olan tatbiklere denilmektedir. Genel kabul edilen iktisadi politikalara Ortodoks iktisadi politikalarini denilmektedir. Ortodoks iktisadi politikalarini; maliye politikasi, dis ticaret politikasi ve para politikasi gibi konularda atilacak adimlari icermektedir. Ortodoks istikrar politikalarini maliye politikasi bakımından (Egilmiz, 2004, s. 170-196);

- i. Vergi politikalarinda vergiler araciligıyla iktisadi aktiviteyi tesir altına almak,
- ii. Harcama politikalarinda kamu giderleri araciligıyla talep olusturmak yahut talebi azaltmak,
- iii. Borçlanma politikalarinda kamu eliyle borçlanarak iktisadi likidite üzerinde tesirler bırakmak, teşvik politikalarinda vergiler araciligıyla teşvikler dağıtarak yatırımcıları tesir altında tutmak veya onlara yön tayin etmek ve
- iv. Destekleme(sübvansiyon) politikasinda birtakim ürünleri kamu sektörü namına satın almak suretiyle üreticilerin desteklenmesini sağlamak ifade etmektedir.

Ortodoks istikrar politikalarini dis ticaret politikasi bakımından; dis ticaret politikasi ve ithalat politikasini ifade etmektedir. Dis ticaret politikasinin İhracat politikasi kapsamında ihracat yapmakta olanlara vergi iadesi tatbiki, prim ve desteklerin ihracat yapmakta olanlara ödenmesi ve ucuz girdi desteklemesini ifade etmektedir. Dis ticaret politikasinin bir diger kolunda ise ithalat politikasi kapsamında gümrük tarifelerinde gümrük vergilerine yönelik arttirım veya indirimler vasitasiyla ithalatın denetlenmesi, kotalarda ithal edilmesi muhtemel mallarin niceliklerinde kısıtlama konulmasiyla ithalatın denetimi ve dengeleyici vergi uygulamasini ifade etmektedir (Egilmiz, 2004, s. 170-196).

Ortodoks istikrar politikalarini, para politikalarini kapsamında dolaysiz politika araçlari, dolayli politikalarini araçlari ve kur politikasından olusmaktadır. Dolaysiz politika araçlarında kredilere ilişkin belli bir nicelikte yahut nispette tavan olusturulmasi, faiz tespitinde piyasada tatbik edilecek faizlerle ilişkili olarak kamu eliyle tespit yapılmasi ve degisik faiz tatbiklari gibi konulari kapsar. Para politikasinin diger kolu olan dolayli para politikasi araçlarındaysa açık piyasa işlemlerinde merkez bankasinin senet almak ya da satmak yoluyla piyasaya likidite temin etmesi veya piyasadan likiditeyi emmesi, faiz politikalarinda merkez bankasinin kendi tatbik etmekte olduğu faiz rasyosunda degişime giderek piyasadaki faizleri tesiri altına almasi, karşılıklar politikasinda merkez bankasinin banka tasarruflarının bir kısmını ihtiyat maksadiyla alması gibi işlemleri ifade etmektedir. Ortodoks istikrar politikalarini perspektifinde

kur politikasında sabit kur aracılığıyla Merkez Bankası'nca döviz kurlarına ilişkin duyurular ile piyasada ilgili kurun uygulanması, dalgalı kurun piyasada belirlenmekte olduğu hallerde merkez bankasının türlü nesnelere kura yön tayin etmesi ve seviyesini tayin etmesini ifade etmektedir (Eğilmez, 2004, s. 170-196).

1.5.2. Heterodoks istikrar politikaları

Heterodoks istikrar politikaları genel olarak kabul edilen yaklaşımdan sapmış, değişik yöne girmiş olan iktisadi politika uygulamalarıdır. Heterodoks iktisadi politikasında gelirler politikası ve dış ticarete genel kabulün dışında uygulamalar mevcuttur. Heterodoks istikrar politikaları kapsamında gelirler politikasını ücretlerin, fiyatların ve diğer sabitlemeler oluşturmaktadır. Dış ticarete umumi kabulün harici tatbikleri; damping ile pazarları elde etmek maksadıyla maliyetin daha altında malların ihracı ve tarife dışı gümrük vergisi vb. tedbirler harici kota gibi uygulamalar ile ithalatın zorlaştırılarak engellenmesinden oluşmaktadır (Eğilmez, 2004, s. 197-199). Heterodoks politikalar dünyada başta Arjantin ve Brezilya gibi Güney Amerika ülkelerinde tatbik edilse de sonuç alınamamıştır. Başarılı olamamasının ana sebebi süreç uzamaya devam ettikçe karaborsa ve kayıt dışı yapılan ödemelerin açığa çıkmasıdır.

Ekonomik istikrarsızlıklar ve bu kapsamda finansal krizler karşısında uygulanan Ortodoks ve heterodoks istikrar politikaları uygulamada içerik ve uygulama da farklılık gösterse de her iki iktisat politikasının uygulama araçlarının başında kamu harcamaları gelmektedir. Bu nedenle çalışmanın ikinci bölümünde kamu harcamalarına yer verilmektedir (Eğilmez, 2022).

2. BÖLÜM

KAMU HARCAMALARI, TANIMI, SINIFLANDIRMASI VE ETKİLERİ

Kamu giderleri, bir ekonomide kamusal faaliyetlere ilişkin akışın devam ettirilmesi için yapılması gerekli olan giderlerdir. Sosyal devlet anlayışının doğal bir neticesi olarak kamu hizmetlerinin yelpazesinin genişlemesi kamu giderlerinin devamlı olarak artıma eğilimine girmesine sebebiyet vermektedir. Kamu giderlerinin efektif talebe tesir ederek makroekonomi üzerinde mühim etkiler yaratmakta olması, kamu giderlerini maliye politikasının en mühim vasıtası durumuna getirmektedir. Toplam talebe yön tayin etmede kamu giderleri kamu sektörü tarafından yapılmakta olan cari giderler, yatırım giderleri ve transfer giderlerinden oluşturmaktadır (Öztürk, 2014, s. 160).

I. Dünya savaşı, 1929 iktisadi krizi ve II. Dünya Savaşı akabinde meydana çıkan iktisadi, sosyal ve siyasal gelişmeler sebebiyle ülkelerin iktisadi durumları değişim göstermiş, böylelikle ülkelerin yüklendiği iktisadi fonksiyonlar artmış, bunun neticesindeyse kamu giderlerinde artış meydana gelmiştir.

2.1. Kamu Harcamalarının Tanımı

İnsanların toplu halde yaşamalarına dair eğilimleri, toplu halde yaşamının beraberinde getirdiği gereksinimlerin karşılanması ortaya koymaktadır. İnsanlığın ve topluma ilişkin örgütlenmeleri gelişimiyle artana gereksinimlerin karşılanması için kamu harcamalarında artışlara ihtiyaç duyulmuştur. Kamu ihtiyaçlarının karşılanması maksadıyla yapılmakta olan bu ödemelere, kamu harcamaları denilmektedir. İnsanlar, toplum şeklinde yaşam sürmelerinden dolayı daima müşterek harcamaları mevzu bahis olmuştur (Işık & Alagöz, 2005)

Yapısında birkaç daire bulunan yapılarda ikamet eden insanların müşterek harcamaları meydana gelir. Apartmandaki görevlinin hizmetlerine yapılan ödemeler, apartmana yönelik bakımların ve tamirat harcamalarının temin edilmesi, apartman merdivenlerinin ışıklandırılmasına ilişkin elektrik harcamaları, dairelerin ortak alanları temiz tutma hizmetine harcamaları gibi çeşitlerde harcamalar müşterek harcamaların benzerleridir. İnsanların beraber yaşamakta oldukları topluluklar, apartmanlar, siteler ve benzeri hayatlarını sürdürdükleri sahalar haricinde, mahalle, köy, belde, şehir ve ülke benzeri mahallerdir. Bu yerlerin yönetimiyle ilgili devlet, belediye ve muhtarlık benzeri müşterek teşekküller kurulmuştur. Bu müşterek teşekküller kamu idaresi olarak adlandırılan müşterek yönetim kurumlarıdır (Şengül, 2011).

Müşterek yönetim kurumlarının toplamakta oldukları kamu kesiminin katkılarıyla, kamu kesimi yerine yapmakta oldukları harcamalara kamu harcaması denilmektedir. Örnek olarak, beraber yaşamının bir savunma gereksinimi açığa çıkarmasıyla, savunma hizmetini tesis

etmek amacıyla bir ordunun kurulabilmesi gereksinimi meydana çıkmıştır. İlgili ordunun kurulması amacıyla bireylerden toplanmakta olan katkı paylarıyla yapılmakta olan müşterek harcamalar kamu giderlerini ortaya koymaktadır (Eğilmez, 2016, s. 33).

Devletin varlığını sürdürebilmesi ve görevlerini yerine getirebilmesi için bazı harcamalara girişmesi zorunludur. Çünkü devletin varlığının temelini oluşturan toplumsal ihtiyaçların giderilmesi bazı mal ve hizmetlerin onun tarafından kullanılmasını gerektirmekte, bunların sağlanması ise harcamayı zorunlu kılmaktadır. Toplumsal ihtiyaçların giderilmesi yanında günümüz devletin yüklendiği bazı ekonomik görevlerde vardır. Bu görevlerin yerine getirilmesi önemli harcamaların yapılmasına yol açmaktadır. Bu harcamalar üretim faktörleri satın alımı için olduğu kadar, zaman zaman özel kesime karşılıksız olarak yapılan ödeme şeklinde de olabilmektedir. Gelir dağılımını düzeltme, tam istihdamı gerçekleştirme, ekonomik kalkınmayı sağlama gibi belirli hedeflere ulaşmak için yapılan bu harcamalar aynı zamanda devlet tarafından kullanılmakta olan mali araçtır. Devletin, yüklenmiş olduğu mali ve mali olmayan özellikle ekonomik ve sosyal nitelikli görevlerini gerçekleştirmek için kamu harcamalarını bir araç olarak kullanılması kamu harcamaları konusunu önemli bir noktaya taşımıştır (Edizdoğan, Çetinkaya, & Gümüş, 2020, s. 45-47).

2.1.1. Dar ve geniş anlamda kamu harcamaları

Kamu harcamaları geniş ve dar olarak ele alınabilmektedir. Dar anlamda kamu harcamaları; merkezi idare tarafınca gerçekleştirilmekte olan hizmetler nedeniyle yapılmakta olan harcamalara denilmektedir. Geniş anlamda kamu harcamaları ise; merkezi idare harcamalarına ek olarak yerel yönetimlerin harcamaları, merkezi ve yerel yönetim müesseselerinin ekonomik teşebbüsleri ile sosyal güvenlik vb. hizmetlerin nedeniyle katlanılmakta olan harcamaları kapsamaktadır. Harcamalar ülkelere nazaran değişken bir bünyeye haizdir (Akdoğan A. , 2014, s. 64).

2.1.2. 5018 Sayılı KMYKK kapsamında kamu harcamalarının hukuki tanımı

5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun amacını ilk maddesinde " Bu Kanunun amacı, kalkınma planları ve programlarda yer alan politika ve hedefler doğrultusunda kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde elde edilmesi ve kullanılmasını, hesap verebilirliği ve malî saydamlığı sağlamak üzere, kamu malî yönetiminin yapısını ve işleyişini, kamu bütçelerinin hazırlanmasını, uygulanmasını, tüm malî işlemlerin muhasebeleştirilmesini, raporlanmasını ve malî kontrolü düzenlemektir." Şeklinde ifade etmektedir. İlgili kanunda harcama yetkilisi, " Kamu idaresi bütçesinde ödenek tahsis edilen ve harcama yetkisi bulunan birimi" ifade etmektedir. Harcama yetkilileri kanun veya Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile

düzenlenmekte olan görevleri veya hizmetleri ifa etmek gayelerine sahiptir. İç Denetçiler vasıtasıyla harcamaların uygunluğu denetlenir.⁴

2.2. Kamu Harcamalarının Sınıflandırılması

Kamu giderlerinin yapılmasıyla birlikte meydana gelebilecek neticelerin neler olacağı, harcamaların artışı ile doğabilecek tesirler ve temin edeceği faydanın karşılaştırılması, kamu giderleri arttıkça finansmanı için temin edilecek gelirlerin baskılarının artıp artmayacağını değerlendirilebilmesi ancak kamu giderlerinin sınıflandırılarak incelenmesiyle mümkün durumdadır (Edizdoğan, vd., 2020, s. 96-97).

Kamu harcamaları İdari(Organik), Fonksiyonel ve Ekonomik ve diğer harcama sınıflandırmaları şeklinde ayrılmaktadır. Bu ayrım, harcamalara yönelik açıklık ilkesinin sağlanması, tutumsuz olma durumu ve keyfi olma durumundan imtina edilmesini daha kolay hale getirir. Parça, grupların meydana getirdiği bütünün daha uygun algılanmasını sağlar. Bu paralelde kamu harcamalarını sınıflandırması Kamu yönetiminin daha süratli, nitelik bakımından daha düşük maliyetle ve aktif çalışmasına katkıda bulunmuş olmaktadır. Böylece harcamayla ilişkili programların hazır duruma ve yıllık harcamayla ilişkili programlar ve bütçe arasında daha uygun bağlantılar kurulması sağlanır.

2.2.1. Kamu harcamalarının idari(organik) sınıflandırması

Organik sınıflandırmanın temeli, giderlerin gideri yapmakta olan idari ünite uyarınca gruplara ayrılmasıdır. Kamuya yönelik hizmetler kamuya haiz tesisler aracılığıyla ifa edilmektedir. Kamu idaresine yönelik teşkilatlanmaya paralel olarak toplumu alakalandıran giderler merkezi idare tarafından, mahalli özellikte olan giderler ise genel olarak mahalli idarelerce yapılmaktadır. İdari teşkilatlanma biçiminin nitelikleri dikkate alındığında, kamu giderleri; merkezi idare giderleri ve mahalli idare giderleri olmak üzere iki küme halinde sınıflandırılmaktadır. Merkezi özellikteki giderler; savunma, eğitim ve büyük ölçekte sağlığa yönelik giderler ile transfer tediyeleri olmaktadır. Mahalli nitelikte olanlarsa; çevre temizliği, su, şehir içi ulaşım benzeri mahalli gereksinimlerin temin edilmesidir. Ayrıca kamu tesislerinin bütçe içerisindeki sıralanma durumu temel alındığında, kuruluşlara ayrımı yapılmış olan tahsisatlar dikkate alındığında da organik sınıflandırmaya varılabilir. Bütçe içerisinde ilgili bakanlıklara hangi miktarda ödenek ayrıldığı yer almaktadır (Edizdoğan, vd., 2020, s. 80).

2.2.2. Kamu harcamalarının fonksiyonel sınıflandırma

Fonksiyonel sınıflandırmalara yönelik siyasi görevleri yerine getirmekle yükümlü kuruluşların belirlemiş olduğu kamu giderlerini sınırları içerisinde alan ve bu giderlerle ulaşmak istenen

⁴(<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5018.pdf>, Erişim Tarihi:18.12.2021)

amaçları manalı bir biçimde bir araya getirdiği sınıflandırmadır. Fonksiyonel sınıflandırmada yapılması hedeflenen giderler aracılığıyla gerçekleştirilmesi öngörülmekte olan maksatlara ilişkin hizmetler göz önünde bulundurulur. Bir diğer ifadeyle, işlevsel sınıflandırmada gideri yapması uygun görülen idari ünite yerine hizmet temeldir. Örnek olarak milli savunma, sağlık, eğitim, yönetim, bayındırlık, sosyal hizmet ve benzeri. Muayyen maksada ilişkin hizmetler ile ilgili hizmetlerin gereğini yapması amacıyla yapılan kamu giderleri arasında çok kolay anlaşılır bir ilişkinin mevcut olması işlevsel sınıflandırmanın en mühim özelliği olup yapılmakta olan tariflerde de bu nitelik bulunmaktadır.

Ayrıca işlevsel sınıflandırmada, benzer özelliğe haiz bir hizmet değişik idari teşkilat birimlerince ifa edilse bile, kamu giderlerini ayırma tabi tutarken "işlev" ölçüsü temel alındığından, benzer fonksiyonun aynı paçası addedilmektedir. Bu durum sınıflandırmanın fonksiyonel olmasının bir diğer faydasıdır. Bu duruma ek olarak fonksiyonel sınıflandırmanın bir diğer avantajıysa hizmeti belirlenen kuruluş ismi yerine kesin giderin hangi maksada ilişkin yapıldığının gösterilebilmesidir. Denetimde kolaylık sağlayan fonksiyonel sınıflandırma, yapılması planlanan veya gerçekleşen görevlerin belirli hale gelmesini sağlar. Hizmetleri daha verimli hale getiren bu sınıflandırma genel olarak yarı kamusal yahut piyasaya konu olabilmesi muhtemel özellikteki hizmetlerin etkin olması, fayda-maliyet, maliyet etkinlik gibi çözümlenmelerin yapılabilmesi açısından daha çok fayda sağlayabilmektedir (Edizdoğan, vd., 2020, s. 82).

2.2.3. Kamu harcamalarının ekonomik sınıflandırması

2.2.3.1 Reel Harcamalar

Kamu harcamaları, üretim faktörleri (sermaye, doğal kaynaklar, emek vb.) ve üretimde kullanılan girdilerin kullanımıyla yapılan hizmetlerin giderleridir. Örnek olarak sağlık hizmeti sunumu için kamu sağlık kuruluşlarındaki personele yapılan ödemeler, sağlık kuruluşunun ısıtılması, ışıklandırılmasının maliyeti ve temizlik harcamaları gibi hizmet üretmek amaçlı yapılmak olan harcamalardır. Reel harcamalar (a) Cari harcamalar ve (b) Yatırım harcamaları olarak ikiye ayrılmaktadır (Eğilmez, 2016, s. 34).

(a) Cari harcamalar: Üretim etmenlerine yönelik yapılan teydiyelerdir. Cari harcamalarda kendi içerisinde (I) Personel harcamaları; kamuya yönelik hizmetlerin sunumu amacıyla hizmeti ifa edecek işçilere ve memurlara yapılmakta olan ücret teydiyeleri, sigorta teydiyeleri, sağlık teydiyeleri, tazminat teydiyeleri, tazminat ve ödülleri gibi harcamalardır. (II) diğer cari harcamalar, bir sene içerisinde yararlanma süresi sona erecek mallara yapılacak harcamalar bu kapsamda yer almaktadır. Kamuya yönelik hizmetlerin ifa edildiği binaların bakım, onarım, ısıtma ve aydınlatma gibi harcamaları, kamuya ilişkin hizmetlerde kullanılmakta olan araçların bakımı, onarımı ve akaryakıt benzeri harcamalardır.

(b) Yatırım harcamaları; üretimi yükseltmek, kaynaklardan daha uygun faydalanılmasını tesis etmek amacıyla, faydası bir seneden daha uzun süre sürmekte olan mallara yönelik yapılmakta olan harcamalar bu kapsamda yer almaktadır. Kamu sektörünün hizmetlerinde kullanılmak üzere yeni bir bina yapılması, okul yaptırılması, hava alanları, köprülerin yapılması gibi harcamalar yatırım harcamaları kapsamında yer almaktadır.

2.2.3.2. Transfer Harcamaları

Harcamanın meydana getirildiği dönem bakımından karşılığı olmayan kamu harcamaları transfer harcamaları şeklinde bölümlendirilmektedir. Bu nevi harcamalar mevcut harcamalara ek olarak gelirin tekrar dağılımının regüle edilmesi nedeniyle gelir dağılımında eşitsizliğin azalması maksadını bünyesinde barındırır. Bu harcamaların en bariz niteliği mukabilinde mal veya hizmetin mevcut olmamasıdır. Emeklilere yönelik yapılan ödemeler bu nevi harcamalara bir örnektir. Millet veya milletler topluluğunun oluşturduğu tüzel varlık, belirli bir hizmet sonucu tekaüde sevk olan memurlardan bir mal ve hizmet benzeri bir karşılığı olmaksızın emeklilere aylık ödemeler yapar. Transfer harcamalarını (a) Merkezi yönetim bütçesinden yerel yönetimlere yapılan yardım ödemeleri, (b) kamu borçlanması karşılığında yapılmakta olan faiz ödemeleri, (c) sosyal güvenlik maksatlı ödemeler(emekli aylıkları, dul ve yetim maaşları, öğrencilere verilmekte olan krediler bu kapsamda yer almaktadır). (d) sermaye ödemeleri ve gelir transferleri (devletçe KİT'lere, döner sermayeli tesislere yapılmakta olan sermayeye yönelik katkılar bu küme içerisinde yer almaktadır (Yılmaz & Kaya, 2005) .

Transfer giderleri kaynakların kamu sektörü tarafından fertler arası tekrardan dağılımını temin etmektedir. Transfer harcamaları ile ülke, mal ve hizmetleri satın alarak aracısız olarak tüketim halinde olup, bunun yerineyse sosyal devlet olmanın doğal bir neticesi olarak cemiyetin birtakım sektörlerine başka bir ifadeyle karşılık olmaksızın ödemeler yaparak satın alma gücünü transfer etmektedir. Transfer giderleri vasıtasıyla tekrardan kaynak paylaşımı yapılmaktadır (Öztürk, 2014, s. 161).

2.2.4. Diğer harcama sınıflandırmaları

Diğer harcama sınıflandırmaları olarak verimli-verimsiz harcamalar, adi-olağanüstü harcamalar, yerel-genel harcamalar ve sağladıkları faydalara göre harcamalar olarak sınıflandırılmaktadır.

2.2.4.1. Verimli- Verimsiz Harcamalar

Kamu harcamalarının uygulanması hususunda yön tayin edilebilmesi açısından "verimlilik" ölçütü önem arz etmektedir. Ekonominin istihsal(üretim) ile ilgili kapasiteleri yükselten veya kamu gelirlerine ilişkin yükseliş neticesi meydana getiren harcamaları verimli harcamalar, diğer harcamaları ise verimsiz harcamalar kabul edilmektedir (Geyik & Aydın, 2021). Herhangi

bir harcamanın verimsiz yahut verimli olmasının tespit edilebilmesi bakımından farklı noktalardan yola çıkılabilmektedir. Belirlemenin bu noktasında ilk olarak ifa edilen kamuya dair hizmetlerin milli hasıla üzerinde oluşturduğu net artımın belirlenmesidir. Diğer bir ifadeyle yapılmakta olan kamu harcamasının neticesinde milli hasılaya yönelik artışın meydana gelip gelmediğinin araştırılmasıdır.

Milli hasılaya yönelik bir artım mevcut ise, ortaya konan kamu harcaması verimli, aksi halde verimsiz şeklinde kabul edilecektir. Belirli hale getirilmesi mühim seviyede zorluklar barındıran bu fikre ek olarak önerilen başka bir fikir ise; yapılmakta olan kamuya ilişkin harcama özel sektöre ilişkin üretim kapasitesinde artışa sebebiyet verecek, buna istinaden kısa ya da uzun periyotlar halinde milli hasılayı fazlalaştıracak özellikteyse verimli olarak kabul edileceklerdir (Akdoğan, 2014, s. 161).

Kamuya ilişkin harcamaların dolaylı veya doğrudan milli hasıla üstünde değişik tesirler yapabildikleri, kısa ya da uzun dönemlerde farklı kapsamlarda tesirli olabilmeleri, kaynakların kullanım ve dağılımı düzenlemelerini farklılaştırabilmeleri sebebiyle iyi algılanan bir görünüm vermemektedir. Bir diğer ifade ile, kısa periyotlarda verimsiz gözükmekte olan bir gider uzun ya da orta vadelerde verimli şekli alabilir. Verimsiz özellikte olan bir harcama, türlü üretim sahalarının daha verimli çalışabilmesi neticesini ortaya koyabilir. Bu nokta da verilebilecek örnek olarak uzay araştırmalarını gösterilebilir (Akdoğan, 2014, s. 91).

2.2.4.2. Olağan - Olağanüstü Harcamalar

Olağan kamu harcamaları ve olağan üstü kamu harcamaları şeklinde olan bu farklılaşma, yapılmakta olan kamu harcamaları ile ilişkili gereksinimlerin özelliklerinden kaynaklanmaktadır. Öncelikle; temin edilmesi mevzu bahis gereksinimlerin ve dolaylı olarak yapılmakta olan harcamaların açığa çıkışına ilişkin sıklık durumu önem arz etmektedir. Her sene tekrarlanabilir özelliklerde olan, sık olarak meydana gelen harcamalar olağan, bir sene süresinden daha uzun süreli harcamalarsa olağanüstü özellikte harcamalardır. Bu farklılaşma da yararlanılan kriterlerden bir diğeri ise kamu harcamasına yönelik evvelce anlaşılabilir ve ona göre hareket imkânı vermesiyle ilişkilidir (Dökmen, 2012).

Evvelce öngörülmekte olan değerlendirilen harcamalar olağan, bu harcamalar kapsamı dışında kalan kısım ise olağanüstü şeklinde değerlendirilmektedir. Bütçeye yönelik gelirlerin ve giderlerin nasıl bir yol alacağına göre hareket edileceği ve planlamalarla ilişkili olduğu varsayılırsa, bütçe kapsamında mevcut olan giderlerin bütününe olağanüstü varsayma gibi hatalı olan bir neticeye varılsa da bu noktada ilgi çekici olan konu; gider kalemlerinin daha çoğunun evvelden yaklaşık olarak değerlendirilebilmesiyle alakalıdır. Sahip olunan fayda göz önünde bulundurulduğunda; olağan giderlerin yararının bir bütçe sürecine ilişkin olduğu durumda, olağan üstü giderlerin yararlarının bütçelemeye yönelik sürenin sonrasına tesir ettiği anlaşılmaktadır. Bütçeye yönelik dönemin bir sene şeklinde uygulanmakta olduğu

dikkate alınır; mevzu bahis giderlerin yararının benzer bütçe dönemi veya birden çok bütçe dönemiyle alakalı oluşunun bütçe ve mali planlamayla ilgili taşıdığı önem anlaşılacaktır (Akdoğan, 2014, s. 94).

2.2.4.3. Yerel- Genel Kamu Harcamaları

Topluluğa arz edilecek olan kamu hizmetleri hem kapsamına yönelik genişliği ve çeşitli olma durumu hem de değişik özellikleri sebebiyle, çok sayıda hizmete ilişkin kamu kuruluşunca verilmektedir. Bütün topluluklarla ilişkili olan özellikteki harcamalar; merkezi yönetimlerce, yerel özellikte olanlarsa, prensip olarak yerel yönetim kuruluşlarınca yapılmaktadır. İdari örgütlenme şekli dikkate alındığında, kamu harcamaları; merkezi yönetim giderleri ve yerel yönetim giderleri şeklinde ayrıma tabi tutulabilmektedir. Savunma, eğitim ve mühim ölçüde sağlık giderleri ile transfer ödemelerinin hemen hemen tamamı merkezi niteliktedir. Çevre temizliği, şehir içi ulaşım, su vb. yerel gereksinimlerin karşılanmasına yönelik ödemeler ise yerel niteliktedir. Kamu hizmetleri geniş anlamda ele alındığında kamu iktisadi teşebbüslerinin, parafiskal kurumların faaliyetleri dolayısıyla katlandıkları harcamalar da ayırım kapsamında yer alabilir. Kamu hizmetlerinin gerçekleştirileceği kurumların göz önünde bulundurulması; hizmetlerin verimliliği, en uygun kuruluş tarafından hizmetin sunumu, gereksinimlerin daha etkin şekilde temini, israfın önlenmesi, fayda-faaliyet yoluyla tercihlerin belirlenmesi, kontrol ve denetim bakımından bu ayırımın önemini vurgulamaktadır (Akdoğan, 2014, s. 93-94).

2.2.4.4. Sağladıkları Faydalara Göre Kamu Harcamaları

Kamu giderlerinin sağlamakta oldukları faydalara göre ayırında kamu giderleri şahıslara topluluğun belirli bir kısmına yahut tamamına temin ettikleri yararları iktisadi bakımdan değer biçmeye tabi kılınmasıdır. Sağladıkları faydalara göre kamu giderleri bu ayırında 4 şekilde incelenmektedir. İlk olarak topluluğun bütün şahıslarına yarar temin eden giderler, geleneksel fonksiyonlarını ifa ederken devletin daha çok ünitelere bölünmesi mümkün olmayan mal ve hizmetlerin üretiminde bulunması sonucu tüm bireylerin birlikte yarar sağlamasıdır. İkinci olarak yalnız bir kesim gruba hususi bir fayda temin etmesine karşın netice olarak topluma da faydalı olan giderlerdir, birtakım giderler hususi olarak ve dolaylı olmayacak biçimde birtakım sınıflara fayda temin etmesine karşın netice itibarıyla dolaylı olarak topluma da bir fayda temin edebilir. Üçüncü olarak birtakım şahıslara hususi olarak, ölçülebilmesi fayda sağlayan giderler, niteliği açısından bütün topluluğa faydalı olmaya uygunken, tatbik edilmesinde birtakım şahıslara hususi ve daha fazla fayda temin eden giderler de mevcuttur. Adalet hizmetlerine yönelik giderler tüm toplum adına yapılmakta ve hiç mahkemeye gitmeyen kişi adına da olabilir yahut birkaç defa mahkemeden hizmet almış kişilerde olabilir. Dördüncü olarak bireylere özel fayda temin eden giderlerdir, kamu

sektörünün piyasaya yönelik talepleri için üretimde bulunmakta olması nedeniyle yapmakta oldukları giderlerdir (Edizdoğan, vd., 2020, s. 87-88).

2.3. Kamu Harcamalarının Etkileri

Kamu harcamalarını ekonomik, sosyal ve siyasal etkileri olmakla birlikte konumuz kapsamında ekonomik etkileri üzerinde durulacaktır. Ekonomik istikrarın sağlanması ve bu kapsamda finansal krizlerin etkilerinin minimize edilmesinde kamu harcamalarının, üretim, gelir dağılımı ve istihdam üzerindeki temel etkilerinin incelenmesinde yarar vardır.

2.3.4. Kamu harcamalarının ekonomi üzerindeki genel etkileri

Kamu harcamalarının maliye politikasının bir vasıtası olarak kullanıldığından iktisadi yapılara ilişkin mühim tesirleri açığa çıkarmaktadır.

Bir ekonomide toplam talep ve enflasyon, tüketim ve yatırım malları için yapılan özel ve kamu giderleri toplamı tarafından belirlenmektedir. Toplam giderlerin miktarı ekonomide mevcut kaynakların tam olarak kullanımını sağlıyorsa tam istihdam tesis edilmiştir. Ancak toplam giderler mevcut kaynakların koyduğu sınırı aşmakta ise enflasyon önce meydana gelir sonra yükselir. Aksi durumda toplam harcamalar mevcut kaynakların tamamını kullanmayı temin eden seviyenin altında gerçekleşir ise, işsizlik ve durgunluk baş gösterecektir. Kamu harcamaları özellikleri bakımından milli gelir ve istihdam seviyesinde artım gösterecek bir etki ortaya koyduklarında yatırım harcamalarına benzer bir tesir meydana getirerek kendilerinden daha yüksek seviyede bir gelir artışına sebep olurlar. Böylelikle; meydana gelen gelirlerin toplamı netice olarak yatırım amacıyla harcanan miktarın üzerinde olmaktadır (Kaya, 2006).

Bir diğer ifadeyle, her yatırım milli geliri(dolayısıyla istihdam) bir katsayı ile çarpılmış olarak arttırmaktadır. İşte, kamu veya özel sektör eliyle yapılan harcamalarda başlangıçtaki artışın iktisadi hayatta yaptığı kademeli ve zincirleme tesirlerin çalışma düzeyini yükseltmesine ve toplam gelirleri arttırmasına çarpan etkisi denir. Çarpan etkisine çok yakın ancak ondan farklı bir kavram olarak hızlandırıcı etkisi ise, tüketim malları toplam talepteki değişikliğin yatırımlar üzerindeki etkisini ifade etmektedir. Bu sebeple tüketimdeki değişimin ortanı ile yatırım seviyesi arasındaki ilişkiyi anlatmaktadır. Hızlandırıcı etki, uyarılmış yatırımlarla ilgilidir. Mevzu bahis yatırımlar; tüketim giderleri veya talep uyarılarak gerçekleştirilmektedir. Bu uyarılma etkine hızlandırıcı, hızlandırıcı düzeyini ifade eden katsayıya ise hızlandırıcı adı verilmektedir (Edizdoğan, vd., 2020, s. 102-106).

2.3.4.1. Kamu Harcamalarının Üretim Düzeyine Etkileri

Kamu giderlerinin üretim üstünde tesirleri, üretim faktörlerinden her birine yaptığı tesirlerin ayrı olarak ele alınarak değerlendirmeye tabi olması biçiminde olabileceği gibi, gider kümelerinin üretim üstündeki tesirleri biçiminde de olabilmektedir. Kamu giderleri, genelde kaynakların muayyen bir kısmı gerçek giderler nedeniyle kamu sektörünün tasarrufuna geçmektedir .

Fakat ister reel ister transfer gideri biçimiyle olsun, kamu giderlerinin ekonomik faaliyetler ve bilhassa üretim üstündeki tesiri giderin özelliği ile sıkı bir münasebet halindedir. Örneğin Savunma giderleri üretken olmadığından üretken olmayan bir tüketim hali olarak değerlendirilir. İktisadi sübvansiyonların ise iktisadi tesirleri çok yönlü olmaktadır. İktisadi sübvansiyonlar, ülke ya da ülkenin haiz oldukları kuruluşlar aracılığıyla endüstri, ticaret ve tarım aracılığıyla özendirme yahut muhafaza etmek maksadıyla üretim kollarına dağıtılan ve karşılığında eşit bir kıymet geri dönüşü mevcut olmayan yardımlardır. Üreticiye verilmesi halinde arz talep istikametlerinde farklı tesirler ortaya koymaktadır. Bu tesir, firma adına fiyatların daha düşük seviyeye gelmesine ek olarak üretimde miktarı arttırır (Yılmaz, 2005).

Sosyal harcamaların üretim üzerindeki tesirindeyse, üretim üstündeki vasıtalı tesirler aynı giderler aracılığıyla da ortaya çıkabilir. Sosyal giderler ve üretime tesirleri bilhassa düşük gelir seviyesindeki fayda sağlayacağı hizmetleri daha çok üretmekte olup bedel olmaksızın mal ve hizmetleri tüketime sunmak, kamu sektöründe üretiminde artıma gidilmesi hem de bunlarla nakdi tasarruflara haiz olmalarına sebep olacaktır. Bu nedenle hizmetlere karşın bedele katlanmadan fayda sağlayanlar için bu tasarruflar ek bir talep yahut yatırım imkânı kazandıracaktır. Bu hal ise kısa ve uzun vadeye ilişkin üretim ve istihdam seviyesini olumlu yönde etkileyen bir etmen olmaktadır (Edizdoğan, vd., 2020, s. 100).

2.3.4.2. Kamu Harcamalarını Gelir Dağılımına Etkileri

İktisadi anlamda günümüzü değerlendirdiğimizde ekonomik ve sosyal yaşamada kamu idaresi giderek daha aktif rol almaktadır. Uygulanmakta olan harcama politikaları ve asgari geçim seviyesinin altında bulunan yoksul bireylere doğrudan doğruya bedel olmaksızın mal ve hizmet sunarak ya da çeşitli ödemeler yapılarak yoksul kesimin satın alma gücünü daha yüksek bir düzeye getirerek gelir dağılımında adalet tesis edilmeye çalışılmaktadır. Yoksullukla mücadele ve gelir dağılımında adalet esasında bir gelir transferi meselesidir. Tarıma yönelik ürünlerin sübvansiyon edilebilmesi, talebelere yönelik bursların verilmesi, belirli bir süre çalıştıktan sonra kanun gereği iş ile ilgisi kesilerek kendisine aylık bağlananlar, işsizlere verilen tazminatlar, vergi iadeleri, yaşlılık maaşları, KİT'ler tarafından üretilmekte olan ara malı özelliği barındıran mal ve hizmetlere ilişkin üreticilere daha düşük fiyatlardan sunulması, ülkeler aracılığıyla yapılmakta olan sosyal yardımlar gelir dağılımı bakımından çok önemli etkileye sahiptir (Öztürk, 2013, s. 120).

Kamu giderleri gelir dağılımında eşitleyici istikamette tesir yapar. Devlet artan oranlı vergiler aracılığıyla elde etmekte olduğu geliri, düşük gelirli bireylere çoğu karşılıksız olarak sunulmakta olan kamu hizmetlerinin görülmesinde kullanılmaktadır. Bu sayede, düşük gelire sahip olanlar ödemekte oldukları vergilerin çok üstünde kamu hizmetlerinin temin ettiği yararlarından faydalanabilirler. Ama burada hangi nevi özel giderlerin kamu giderleri ile ikame edilebileceğinin ve şahsın yeniden gelir dağılımı neticesini gelir seviyesinde değişim olup olmadığının saptanma durumu mühim hale gelmektedir. Şahsın ödemekte olduğu dolaysız vergilerle parasal transferler harici ülkeden sağlamakta olduğu kazancı ve ödemekte olduğu vergiler arasında bir eşitlik mevcut ise, yeniden dağılımın neticesi o kişi bakımından sıfırdır. Bu açıdan yeniden dağılımın somut neticesi ülkelere verilmekte olan ve ülkeden alınanlar arası farka, ki ilgili fark pozitif yahut negatif olabilir, eşittir (Edizdoğan, vd., 2020, s. 100).

2.3.4.3. Kamu Harcamalarının İstihdama Etkileri

Kamu harcamaları tam istihdamın sağlanmasında ve işsizlikle mücadele de mühim bir araç olmaktadır. Ülkelerin yatırımlara ilişkin harcamalarında iktisadi olarak istihdam seviyesini yükseltecek tesirler ortaya koymaktadır. İşsizliğe ilişkin oranlarda meydana gelen artışa karşın ülkelerin yapmakta oldukları harcamalar ile iktisadi yapı üstünde tesirli olabilmektedir. Ülkelerin iktisadi olarak belirli üretim dallarının gelişimine yönelik isteklerinde ilgili üretim dallarında sübvansiyon ve teşvik politikaları önemli rol oynamaktadır. Gelişmişlik düzeyi olarak normalin gerisinde kalan bölgelerden gelişmiş bölgelere göç edilmesinin önüne geçilmesi ve işi olmayan bireylere istihdam sağlanması, teşvik ve yatırımların özendirici olması öneme sahiptir. İstihdam düzeyinin yükseltilmesine ilişkin verilmekte olan enerji destekleri ve istihdam seviyesini düzeyini yükseltmeye ilişkin olarak yeni sigorta edilmeye başlanan bireyin sigorta primlerinin yarısının devlet tarafınca karşılanması uygulamaları bu kapsamda değerlendirilmektedir. Günümüz toplumlarında en önemli işverenlerden birinin devlet olduğu unutulmamalıdır (Öztürk, 2013, s. 121).

2.4. Kamu Harcamalarındaki Artışları Açıklayan Hipotezler

2.4.4. Wagner kanunu

Adolph Wagner 1833 yılında "Devlet faaliyetlerinde sürekli artış kanunu" tasarısını önermiştir. Sosyal, iktisadi ve siyasal yapıları fark etmeksizin, hizmetlerin merkezi ve mahalli idare kuruluşları arasında ne şekilde bölüşülmüş olursa olsun, her devlette kamu harcamalarının daima yükseldiği görülmektedir. Adolph Wagner, kamu harcamalarına ilişkin daimî artışların olduğu savını, çeşitli ülkelerde 19. Yüzyılda yapmış olduğu araştırmalar neticesinde ortaya koymuştur (Musgrave,1976, s. 132, Eckstein, 1964, s. 8; Akt: Akdoğan, 2014).

Bu genel eğilimle ilişkili olarak; “kamu harcamalarında artış kanunu” şeklinde bir bilimsel neticeye ulaşılmıştır. Wagner, varlığını ileri sürdüğü bu kanunu ülkelerin ekonomik ve sosyal yapıları kapsamında meydana gelen değişikliklere bağlamaktadır. Sosyal gelişmelere yönelik baskılar ve bunun neticesi olarak, kamu ekonomisi ve özel ekonomik kesimlerin büyüklüklerinde oransal olarak değişme ortaya çıkmıştır (Eckstein, 1964, s.8; Akt: Akdoğan, 2014).

Wagner, milli hasılaya nazaran kamu harcamalarının(en azından belirli bir süre için) daha çabuk yükseldiğini belirlemiştir. Bu hali, “kamu harcamalarının artış kanunu” olarak nitelendirmektedir. Wagner, yapmış olduğu çeşitli istatistiki verilerle ve analizlerle, aynı yakınlıktaki yaklaşımlarda bulunmuştur. Wagner bilimsel çalışmalarında; gelişmiş ülkelere dayanan kamu harcamalarında artışın sebebinin, sanayileşme, sosyal gelişmeler ve alt yapının geliştirilme düzeyi maksadıyla meydana getirilen ülke faaliyetlerine ilişkin büyüme zorunluğunu değerlendirmektedir (Hockley, 1992, s. 29); (Akt: Akdoğan, 2014).

Wagner yasasında kamu harcamaları görünürde(nominal) ve reel olarak artış durumundadır. Bu noktada gerçek ve görünürde artış ayrımlı bir hali belirtmektedir. Şayet kamu harcamaları artım halinde olduğu durumda kamuya ait hizmetlerde bir artım durumu söz konusu değilse bu artım durumu görünürde artış hali olarak kabul görür. Buna karşın kamu harcamaları ile kamu hizmetleri beraber artış gösteriyorsa işte bu noktada gerçek bir artım durumu mevzu bahis denilebilmektedir. Kamu harcamalarında görünürde artışların çeşitli sebeplerle meydana gelir. Enflasyon veya ülke para biriminin ülke dışarısındaki değerlere nispeten değer kaybetmesi sonucu satın alınmakta olan mal veya hizmetlere ilişkin daha yüksek fiyatlarla satın alınması, harplar ve önceki dönemlerde daha düşük ödemelerle yaptırılmakta olan bir takım kamu hizmetlerine yönelik kıymetlerin yükselmesi (ordudaki personele aylık ödemelerde artış meydana gelmesi gibi) sebeplerden bir kaçıdır. Kamu harcamalarında görülmekte olan reel giderlerse ülkelerin eğitim, sağlık benzeri sektörlerde daha nitelikli ve kapsamı olan hizmetlerin ifa edilmesi, teknolojilere yönelik değişmelerin meydana getirmekte olduğu kalite artımları, savunma kuvvetinin artırılması maksadıyla yeni silah, donatı alınması, nüfus yükselişiyle ahenk içerisinde olarak ülke hizmetlerinin yayılması benzeri sebeplerle meydana gelmektedir (Eğilmez, 2016, s. 35-36).

Adolph Wagner ardından kamu harcamalarına yönelik yükseliş durumu birçok müelliflerce irdelenmiştir. Bunlar içerisinde; Henry Carter Adams, Francesco Nitti, S. Fabricant, Richard Musgrave, A. Peacock ve J. Wiseman gösterilebilmektedir (Türk, 1992, s. 50-60).

Uzay 2002 yılındaki çalışmasında Türkiye'nin 1970 ve 1999 yılları arası kamu harcamalarının büyümeyi nasıl etkilediği ile ilgili çalışmasında kamu harcamalarının ekonomik büyümeyi negatif anlamda etkilediğini ortaya koyarken(Uzay, 2002, 169), Türkiye’de çeşitli ampirik çalışmalarla kamu harcamalarının payının artmasıyla büyümenin olumlu yönde etkilendiğini ortaya koyarak Wagner yasasının geçerli olduğunu ortaya koymuştur. Ekonomik büyüme

kamu harcamalarını pozitif yönde etkilerken, kamu harcamalarının herhangi bir ekonomik büyümeye etkisinin olmadığı ortaya konulmuştur(Yamak ve Küçükale, 1997:13).

İktisat literatüründe kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arası ilişkiyi inceleyen Wagner, yasasında temel analizi kamu harcamalarındaki artış hızını sergilemektir. Bir diğer ifadeyle kamu harcamalarının milli gelirden daha hızlı artış gösterdiği öte yandan bu harcamaların GSMH veya GSYİH içindeki payının da zamanla arttığını ortaya koymaktır. Özü itibariyle Wagner Yasası, ekonomide kişi başına gelir arttıkça, kamu alanlarının nispi hacminin büyüyeceği anlayışını ortaya koymaktadır.

Wagner'e göre kamu harcamaları milli gelirdeki artışın sebebi değil sonucudur. Bir diğer ifadeyle GSYİH arttıkça kamu harcamalarının da oransal olarak artacağını ifade etmektedir(Sancar, 2012, 3).

2.4.5. Musgrave'in kamu harcamaları yaklaşımı

Musgrave, bir devletin iktisadi gelişme sürecini bütünleşmeyle ilişkili olarak, kamu harcamalarına yönelik birleşimi de farklılaşmakta ve bu farklılaşma sağlık, eğitim vb. sosyal harcamaların lehine olabilmektedir. Söz konusu farklılaşma nedeniyle, kamu kesime ilişkin harcamaların seviyesinin artacağını ifade eden bu yaklaşım, temel bakımından Musgrave aracılığıyla anlatılmaktadır (Akdoğan, 2014, s. 77).

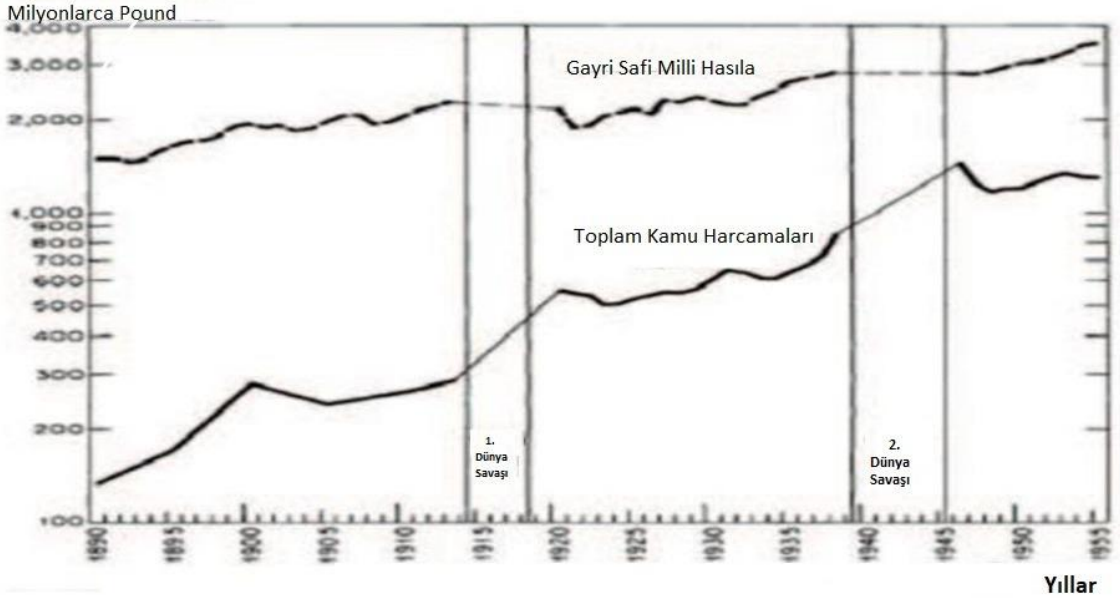
1890 ve 1948 yılları arası Amerika Birleşik Devletleri'nde kamu giderlerinin yükselmesini irdelemiş olan Musgrave, yükselişin devamlı olarak sistemli bir seyre haiz olduğunu, harp ve harple ilişkili sebeplerin genel anlamda artışlara sebep olduğunu, harp ve harple ilişkili giderler harici olduğunda ABD'de kamu giderlerinde reel manada mühim bir yükseliş olmadığını ifade etmektedir. Musgrave, ortaya koyduğu bilimsel tetkiklerden elde ettiği neticelerce, Amerika Birleşik Devletleri'nde 1948 senesinde kamuya yönelik bütün giderlerin 1890 yılındaki düzeyine nispeten altmış kat artım ortaya koymuştur. Benzer döneme ilişkin milli gelire yönelik artım ise yirmi iki katı olmuştur. Birtakım senelerdeki iniş ve çıkışlar haricinde kamu giderlerindeki yükseliş milli gelire nispeten daha süratli artmıştır (Yücel, 2007).

Bununla beraber Musgrave, kamu harcamalarının milli gelire göre artan, sabit ya da azalan bir seyir izlemediğini söylemenin mümkün olmadığına işaret etmekte, öte yandan, savaşla ilgili harcamalar ayrılırsa, kamu harcamalarının milli gelire oranla oldukça istikrarlı bir seyir izlediğine yani artmadığına dikkat çekmektedir. Ayrıca Musgrave, bir ülke ekonomisinin gelişim sürecini tamamlamasına bağlı olarak, kamu giderlerinin bileşiminin de değişmekte olduğunu ve bu değişimin eğitim, sağlık giderleri ile diğer sosyal harcamaları lehine olduğunu ifade etmiştir (Edizdoğan, vd., 2020, s. 63).

2.4.6. Peacock-Wiseman yaklaşımı: sıçrama hipotezi

Wiseman ve Peacock, 1961 yılında ortaya koydukları çalışmalarında kamu harcamalarına yönelik devlet tarafından toplanan kamu gelirleri konusuna önem vermişlerdir (Hockley, 1992, s. 30). Wiseman ve Peacock, kamu gelirlerine yönelik artışa ilişkin kamu harcamalarında meydana gelecek artışın alakalı olacağını belirtmektedirler. Ekonomik gelişmeye bağlı olarak sağlanmakta olan vergi hasılatı ve bunun neticesinde yapılan harcamalar seviyesinde de yükselme ortaya çıkmaktadır (Eckstein, 1964, s. 9-10). Bu artış yanında, Wiseman ve Peacock, kamu harcamalarıyla ilgili 1890 ve 1950 yılları arası incelemeleri neticesinde (Brochier, Llau, & Michalet, 1981, s. 425) harp gibi buhran dönemlerinin harcamalarda sıçrama (yer değiştirme) meydana getirdiğini, buhran ardından gelen dönemlerde harcamaların önceki dönemlerdeki düzeyine düşmediğini açıklamaktadırlar. Harp gibi durumlar ardından kamu harcamalarına ilişkin azalma durumu meydana gelse dahi yeni düzeyin eskisine kıyasla daha yüksek seviyede olup, kamu gelirleri ve harcamaları sürekli yükselme eğilimi içerisindedir (Eckstein, 1964, s. 10). Bu hal aşağıdaki diyagram üzerinde belirtilmektedir (Akdoğan, 2014, s. 73).

Wagner'e göre kamu harcamalarının artış trendi düz bir çizgi iken Peacock Wiseman'da kesikli sıçramalar şeklindedir. Wagner yasasında kamu harcamaları içsel bir değişkendir ve nedenselliğin yönü ekonomik büyümeden kamu harcamalarına doğrudur (Mızırak vd., 2012, 179).

Grafik 2.1. Peacock-Wiseman yaklaşımı kamu harcamaları büyüme etkisi

Kaynak: (Peacock & Wiseman, 1961, s. 47)

Grafik 2.1’de kamu harcamaları I. Dünya Savaşı ve II. Dünya Savaş’ı dönemlerinde normalden daha hızlı artarak arttığı noktanın altına düşmeyerek artışına devam etmektedir. Ayrıca ilgili savaş dönemlerinde Gayri Safi Milli Hasıla sabit seyre sahiptir.

Harp hali gibi beklenmedik zamanlarda açığa çıkan dönemlerde, ülkelerin yapmak zorunda kaldığı harcamaların seviyesinin yükselmesi, İnsan topluluğunun kamusal anlamdaki yüklenimleri mevzusundaki tutum ve davranış biçimleriyle ilgili tesir meydana getirmektedir. Mevzu bahis dönemlere ilişkin mükellefler; o döneme değin dayanılması güç addedilen vergilemeye ilişkin oranlarını onaylamaktadır ve olağan dışı haller, yeni vergi kaynaklarına ortaya konulması yahut mevcut olan vergi kaynaklarının yükseltilmesi icap ettirmektedir. Bunlara ek olarak, bunalım dönemlerinin geçmesinin ardından takip edilmesi gereken tutum, yeni harp olasılıkları sebebiyle harp durumunun tartışılması yahut savaş akabinde yeni problemlerin bulunmuş olması nedeniyle tekrardan tartışmak mümkün olmamaktadır. Dolaylı olarak bu durum dayanılabilir vergi yükü seviyesinin artmasına yönelik fırsatların sağlanmasıyla kamu harcamalarında artış istikametinde bir yer değişimi ortaya çıkmaktadır ve önceki seviyelere yeniden gelmiş olduğu yere tekrar dönememesine sebep olmaktadır. (Brochier, vd., 1981, s. 425; Hockley, 1981, s. 30).

2.4.7. Ratchet (mandal etkisi)

Ratchet tesiri tek yönü olan tesir şeklinde açıklanmaktadır. Örnek olarak fiyatlar üzerinde değişimin sürekli artış istikametinde olması Ratchet tesirinin var olduğunu işaret etmektedir. İşsizlik halinde ise Ratchet tesiri, işsizlikle ilgili oranların kısa döneme ilişkin artış ve azalış yönlerinde de gerçekleşebileceği şeklinde açıklanmaktadır. Lakin uzun dönemlere ilişkin oranlarda derece derece artım görülmeğe, bu artım Ratchet tesiri şeklinde tanımlanmaktadır (Pazarlıoğlu & Çevik, 2007, s. 23).

Devleti yönetenler iktidarlarını devam ettirmek için daha fazla harcama yapma eğilimindedir. Ancak harcamaların vergi ile finanse edilmesi sebebiyle bireyler daha fazla vergi ödemek istememektedirler. Diğer taraftan artan kamu faaliyetlerinden faydalanmaya devam etmek isteyen bireyler bu iki zıt tercihi seçim döneminde birbirine yakınlaştırmaktadır. Devlet politik süreçte oluşan bu karara uymak zorunda kalır. Tercihlerde ve dışsal koşullarda değişiklik olmadığı sürece harcamalarda çok büyük değişiklik olmaz. Ancak olağan üstü durumlarda devlet ve bireyler arasındaki politik süreç sonunda kurulan bu denge bozulur. Devlet istediği vergiyi daha rahat artırabilir hale gelir. Olağanüstü durum sona erse bile devlet çeşitli gerekçelerle bu vergileri almaya devam eder ve belli bir süre sonra bireyler buna alışır. Bu duruma “Ratchet etkisi” denilmektedir (Özer, 2015, s. 8).

Ratchet etkisine göre genel olarak asimetrik politikalar Keynesyen yaklaşımın uygulanmasıyla ilgili sorunlardan kaynaklanmaktadır. Hükümet harcamalarının daralma dönemlerinde konjonktür karşıtı politikalar kapsamında arttırılması, genişleme dönemlerinde ise azalması

gerekmektedir. Ancak ratchet etkisi uygulama da daralma dönemlerinde söz konusu harcamaların yükseltilmesi, ancak miyopik veya politik ekonomi temelli sebeplerle genişleme dönemlerinde de düşürülmemesi mümkündür. Bu şekilde asimetrik politikalar hükümet harcamalarının zaman içerisinde artmasına sebep olabilmektedir (Turan, 2014, s. 178).

2.4.8. Etkinlik ve telafi hipotezi

Telafi edici etki hipotezi, küreselleşmenin kamu harcamaları üzerindeki etkisini incelerken küreselleşmenin siyasi karar alma mekanizmasının talep yönüne etkisinden hareket etmektedir. Ülkeler dünya ile daha çok bütünleştikçe, daha dışa açık hale geldikçe, ülkedeki bireyler küreselleşme tarafından üretilen dış risklere daha fazla maruz kalmaktadır. Bundan dolayı bireyler artan dış riskler karşısında hükümetten daha fazla kamu harcamaları talep etmekte ve bu yollar karşılaşılabilecek zararları giderme arayışına girmektedirler (Rodrik, 1998; Gemmell, Kneller, & Sanz, 2008).

Ayrıca telafi edici etkinlik hipotezi kamu harcamalarında yapısal bir dönüşüme de dikkat çekmektedir. Kamu harcamaları yapısında sosyal harcama kalemlerine doğru bir kaymayı ifade etmektedir. Çünkü emek gibi hareketliliği az olan üretim faktörleri, sermaye gibi hareketli faktörlere nazaran küreselleşme sürecinden daha fazla etkilenmektedir. Buna göre ekonomik birim olarak değerlendirilen hükümetler, istikrar sağlama fonksiyonu gereğince harcamalarında dışsal risklere maruz kalan kesimleri korumak amacına yönelmiştir (Cengiz & Manga, 2020).

Etkinlik hipotezi, telafi edici etki hipotezinin aksine, küreselleşmenin kamu harcamaları üzerindeki etkisini siyasi karar alma mekanizmasının arz yönünü ele alarak açıklamaktadır. Ticaret ve sermaye piyasalarının uluslararası entegrasyonu kamusal malların finansmanını sınırlandıran bir özelliğe sahiptir (Schulze & Ursprung, 1999, s. 300).

Etkinlik hipotezine göre, küreselleşme etkinlik ile ilgili nedenlerden dolayı kamu harcamaları üzerinde zorunlu bir kısıtlamaya yol açmaktadır. Bir anlamda kamu harcamalarının vergiler ile finansmanında söz konusu vergiler, firmalar için üretim maliyetini arttıran bir unsur ve firmaların rekabet gücünü azaltan bir faktördür. Bu nedenle firmalar, hükümetler üzerinden lobi faaliyetleri yaparak piyasalara devlet müdahalesini azaltılmasını istemekte ve böylece uluslararası piyasadaki rekabet güçlerini arttırmayı hedeflemektedirler (Borghesi, 2008).

Etkinlik hipotezinin temel dayanağı, kamu harcamalarının yerli üreticilerin uluslararası piyasalardaki rekabet gücünü azaltmasıdır. Kamu harcamaları genelde kısa dönemli borçlanma ile ya da vergiler ile finanse edilmektedir. Gelir ve servet üzerinden alınan vergiler, kişisel varlıklarda bir erozyona yol açmakta ve kişilerin yatırım kararını olumsuz bir biçimde etkilemekte, hatta bu durum daha çok artan oranlı bir vergi sisteminde daha etkili şekilde hissedilebilmektedir. Diğer taraftan borçlanma daha yüksek reel faize yol açarak, yatırımların

azalmasına, daha değerli bir reel döviz kuruna neden olmakta ve yerli üreticilerin rekabet güçlerini azaltıcı bir unsur olabilmektedir (Garrett & Nickerson, 2001).

3. BÖLÜM

1990 YILI SONRASI DÖNEMDE SEÇİLİ ÜLKELERDE FİNANSAL KRİZ DÖNEMLERİNDE KAMU HARCAMALARININ SEYRİ

2000 yılı sonrası seçilmekte olan devletler geçmiş dönemlerdeki krizlere nazaran bölgesel olmakla beraber en çok etkilenen ülkelerin alınması tercih edilmiştir. Seçilen ülkelerin jeopolitik açıdan önem arz etmeleri kriz dönemlerinde ortaya koydukları tesirler ülkelerin seçiminde etkili olmuştur. Seçilen ülkelerde kriz büyüme oranlarında meydana gelen azalış / artış kapsamında kamu harcamalarının yorumlanması amaçlanmaktadır.

Devletin yapacağı harcamalarının hangilerinin kamu harcaması olacağını ifade eden GSYİH içerisinde kamu harcamalarının nispi değerinin belirlenmesi önem arz etmektedir. İktisadi özellikleri bakımından dikkate alınacak bu sınıflandırma etki ve içerik bakımından birbirinden farklı kamu harcamalarının GSYİH üzerinde etkisinin daha net bir şekilde ortaya konulmasını sağlayacaktır. Fonksiyonel sınıflandırma, kamu harcamalarının verilen hizmet baz alınarak sınıflandırılmasıdır(Eker ve Tüğen, 1994:82). Kamu harcamalarını gerçekleştirmekte olan kurumlar yerine giderlerin yönelmekte olduğu devlet etkinliğine ve fonksiyonunca sınıflandırma ile karşılaştırılmaktadır. Fonksiyonel sınıflandırmada hangi amaç için hangi devlet fonksiyonu için para harcandığı görülmektedir(Türk, 2005:54-55).

Kamu harcamaları devletin tek başına ekonomideki payını anlamımıza yardımcı olamayacağından kamu harcamaları, ülkeden ülkeye ve yıldan yıla farklılık göstermektedir. Karşılaştırmanın kolaylaşması bakımından ki fonksiyonel sınıflandırmanın bir diğer avantajlarından biri olarak kamu harcaması başlığı altında sunulmuştur, toplam kamu harcamalarının GSYİH veya GSMH içerisindeki payı, ülkelerin kendi kriz yıllarında ne gibi etkiler ortaya koymuş ve Pandemi sürecinde ne gibi etkiler ortaya koymuş incelenmiştir. Ayrıca bu oran kamu kesiminin büyüklüğünü ölçmede daha sağlıklı sonuçlar ortaya koymaktadır. Kamu kesiminin payını anlamak adına kamu harcamaları/ GSMH veya kamu harcamaları/GSYİH rasyosuna bakmak gerekmektedir kamu harcamalarındaki artış ile özel sektör ön plana çıkmakta mı? Sorusuna cevap aranmakta ve kamu harcamalarının özel sektörün ön planda olduğu dönemlerdeki seyri incelenmektedir.

Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arası ilişkide, Wagner yasasında temel analizi kamu harcamalarındaki artış hızını sergilemek olduğundan bir diğer ifadeyle kamu harcamalarının milli gelirden daha hızlı artış gösterdiği öte yandan bu harcamaların GSYİH içindeki payının da zamanla arttığını ortaya koymaktır. Özü itibarıyla Wagner Yasası, ekonomide kişi başına gelir arttıkça, kamu alanlarının nispi hacminin büyüyeceği anlayışını ortaya koymaktadır. Bu çalışmada ülkeler tablolar ile incelenmiştir. Genellikle fonksiyonel sınıflandırma; eğitim, sağlık, savunma, ulaştırma ve adalet gibi ekonomik yönlü hizmetler gibi alanlardan oluşmaktadır. Bu şekilde bir kategori yapılarak kamusal fonların hangi amaçla kullanıldığının takibi ve verilen hizmetlerin maliyetinin ortaya koyulması daha kolaylaşmaktadır. Yani bu sınıflandırma,

devletin yahut kamunun gerçekleştirmiş olduğu toplam ödemelerin hangi amaçlar için gerçekleştirildiğini ifade etmektedir(Bıçak, 1996:36-37). Bu kapsamda güncel olarak belirlenen 1990 ve 2021 yıllarına ait tez kapsamında belirlenen özelliklere sahip ülkelerin eğitim, savunma harcamaları, araştırma ve geliştirme harcamaları ve sağlık harcamalarının verilerine ulaşılmıştır. Belirli yıl ve dönemlerde fonksiyonel harcama sınıflandırmalarında verilere ulaşım sağlanamamış ve C/Y şeklinde yazılmıştır. 2021 yılına ait verilere ulaşamadığı noktalarda 2020 yılı ile çalışma kapsamındaki tablolar sınırlanmıştır.

Bu şekilde ülkelerin belirlenen kalemlerde harcama oranlarının değişim şekilleri geçtiğimiz kriz dönemlerinde incelenerek yakın döneme ait verileri incelenmektedir. Aynı zamanda toplam kamu harcaması olarak meydana gelen değişimlerde incelenmiş, kamu harcamasını açıklayan teorilerden hangisine daha yakın olduğu hakkında çalışma yapılmıştır. GSYİH belirli bir yılda, bir ülkede üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin toplam parasal değeridir.

Çalışmanın bu bölümünde seçili ülkelerin, kriz dönemlerinde ekonomik büyüme ve kamu harcamalarında meydana gelen değişiklikler incelenmiştir.

3.1. Amerika Birleşik Devletleri

Dünyanın en büyük ekonomisi olan Amerika Birleşik Devletleri Wagner Yasası bakımından ekonomik büyüme oranları göz önünde bulundurulduğunda büyüme oranları arttıkça kamu harcamalarının da arttığı görülmüştür. Ekonomik büyüme ile kamu harcamasında ilişki olduğu sonucuna varılmıştır.

Tablo 3.1. Amerika Birleşik Devletleri 1990 ve 2020 yılları Büyüme Oranları(%)

YILLAR	BÜYÜME ORANI	YILLAR	BÜYÜME ORANI	YILLAR	BÜYÜME ORANI
1990	18,32	2001	1,39	2012	4,48
1991	0,86	2002	2,43	2013	5,05
1992	3,34	2003	8,80	2014	4,41
1993	1,26	2004	9,56	2015	5,06
1994	6,89	2005	4,85	2016	2,98
1995	6,68	2006	9,83	2017	2,37
1996	5,79	2007	3,18	2018	1,18
1997	8,19	2008	3,19	2019	3,41
1998	0,29	2009	-5,24	2020	-6,13
1999	2,90	2010	1,60	ORTALAMA	4,34
2000	10,85	2011	6,92		

Kaynak: (Worldbank, World Development Indicators, 2022)

Büyüme oranları incelendiğinde 2009 yılı ve 2020 yılı haricinde büyüme oranlarının sürekli arttığı ve 2009 yılında %5,24 küçülme ve 2020 yılında %6,1 küçülme Amerika Birleşik Devletleri'nde görülmektedir. Kriz yılları olan 2008 ve 2012 yılları değerlendirildiğinde 2009 yılında görülen büyüme üzerinde %5,24 oranında azalma kriz döneminde büyüme oranlarının azalabilmekte olduğunu ortaya koymaktadır. Büyüme oranı bakımından Amerika Birleşik

Devletleri 2008 küresel mali kriz sürecinin etkisiyle 5,24 küçülmüş buna ek olarak 2019 yılı sonunda Covid-19 süreciyle 2009 krizinin de üstünde bir küçülme oranı olan 6,13 oranıyla küçülmektedir. 1990 ve 2020 yılları arası 4,34 oranında büyüme ortalamasına sahip Amerika Birleşik Devletleri, 1991 yılında %0,86, 1992 yılında %3,24 1993 yılında %1,26, 1998 yılında %0,29, 1999 yılında %2,9, 2001 yılında %1,39, 2002 yılında %2,43, 2007 yılında %3,18, 2008 yılında %3,19, 2010 yılında %1,6, 2016 yılında %2,98 2017 yılında %2,37, 2018 yılında %1,18, 2019 yılında %3,41 büyüme oranlarıyla ortalamasının altında bir seyir izlemiştir. Özellikle 2009 yılında %5,24 küçülme oranı ve 2020 yılında %6,13 küçülme oranı ile Amerika Birleşik Devletleri'nin Mortgage kriz dönemine nispeten daha çok küçülen bir ekonomik seyre sahip olduğu söylenebilir. Büyüme oranları açısından 2001 yılında Afganistan ve 2003 yılında Irak Savaşları'nda büyüme oranı bakımından takriben 2000 yılından 2004 yılına %22 oranında büyüme oranına sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 3.2. Amerika Birleşik Devletleri 1990 ve 2020 yılları (Kişi Başı)(Dolar)

YILLAR	GSYİH	YILLAR	GSYİH	YILLAR	GSYİH
1990	23.800	2001	37.100	2012	51.700
1991	24.300	2002	38.000	2013	53.200
1992	25.400	2003	39.400	2014	55.100
1993	26.400	2004	41.700	2015	56.700
1994	27.700	2005	44.100	2016	57.800
1995	28.700	2006	46.200	2017	59.900
1996	29.900	2007	48.000	2018	62.800
1997	31.400	2008	48.500	2019	65.100
1998	32.800	2009	47.100	2020	63.300
1999	34.500	2010	48.600	2021	69.600
2000	36.300	2011	50.000	ORTALAMA	43.909

Kaynak: (OECD, gross-domestic-product-gdp, 2022)

2000 sonrası 2008 yılına kadar Amerika Birleşik Devletleri'nin Kişi Başına Gayri Safi Yurtiçi Hasılası giderek artarken, 2008 yılında 48.500 dolar seviyesinde gerçekleşirken Mortgage krizi meydana gelmesiyle 2009 yılında 47.100 dolar olarak daha düşük seviyede gerçekleşmiştir. 2010 yılı sonrası ise giderek artarak 2019 yılında 65.100 dolar Pandemi süreciyle beraber 2020 yılında 63.300 dolar olarak azaldığı söylenebilir. Yukarıdaki şekil Amerika Birleşik Devletleri'nin 2000 sonrası ekonomisinin güçlenmekte olduğunu ifade etmektedir. Yukarıdaki 3.3 Amerika'nın Yıllara Göre GSYİH Tablosu'nda Amerika Birleşik Devletleri'nin 1990 ve 2021 yılları arası kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasılası yer almaktadır. Kriz yılı olan 2009 yılı incelendiğinde 2008 yılında 48.500 dolar seviyesinden 2009 yılında 47.100 Dolar seviyesine gerileyerek takriben %3 azalma ortaya koymuştur. Pandemi sürecinde ise 2019 yılında 65.100 dolar seviyesindeyken 2020 yılında 63.300 Dolar seviyesine gerileyerek takriben %3 seviyesinde azalma meydana gelmiştir. Ayrıca veriler Amerika Birleşik Devletleri bakımından

2021 yılı ile sınırlıdır. Küresel finansal kriz döneminde GSYİH azalma göstermekte olmasına ek olarak Küresel finansal kriz dönemi olan 2008 yılına nispeten 2009 yılında takriben %3 oranında azalma ortaya koyarken 2020 yılında da %3 azalma ortaya koymaktadır. Amerika Birleşik Devletleri'nin GSYİH bakımından kriz dönemine benzer bir şekilde GSYİH miktarının azaldığı görülmektedir

3.1.1. Amerika Birleşik Devletleri'nde Kriz Dönemlerinde Toplam Kamu Harcamaları

Kamu harcamaları krizin hakim olduğu dönemler olan 2008 yılında 2.3 Trilyon Dolar seviyesinde iken 2009 yılında %3,29, 2010 yılında %3,09, 2011 yılında %0,01 artış, 2012 yılında ise % 0,16 oranında artış ortaya koymuştur. Buna karşın Covid-19 ortaya çıkmasıyla 2019 yılında %3,51 ve 2020 yılında %3,38 oranında artış ortaya koymuştur. 1990 ve 2020 yılları esas alındığında toplam kamu harcaması 948.186.000.000,00 Dolar iken 2020 yılında 3.077.990.000.000,00 Dolar olarak 3 katından daha fazla bir miktara erişmiş ve bu süreçte ortalama olarak %3,71 oranına sahiptir. Toplam kamu harcamaları bakımından 1990 ve 2020 yılları arası 2009 yılında %3,29 ve 2010 yılında 3,09 ortalamaya sahip olduğu değerlendirildiğinde 2019 yılında %3,51 ve 2020 yılında %3,38 oranında ortalamanın altında bir seyre sahiptir.

Mortgage Krizi 2008 ve 2012 yıllarında meydana geldiği düşünüldüğünde 2008 yılında toplam kamu harcaması 2.353.440.000.000 dolar iken 2012 yılında 2.515.439.000.000,00 Dolar olarak meydana gelmiştir. 2008 yılından 2012 yılına kadar toplam kamu harcamasında 161.999.000.000 dolar artış meydana gelmiş bu miktar oransal olarak %6,5 oranını temsil etmektedir. Toplam kamu harcamaları 2008 yılına göre 2009 yılında %3,29 oranında artarken büyüme oranı bakımında ekonomide %5,24 oranında küçülme görülmektedir. Kriz yılı olan 2009 yılı hariç değerlendirildiğinde Wagner yasası geçerli olsa da Wagner yasasının kamu harcamaları artarken büyüme oranının da artması sonucunu ortaya koyduğundan geçerli olmadığı söylenebilir. Tablo 3.1 ve Tablo 3.3 incelendiğinde büyüme oranları 2009 yılında %5,24 küçülme ve 2020 yılında %6,13 küçülme oranı olarak meydana gelmiş ve kriz dönemleri içerisinde yer alan bu yıllarda Wagner etkisinin olmadığı söylenebilir. Tablo 3.3'te yine Toplam kamu harcamaları 2008 yılında 2.3 Trilyon Dolar iken 2012 yılında 2.5 Trilyon Dolar seviyelerine yükseldiğinden toplam kamu harcaması kriz döneminde artmıştır. Aynı şekilde 2019 yılında 2.9 Trilyon dolar iken 2020 yılında 3 Trilyon Dolar olarak meydana gelmiştir. Toplam kamu harcamaları değerlendirildiğinde sürekli artışa sahip olduğu fikri ve telafi hipotezi kapsamında kamu harcamalarının dış risklere karşı sürekli arttığı söylenebilir bu bakımdan telafi hipotezinin var olduğu söylenebilir.

Tablo 3.3. Amerika Birleşik Devletleri Toplam Kamu Harcamaları(milyon dolar), Artış Miktarları, Artış Miktarının Oranları(%) ve Kamu harcamalarının GSYİH'a oranları(%)

Yıllar	Toplam Kamu Harcamaları (Milyon Dolar)	Toplam Kamu Harcaması Artış Miktarı (Milyon Dolar)	Toplam Kamu Harcaması Değişim Oranları(%)	Toplam Kamu Harcaması/GSYİH Oranlaması(%)
1990	948.186.000.000,00	0	0	15,9
1991	1.004.857.000.000,00	56.671.000.000,00	5,64	16,32
1992	1.048.383.000.000,00	43.526.000.000,00	4,15	16,08
1993	1.073.040.000.000,00	24.657.000.000,00	2,3	15,65
1994	1.108.101.000.000,00	35.061.000.000,00	3,16	15,21
1995	1.141.743.000.000,00	33.642.000.000,00	2,95	14,94
1996	1.172.889.000.000,00	31.146.000.000,00	2,66	14,53
1997	1.220.528.000.000,00	47.639.000.000,00	3,9	14,23
1998	1.267.607.000.000,00	47.079.000.000,00	3,71	13,99
1999	1.351.427.000.000,00	83.820.000.000,00	6,2	14,03
2000	1.437.588.000.000,00	86.161.000.000,00	5,99	14,02
2001	1.538.151.000.000,00	100.563.000.000,00	6,54	14,54
2002	1.645.819.000.000,00	107.668.000.000,00	6,54	15,06
2003	1.746.378.000.000,00	100.559.000.000,00	5,76	15,24
2004	1.851.920.000.000,00	105.542.000.000,00	5,7	15,16
2005	1.962.027.000.000,00	110.107.000.000,00	5,61	15,05
2006	2.072.953.000.000,00	110.926.000.000,00	5,35	15
2007	2.198.532.000.000,00	125.579.000.000,00	5,71	15,09
2008	2.353.440.000.000,00	154.908.000.000,00	6,58	15,93
2009	2.433.429.000.000,00	79.989.000.000,00	3,29	16,81
2010	2.511.046.000.000,00	77.617.000.000,00	3,09	16,69
2011	2.511.311.000.000,00	265.000.000,00	0,01	16,1
2012	2.515.439.000.000,00	4.128.000.000,00	0,16	15,48
2013	2.532.646.000.000,00	17.207.000.000,00	0,68	15,04
2014	2.566.254.000.000,00	33.608.000.000,00	1,31	14,62
2015	2.608.983.000.000,00	42.729.000.000,00	1,64	14,33
2016	2.663.108.000.000,00	54.125.000.000,00	2,03	14,24
2017	2.730.690.000.000,00	67.582.000.000,00	2,47	14,02
2018	2.869.417.000.000,00	138.727.000.000,00	4,83	13,98
2019	2.973.918.000.000,00	104.501.000.000,00	3,51	13,91
2020	3.077.990.000.000,00	104.072.000.000,00	3,38	14,73
Ortalama Değişim			3,71	15,03

Kaynak: (OECDstats, 2022).

Buna ek olarak Peacock-Wisemann Yaklaşımı kapsamında kamu harcamalarının kriz ve buhran dönemlerinde arttığı ve daha sonraki dönemlerde daha aşağıya düşmediği fikri ışığında; kriz dönemi olan 2008 yılında toplam kamu harcaması 2.353.440.000.000 Dolar iken 2012 yılında 2.515.439.000.000,00 Dolar ve 2013 yılında ise daha üst seviye olan 2.532.646.000.000 seviyesinde bulunduğundan Amerika'da Dolar seviyesinde olarak önceki dönemlerdeki seviyesine düşmediğinden Peacock-Wisemann yaklaşımının kriz dönemlerinde mevcut olduğu söylenebilir. Aynı şekilde 2019 yılında 2.973.918.000.000 dolar olarak 2020 yılında ise 3.077.990.000.000 Dolar olarak meydana gelmesi bu durumu destekler niteliktedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nin 1990 ve 2020 yılları arası Tablo 3.1'deki Büyüme Oranları ve 3.3'teki Toplam Kamu Harcaması tabloları Wagner hipotezinde değerlendirildiğinde 2009 ve 2020 yılları hariç Wagner hipotezinin mevcut olduğu söylenebilir.

Kriz dönemlerinde toplam kamu harcamalarının GSYİH'a oranı bize kamunun ekonomi içerisindeki payının da fonksiyonel sınıflandırma kapsamında belirlenmesi önem arz etmektedir. 2008 yılında toplam kamu harcamalarının GSYİH'a oranı %15,93 oranında iken 2009 yılında 16,81% oranında, 2011 yılında 16,10% oranında ve 2012 yılında 15,48% oranında olarak kriz döneminde devletin yapacağı harcamaların oranının kriz döneminde önce artıp sonra azaldığını ortaya koymaktadır.

Liu vd.(2008) 1947 ile 2002 yılları arası Amerika ekonomisinde kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini savunma harcamaları, diğer harcamaları ve toplam kamu harcamaları ile büyüme oranı arasındaki ilişkide toplam kamu harcamasının ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişkisinin varlığı olduğunu saptamışlar ve Wagner kanununu destekler nitelikte bir çalışmayı ortaya koymuşlardır. Çalışma Wagner kanunun olduğu konusunda veriler bakımından aynı sonuca varmıştır.

1990 ve 2020 yılları arası Amerika Birleşik Devletleri'nde Tablo 3.2'de kamu harcamalarının miktar olarak sürekli arttığı görülmektedir. Bu kapsamda uzun döneme ilişkin kamu harcamalarının sürekli artmasından Mandat etkisinin mevcut olduğu söylenebilir.

Eğitim harcamasının oranları bakımından Amerika Birleşik Devletleri, Mortgage krizi döneminde ortalamanın üstünde bir seyre sahiptir. Musgrave yaklaşımında iktisadi gelişmeyle ilişkili olarak kamu harcamalarının eğitim ve sağlık harcamalarının lehine artışla kamu kesimine ilişkin harcamaların seviyesinin artacağını ifade ettiğinden eğitim harcamalarının GSYİH'a oranı 2008 yılında %5,54 iken 2012 yılında %5,08 oranına gerilemiş, sağlık harcaması oranı 2008 yılında %5 oranından 2012 yılında %5,13 oranına yükselmiştir. Bu duruma ek olarak 2019 yılında eğitim harcamalarının GSYİH'a oranı %4,9 iken 2020 yılında %4,93 oranına yükselmiş, sağlık harcamalarıysa 2008 yılında %5,08 oranından %5,68 oranına yükselmiştir. Küresel ekonomik kriz kapsamında değerlendirildiğinde Musgrave yaklaşımı tam olarak desteklenemez iken Pandemi sürecinde Musgrave yaklaşımının mevcut olduğu söylenebilir.

Tablo 3.4. Amerika Birleşik Devletleri 1990 ve 2020 Yılları Arası Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim, Savunma, ARGE ve Sağlık Harcamalarının GSYİH'a Oranları(%)

YILLAR	EĞİTİM HARCAMASI	SAVUNMA HARCAMASI	ARAŞTIRMA	
			GELİŞTİRME	SAĞLIK HARCAMASI
			HARCAMALARI	

1990	5,20	5,61	4,29	4,50
1991	5,17	4,88	4,26	4,71
1992	5,11	4,97	3,90	4,75
1993	5,16	4,60	3,53	4,79
1994	5,16	4,22	3,19	4,71
1995	5,27	3,86	0,32	4,69
1996	5,29	3,55	3,03	5,15
1997	5,38	3,41	2,89	4,54
1998	5,42	3,20	2,76	4,48
1999	5,40	3,09	2,65	4,43
2000	5,29	3,11	2,56	4,43
2001	5,18	3,12	2,50	4,62
2002	5,05	3,45	2,34	4,86
2003	5,05	3,83	2,24	5,00
2004	5,03	4,02	2,05	4,97
2005	5,16	4,09	0,19	4,93
2006	5,17	4,04	1,85	4,93
2007	5,37	4,08	1,82	4,95
2008	5,54	4,46	1,87	5,00
2009	5,63	4,89	1,94	5,28
2010	5,53	4,92	1,81	5,24
2011	5,31	4,84	1,77	5,18
2012	5,08	4,48	1,64	5,13
2013	4,94	4,05	1,60	5,06
2014	4,90	3,70	1,55	5,09
2015	4,95	3,48	0,15	5,14
2016	4,80	3,42	1,53	5,20
2017	5,11	3,31	0,15	5,16
2018	4,91	3,32	1,47	5,09
2019	4,90	3,43	1,49	5,08
2020	4,93	3,74	1,65	5,68
2021	4,86	c/y	c/y	5,36
ORTALAMA	5,16	3,97	2,10	4,94

Kaynak: (Worldbank, World Development Indicators, 2022).

Savunma Harcaması bakımından 2008 ve 2012 yılları arası ortalamanın üzerinde bir orana sahiptir fakat Mortgage krizi sonrası savunma harcamalarının GSYİH içerisindeki % olarak payı %3,97 ortalamasının altında bir seyre sahiptir. Afganistan ve Irak savaşları sonrası kamu harcamaları içerisinde savunma harcamalarının payı artmış ve 2001 yılında %3,1 oranı 2004 yılında %4 oranına yükselmiştir. Savaş döneminde yapılmakta olan savunma harcamalarının kamu harcamalarına oranı 2001 ve 2003 savaş yıllarında artış göstererek daha sonraki yıllarda orandaki artış önceki döneme dönmemiştir. Bu noktada Peacock-Wiseman sıçrama hipotezinin var olduğu söylenebilir.

Kamu harcamaları içerisinde savunma harcamalarının payı azalmaktadır. Araştırma ve geliştirme harcamalarının kamu harcamalarına oranı bakımından Amerika, 2008 krizi sonrası ortalama %2,64 oranının üzerinde bir seyre sahiptir.

Covid-19 pandemi döneminde 2019 yılında oransal olarak 3,43 olarak olan sağlık harcamaları 2020 yılında 3,74 oranına yükselmiştir. Bu kapsamda Amerika Birleşik Devletlerinde incelenen dönemde Wagner Kanunu ve Peacock-Wiseman hipotezi geçerli olduğu söylenebilir.

3.2. Rusya

Dünyanın en geniş yüz ölçümüne sahip ve doğal kaynak zenginlikleriyle bilinen ülke Rusya ekonomisi, Ukrayna ile savaş ile ve ilgili uluslararası yaptırımlar nedeniyle bu yıl bir durgunluğa dalacağı tahmin edilmektedir. Yükselen enflasyon ve kötüleşen işgücü piyasası hane halkı harcamalarını etkilemesini tahmin edilmektedir. Aşağıdaki Tablo 3.5'te 1990 ve 2020 yılları arasındaki büyüme oranları yer almaktadır.

Tablo 3.5. Rusya 1990 ve 2020 Yılları Arası Büyüme Oranları(%)

Yıllar	Büyüme Oranı	Yıllar	Büyüme Oranı
1990	-2,99	2006	8,20
1991	-5,05	2007	8,50
1992	-14,53	2008	5,20
1993	-8,67	2009	-7,80
1994	-12,57	2010	4,50
1995	-4,14	2011	4,30
1996	-3,76	2012	4,02
1997	1,40	2013	1,76
1998	-5,30	2014	0,74
1999	6,40	2015	-1,97
2000	10,00	2016	0,19
2001	5,10	2017	1,83
2002	4,70	2018	2,81
2003	7,30	2019	2,20
2004	7,20	2020	-2,68
2005	6,40	2021	4,82
		Ortalama Değişim	0,74

Kaynak: (Worldbank, World Development Indicators, 2022)

Büyüme oranları incelendiğinde 1990 ve 2021 yılları arası Rusya büyüme oranı ortalaması 0,74 olarak görülmektedir. Kriz yılı olan 1998 yılında büyüme oranının %5,29 küçüldüğü görülmektedir. Büyüme oranı incelendiğinde 1990 yılında %2,99, 1991 yılında %5,05, 1992 yılında %14,53, 1993 yılında %8,67, 1994 yılında %12,57, 1995 yılında %4,14, ve 1996 yılında %3,75 oranında daralma meydana geldiği görülmektedir. 1997 yılında %1,4 büyüme oranı mevcut olsada ekonomik krizin hakim olduğu 1998 yılında büyüme oranında %5,3'lik azalmaya sahiptir. 1999 yılında %6,4, 2000 yılında %10, 2001 %5,1, 2002 %4,7, 2003 yılında %7,3, 2004 yılında %7,2, 2005 yılında %6,4, 2006 yılında %8,2, 2007 yılında %5,2 büyüme oranına sahiptir. Ama 2009 yılında küresel ekonomik krizin hakim olduğu yılda büyüme oranında %7,8 oranında daralma meydana gelmiştir. 2010 yılında %4,5, 2011 yılında %4,3,

2012 yılında %4,02, 2013 yılında %1,76 ve 2014 yılında %0,74 büyüme oranına sahiptir. 2015 yılında %1,97, ise büyüme oranı %1,97 daralmaktadır. 2016 yılında 0,19, 2017 yılında %1,83, 2018 yılında %2,81 ve 2019 yılında %2,20 büyüme oranına sahipken 2020 yılında %2,68 oranında küçülme oranına sahiptir. 2009 yılında %7,8 oranında daralması ülkenin küresel ekonomik krizden etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 3.6. Rusya Gayri Yurtiçi Hasıla 1990 ve 2020 yılları(Kişi Başı) (Dolar)

YILLAR	GSYİH	YILLAR	GSYİH	YILLAR	GSYİH
1990	C/Y	2001	7.900	2012	24.300
1991	C/Y	2002	8.600	2013	26.100
1992	C/Y	2003	9.900	2014	25.800
1993	C/Y	2004	11.000	2015	24.100
1994	C/Y	2005	12.700	2016	24.100
1995	6.000	2006	16.000	2017	25.900
1996	5.900	2007	17.900	2018	28.800
1997	6.100	2008	21.700	2019	30.000
1998	5.900	2009	20.800	2020	29.800
1999	6.300	2010	22.000		
2000	7.300	2011	22.800	ORTALAMA	6.250

Kaynak: (OECD, 2022)

Tablo 3.6'da Gayri safi yurtiçi hasıla 1996 yılında 5900 dolar, 1997 yılında 6100 dolar, 1998 yılında 5900 dolar olarak gerçekleşmiştir. Kriz yılı olan 1998 yılında %3 oranında azalma görülmektedir. Buna ek olarak 1999-2008 yılları arası gayri safi yurtiçi hasıla da sürekli olarak artış meydana gelmiştir. Buna karşın küresel ekonomik krizin hâkim olduğu 2009 yılında bir önceki yıla nispeten %4 oranında azalma meydana gelirken, Covid-19 Pandemi sürecinde 2020 yılında takriben %1lik gayri safi yurtiçi hasılda azalma meydana gelmiştir. Kriz dönemlerinde GSYİH'da azalma meydana geldiği görülmektedir.

3.2.1. Rusya'da kriz dönemlerinde toplam kamu harcamaları

Rusya'nın 1990-2021 yılları arasındaki toplam kamu harcaması miktarı, değişim miktarları ve toplam kamu harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı yer almaktadır.

Tablo 3.7. Rusya Toplam Kamu Harcamaları(milyon dolar), Artış Miktarları, Artış Miktarının Oranları(%) ve Kamu harcamalarının GSYİH'a oranları(%)

Yıllar	Toplam Kamu Harcamaları (Milyon Dolar)	Toplam Kamu Harcaması Artış Miktarı (Milyon Dolar)	Toplam Kamu Harcaması Değişim Oranları(%)	Toplam Kamu Harcaması/GSYİH Oranlaması(%)
--------	---	--	--	---

1991	85.518.518.518,52	-21.903.759.177,13	-25,61	16,51
1992	63.784.503.631,96	-21.734.014.886,56	-34,07	13,86
1993	87.187.216.387,62	23.402.712.755,66	26,84	20,04
1994	75.457.662.203,25	-11.729.554.184,37	-15,54	19,1
1995	75.451.323.513,12	-6.338.690,12	-0,01	19,08
1996	76.361.791.790,23	910.468.277,11	1,19	19,49
1997	85.306.828.003,46	8.945.036.213,23	10,49	21,07
1998	50.757.341.576,51	-34.549.486.426,95	-68,07	18,73
1999	28.562.144.597,89	-22.195.196.978,62	-77,71	14,58
2000	39.193.032.349,80	10.630.887.751,92	27,12	15,09
2001	50.390.812.478,57	11.197.780.128,77	22,22	16,44
2002	61.958.532.695,37	11.567.720.216,80	18,67	17,93
2003	77.101.524.827,32	15.142.992.131,94	19,64	17,92
2004	100.305.449.496,70	23.203.924.669,39	23,13	16,97
2005	128.901.443.905,47	28.595.994.408,77	22,18	16,87
2006	172.130.484.351,44	43.229.040.445,97	25,11	17,39
2007	224.817.050.287,72	52.686.565.936,28	23,44	17,3
2008	296.138.478.809,31	71.321.428.521,60	24,08	17,83
2009	254.146.135.524,44	-41.992.343.284,87	-16,52	20,79
2010	285.541.641.009,09	31.395.505.484,65	11	18,73
2011	360.604.853.942,68	75.063.212.933,59	20,82	17,63
2012	396.769.758.558,75	36.164.904.616,07	9,11	17,97
2013	428.126.305.473,80	31.356.546.915,06	7,32	18,68
2014	371.226.373.305,68	-56.899.932.168,12	-15,33	18,03
2015	242.227.717.816,72	-128.998.655.488,96	-53,26	17,77
2016	235.770.454.203,14	-6.457.263.613,59	-2,74	18,47
2017	286.768.890.077,27	50.998.435.874,13	17,78	18,22
2018	293.519.350.355,28	6.750.460.278,02	2,3	17,71
2019	306.476.751.568,25	12.957.401.212,97	4,23	18,1
2020	298.182.231.720,73	-8.294.519.847,52	-2,78	20,03
2021	313.962.660.700,05	15.780.428.979,33	5,03	17,68
Kaynak: (IMF, 2022)		Ortalama	31	18,02

Toplam kamu harcamaları bakımından kriz yılı bakımından 1997 yılında 85.306.828.003,46 dolar gerçekleşirken 1998 yılında 50.757.341.576,51 dolar olarak %68 oranında azalma ortaya koymuştur. Küresel finansal krizin hâkim olduğu 2009 yılı bakımından 2008 yılında 296.138.478.809,31 dolar olurken 2009 yılında 254.146.135.524,44 Dolar olarak %16 oranında azalma meydana gelmiştir. 1990 yılında 107.422.277.695,65 dolar olarak meydana gelen toplam kamu harcaması 2021 yılında 313.962.660.700,05 dolar olarak gerçekleşmiş takriben 2,9 kata erişmiş ve ortalama olarak %31 oranında büyümüştür. 1998 yılında toplam kamu harcaması bakımından %68 oranında küçülme oranına sahipken küresel kriz döneminde %16,51 oranında küçülmüş, 1990 ve 2021 yılları arası ortalama olarak %31

oranında artışa sahip olduğu değerlendirildiğinde Pandemi sürecinde 2020 yılında ortalamanın altında bir artışla %2,78 azalmıştır.

Kamu harcamalarının GSYİH'a oranı olarak değerlendirildiğinde 1997 yılında %21,07 oranında, 1998 yılında %18,73 olarak meydana gelmiştir. Aynı şekilde 2008 yılında bu oran %17,83 iken 2009 yılında %20,79, 2010 yılında %18,73, 2011 yılında %17,63 ve 2012 yılında %17,97 olarak meydana gelmiştir. Pandemi döneminde 2019 yılında %18,1 iken 2020 yılında %20,03 olarak, 2021 yılında ise %17,68 oranında gerçekleşmiştir. Kamu harcamaları artarken kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki payının azaldığı gözlemlendiğinden kriz dönemlerinde devletin harcama noktasında azaltmaya gittiği görülmektedir.

Kriz dönemleri olan 1998 ve 2009 yıllarında bir önceki yıla nispeten kamu harcamalarındaki miktar ve oran olarak azalmalar kamu harcamalarının dış risklere karşı sürekli artmadığından ifade ettiğinden telafi hipotezinin varlığından bahsedilemez. Tablo3.5'te Kamu harcamalarında 1997 ile 1998 yıllarında ve 2008 yılına göre 2009 yılında azalmalarla sınırlamaya gidilmesi söz konusu olacağından etkinlik hipotezinin kriz yıllarında geçerli olduğu söylenebilir. Aynı şekilde 2019 yılına nispeten 2020 yılında kamu harcamalarında sınırlama ve azalma görülmesi bu durumu destekler niteliktedir.

Bu duruma ek olarak Tablo 3.5'te görülen toplam kamu harcamasının 1998 yılında 50.757.341.576,51 Dolar olması 1999 yılında 28.562.144.597,89 Dolar olarak azalması ve 2019 yılında 306.476.751.568,25 Dolardan 2020 yılında 298.182.231.720,73 Dolar seviyesine gerilemesi kriz veya buhran sonrası harcamaların önceki seviyesinin altına düştüğünden Peacock-Wiseman yaklaşımının mevcut olmadığı söylenebilir.

3.2.2. Rusya'da kriz dönemlerinde fonksiyonel sınıflandırma kapsamındaki kamu harcamaları

Aşağıdaki Tablo 3.8'de Rusya'da fonksiyonel sınıflandırma kapsamındaki kamu harcamaları yer almaktadır. Fonksiyonel harcamalar kapsamında Rusya'ya ait savunma ve eğitim verileri 1992 yılı ile sınırlı olup araştırma ve geliştirme harcamaları verileri 1996 yılından başlamakta ve sağlık harcamaları 2000 yılı sonrası mevcut olmaktadır.

1998 yılı bakımından harcama kalemlerinden eğitim, savunma ve araştırma ve geliştirme harcamalarının oranlarının. 1997 yılında eğitim harcaması 3,9 oranında iken aynı oranda devam ettiği, savunma harcamasının 1997 yılında GSYİH'a oranı 4,04 oranındayken 1998 yılında bu oran 2,73 oranına gerilemiştir. Toplam kamu harcaması Tablo 3.5'te azalırken savunma harcaması oranı azalmakta ve savunma harcamasında bir azalma meydana geldiği görülmektedir. Aynı şekilde Rusya'nın Ar-Ge harcamaları 1997 yılında GSYİH'a oranı 1,04 iken 1998 yılında bu oran 0,95 olarak gerilemiştir.

Tablo 3.8. Rusya 1990 ve 2020 Yılları Arası Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim, Savunma, ARGE ve Sağlık Harcamalarının Toplam Kamu Harcamalarına oranları(%)

Yıllar	Eğitim Harcaması	Savunma Harcaması	Ar-Ge Harcamaları	Sağlık Harcaması
1990	3,39	4,23	3,66	1,69
1991	3,69	4,38	2,57	1,83
1992	3,73	4,43	1,5	2,18
1993	3,71	4,18	1,65	2,4
1994	3,87	4,52	1,99	2,79
1995	3,98	3,78	2	3,15
1996	3,92	3,76	2,3	3,25
1997	3,98	4,04	2,4	2,85
1998	3,85	2,73	3,28	4,57
1999	3,82	3,07	4,74	6,88
2000	2,94	3,31	3,77	7,02
2001	3,11	3,55	3,58	6,35
2002	3,84	3,76	3,36	6,08
2003	3,68	3,67	2,78	4,74
2004	3,55	3,3	1,81	3,35
2005	3,77	3,33	1,3	2,75
2006	3,87	3,25	1,01	2,23
2007	3,96	3,12	0,8	1,75
2008	4,1	3,15	0,59	1,43
2009	3,88	3,92	0,95	2,17
2010	3,85	3,59	0,69	1,58
2011	3,82	3,43	0,5	1,17
2012	3,79	3,69	0,47	1,15
2013	3,76	3,85	0,45	1,18
2014	4,01	4,11	0,52	1,38
2015	3,83	4,87	0,81	2,2
2016	3,76	5,43	0,86	2,39
2017	4,69	4,25	0,7	2,04
2018	4,68	3,69	0,6	2,02
2019	4,26	3,83	0,61	2,16
2020	4,01	4,26	0,74	4,35
Ortalama	3,86	3,82	1,71	2,89

Kaynak: (Worldbank, World Development Indicators, 2022).

Rusya ekonomik kriz yılı olan 1998 yılında eğitim harcamasının kamu harcamasına oranı 1997 yılında %3,9 iken %3,54 oranına gerilemiş, savunma harcamasının kamu harcamasına oranı %4,03 oranından %2,73 oranına gerilemiş, araştırma ve geliştirme harcamalarının kamu harcamalarına oranı 1997 yılında %1,04 oranından %0,95 oranına gerilemiştir. Eğitim, savunma ve araştırma-geliştirme harcamaları 1992 ve 2020 yılları arası da mevcut %3,69, %3,78 ve %1,07 oranlarıyla ortalamaların altında kalmaktadır. Kriz yılı olan 1998 yılı

değerlendirildiğinde kamu harcaması %40 oranında artarken gayri safi yurtiçi hasıla 1997 yılında 6100 dolar seviyelerinden 5900 dolar seviyelerine gerilemiştir. Pandemi süreci 2020 yılında değerlendirildiğinde 2019 yılında 306.476.751.568,25 dolar iken 2020 yılında 298.182.231.720,73 dolar olarak %2,78 oranında azalma meydana gelmesi harcamanın eskisine göre daha yüksek seviyede olmaması ile Peacock-Wiseman yaklaşımının mevcut olmadığı söylenebilir. Toplam kamu harcamasının Ratchet mandal etkisi bakımından konjonktürün aksine politikalar izlenmesiyle 1997 yılında kamu harcaması 85.306.828.003,46 dolar iken 1998 yılında 50.757.341.576,51 dolar olarak %68 azalma ile gerçekleştiğinden Mandal etkisinin mevcut olduğu söylenebilir. Toplam kamu harcaması 2008 yılında 296.138.478.809,31 dolar olarak meydana gelirken 2009 yılında 254.146.135.524,44 dolar olarak %16,5 oran azalmayla meydana gelmiştir. Yine aynı şekilde 1998 yılındaki gibi telafi hipotezinin var olmadığı ve mandal etkisinin var olduğu söylenebilir. Bu duruma ek olarak Musgrave yaklaşımın Rusya'da kriz yılları olan 1997 ile 1998 yıllarında, 2008 ile 2012 yılları ve pandemi dönemi olan 2019 ile 2020 yılları toplam kamu harcamalarının eğitim ve sağlık harcamaları payı incelenmesi Musgrave yaklaşımını ortaya koyacaktır. İlgili yıllarda Tablo 3.6'da eğitim harcamalarının toplam kamu harcamalarına oranının 1997 yılında %3,98 iken 1998 yılında 3,85 oranına gerilemiş, 2008 yılında %4,10 iken 2012 yılında %3,79 oranına gerilemiş, 2019 yılında %4,26 oranından 2020 yılında %4,01 oranına gerilemiştir. Sağlık harcamalarının GSYİH'a oranı 1997 yılında %2,85 oranındayken 1998 yılında 4,57 oranına yükselmiş, 2008 yılında %1,43 oranındayken 2012 yılında %1,15 oranına gerilemiş, 2019 yılında %2,16 oranından %4,35 oranına yükselmiştir. Kriz dönemleri olan 1997 ile 1998 yılları ve 2019 ile 2020 yılları toplam kamu harcamalarının sağlık harcamasına oranı bakımından Musgrave yaklaşımının var olduğu söylenebilir.

Rusya'da 1990 ile 1996 yılları arası, 2009 yılında, 2015 yılında ve 2020 yılında toplam kamu harcaması artarken büyüme oranlarının artmadığı görüldüğünden Wagner kanununun geçerli olmadığı, 1997 yılı ile 2000 ile 2008 yılları arası toplam kamu harcaması artarken büyüme meydana geldiğinden Wagner kanunun geçerli olduğu söylenebilir.

3.3. Brezilya

Güney Amerika'nın en büyük ve en kalabalık ülkesi olan Brezilya, GSYİH büyümesinin bu yıl 2021'den itibaren önemli ölçüde yavaşlaması beklenmektedir. Yatırımların yüksek faiz oranları ve yumuşak iş duyarlılığı arasında daraldığı görülürken, tüketim ve ihracattaki büyümenin yavaşlaması beklenilmektedir.

Tablo 3.9. Brezilya 1990 ve 2020 yılları Arası Büyüme Oranları (%)

Yıllar	Büyüme Oranı	Yıllar	Büyüme Oranı
1990	-4,35	2006	3,96

1991	1,03	2007	6,07
1992	-0,54	2008	5,09
1993	4,92	2009	-0,13
1994	5,85	2010	7,53
1995	4,22	2011	3,97
1996	2,21	2012	1,92
1997	3,40	2013	3,01
1998	0,34	2014	0,50
1999	0,47	2015	-3,55
2000	4,39	2016	-3,28
2001	1,39	2017	1,32
2002	3,05	2018	1,78
2003	1,14	2019	1,22
2004	5,76	2020	-3,88
2005	3,20	2021	4,62
Ortalama Değişim			2,00

Kaynak: (Worldbank, World Development Indicators, 2022).

Brezilya'nın 1990 ve 2020 yılları büyüme oranları incelendiğinde ortalama büyüme oranı 2'dir. 1993 ve 1997 yılları arası, 2000 yılı, 2002 yılı, 2004 ve 2008 yılları arası, 2010 ve 2013 yılları arası büyüme oranı ortalama büyüme oranının üstünde seyretmektedir. Brezilya ekonomik krizi olan 1990 yılı incelendiğinde büyüme oranı 4,35 oranında küçülmeyi ortaya koymuştur.

Tablo 3.10. Brezilya Gayri Safi Yurtiçi Hasıla 1990 ve 2020 yılları(Kişi Başına) (Dolar)

YILLAR	GSYİH	YILLAR	GSYİH	YILLAR	GSYİH
1990	C/Y	2001	9.300	2012	15.100
1991	C/Y	2002	9.600	2013	15.700
1992	C/Y	2003	9.800	2014	15.800
1993	C/Y	2004	10.500	2015	14.800
1994	C/Y	2005	11.100	2016	14.300
1995	C/Y	2006	11.700	2017	14.600
1996	C/Y	2007	12.600	2018	15.100
1997	C/Y	2008	13.400	2019	15.400
1998	C/Y	2009	13.300	2020	C/Y
1999	C/Y	2010	14.400	ORTALAMA	13.035
2000	9.100	2011	15.100		

Kaynak: (OECD, 2022)

2009 küresel finansal kriz yıllarında Brezilya 2008 yılında %5,09 büyüme oranına sahipken 2009 yılında %0,13 oranında küçülme oranına sahiptir. Kriz döneminde büyüme oranının azaldığı görülmektedir. Bu duruma ek olarak 2019 yılında büyüme oranı %1,22 olmasına karşın 2020 pandemi döneminde %3,88 küçülme oranına sahiptir. 1990 ve 2021 yılları arası büyüme oranları ortalaması %2'dir. Kriz yılları olan 1990 yılı %4,35 olarak, küresel finansal kriz döneminde %0,13 ve 2020 pandemi sürecinde %3,88 küçülme oranına sahip Brezilya, 2015 ve 2016 yıllarında da %3,55 ve %3,28 oranlarında küçülme oranına sahiptir.

OECD verilerine göre Brezilya'ya ait veriler kişi başına GSYİH bakımından 2000 yılından başlayıp 2019 yılına kadar mevcut olarak sınırlıdır. 2008 yılında GSYİH 13.400 dolar iken 2009 yılında GSYİH 13.300 Dolar olarak takriben %1 oranında gerilemiştir. 2014 yılında 15.800 Dolar olan GSYİH miktarı 2015 yılında 14.800, 2016 yılında 14.300 seviyesine gerileyerek %10 oranında azalmıştır. Pandemi süreci olan 2019 yılında ise 2018 yılına nispeten %2'lik bir artış mevcuttur. Mevcut veriler kapsamında kriz dönemlerinde GSYİH miktarlarının azaldığı görülmektedir.

3.3.1. Brezilya'da kriz dönemlerinde toplam kamu harcamaları

Brezilya'nın 1990-2021 yılları arasındaki toplam kamu harcaması miktarı, değişim miktarları ve toplam kamu harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı yer almaktadır.

Brezilya'da demokratikleşme sürecinin başladığı 1990 yılı sonrası, küresel krizin hâkim olduğu 2008 ve 2012 yılları arası kamu harcamalarında %31,57 oranında artış olduğu görülmektedir. Bilakis 2010 yılında meydana gelen kamu harcamasıyla %22 oranında artış ortaya koymuştur. Kamu harcamalarının artış oranları bakımından 1990 ve 2021 verileri ele alınarak artışın ortalaması %2,64 oranındadır.

Toplam kamu harcamalarının artış oranların ortalaması %2,64'tür. 1993 yılında toplam kamu harcamaları oransal olarak %13, 1994 yılında %30, 1995 yılında %41, 2004 yılında %13, 2005 yılında %26, 2006 yılında %20, 2007 yılında %20, 2008 yılında %17, 2011 yılında %14, 2017 yılında %12 oranı ile 1990 ve 2021 yılları arası ortalama artışın üzerinde bir artış ortaya koymuştur. Kamu harcamaları bu yıllarda daha çok artmıştır. Dünya ekonomisini 1990 sonrası Latin Amerika krizinin Brezilya'da, 1996 sonrası Asya krizinin ve 2008 ve 2012 yılları arası küresel mali krizin oluşması kamu harcamasının artış meydana getirdiği yıllar ile benzer süreleri içerdiğinden küresel boyut kazanan krizlerin kamu harcamalarıyla ilişkisi olduğu söylenebilir.

Tablo 3.11. Brezilya 1991 2021 Yılları Arası Toplam Kamu Harcamaları(milyon dolar), Artış Miktarları, Artış Miktarının Oranları(%) ve Kamu harcamalarının GSYİH'a oranları(%)

Yıllar	Toplam Kamu Harcamaları (Milyon Dolar)	Toplam Kamu Harcaması Artış Miktarı (Milyon Dolar)	Toplam Kamu Harcaması Değişim Oranları(%)	Toplam Kamu Harcaması/GSYİH Oranlaması(%)
1991	61.326.518.202,29	-14.048.050.087,10	-22,91	17,9
1992	55.998.762.943,71	-5.327.755.258,57	-9,51	17,06
1993	65.055.851.117,69	9.057.088.173,97	13,92	17,66
1994	93.861.088.287,22	28.805.237.169,53	30,69	17,87
1995	161.005.501.301,82	67.144.413.014,60	41,7	20,93
1996	167.966.249.399,71	6.960.748.097,89	4,14	19,75

1997	172.536.984.256,79	4.570.734.857,08	2,65	19,54
1998	173.351.390.520,36	814.406.263,57	0,47	20,07
1999	118.625.337.415,63	-54.726.053.104,72	-46,13	19,78
2000	123.013.504.899,84	4.388.167.484,21	3,57	18,77
2001	108.319.299.919,57	-14.694.204.980,27	-13,57	19,34
2002	100.988.721.764,88	-7.330.578.154,69	-7,26	19,81
2003	106.496.918.673,90	5.508.196.909,02	5,17	19,08
2004	123.601.567.208,62	17.104.648.534,71	13,84	18,47
2005	168.429.642.561,43	44.828.075.352,81	26,62	18,89
2006	210.880.129.498,22	42.450.486.936,78	20,13	19,04
2007	264.655.178.737,95	53.775.049.239,73	20,32	18,94
2008	319.488.859.924,50	54.833.681.186,55	17,16	18,84
2009	327.575.413.972,49	8.086.554.047,99	2,47	19,65
2010	420.051.603.220,75	92.476.189.248,26	22,02	19,02
2011	488.416.998.610,83	68.365.395.390,08	14	18,67
2012	456.809.348.450,74	-31.607.650.160,09	-6,92	18,53
2013	467.176.878.860,55	10.367.530.409,82	2,22	18,89
2014	470.419.293.384,24	3.242.414.523,69	0,69	19,15
2015	356.420.222.295,46	-113.999.071.088,78	-31,98	19,78
2016	365.949.671.552,78	9.529.449.257,32	2,6	20,38
2017	416.043.864.959,69	50.094.193.406,91	12,04	20,16
2018	381.375.643.975,79	-34.668.220.983,91	-9,09	19,9
2019	374.350.061.909,48	-7.025.582.066,31	-1,88	19,98
2020	296.655.694.563,66	-77.694.367.345,82	-26,19	20,48
2021	307.244.812.472,10	10.589.117.908,44	3,45	19,1
		Ortalamalar	2,64	19,21

Kaynak: (Worldbank, World Development Indicators, 2022).

Kamu harcamalarının GSYİH'a oranı 1990 ve 2021 yılları arası incelendiğinde ortalama olarak artış oranı %19,21'dir ve miktar ve oransal olarak sürekli artış içerisindedir. Kamu harcamalarının GSYİH'a oranı incelendiğinde ise GSYİH oranlamasının küresel krizin hakim olduğu 2009 yılında %19,65 olarak 2008 yılında ise %18,84 olarak gerçekleştiği %0,81 oranında artış oraya koyduğu görülmektedir. Bu kapsamda kriz dönemlerinde kamunun harcamasının payının arttığı söylenebilir. 2019 yılında pandemi süreci ile toplam kamu harcaması 374.350.061.909,48 Dolar iken 2020 yılında 296.655.694.563,66 Dolar olarak gerçekleşmiş %26 oranında azalma ortaya koymuştur. Bu kapsamda Peacock-Wiseman yaklaşımının mevcut olmadığı söylenebilir. Toplam kamu harcamalarının 2020 yılında 2019 yılına göre konjonktürün aksine bir seyir izlemesi durumu Tablo 3.11'de azalma olarak ortaya konulduğundan Ratchet etkisinin olmadığı söylenebilir. 2019 ve 2020 yıllarında toplam kamu harcamalarında

Tablo 3.11'de büyümenin mevcut olduğu yıllar olan 1993 ile 1998 yılları arası, 2000 yılında 2003 ile 2008 yılları arası, 2010 ile 2011 yılları arası 2013 ile 2014 yıllarında, 2017 yılında ve 2020 yıllarında toplam kamu harcamaları da arttığından Wagner yasasının mevcut olduğu söylenebilir. Bu duruma ek olarak büyüme oranının negatif olarak meydana geldiği 1990 yılında, 1992 yılında 1999 yılında 2001 ile 2002 yılında, 2009 yılında, 2012 yılında, 2015 yılında 2018 ile 2019 yıllarında Wagner yasasının mevcut olmadığı söylenebilir.

Brezilya’da toplam kamu harcaması küresel kriz yılları olan 2008 yılında 319.488.859.924 dolar, 2009 yılında 327.575.413.972 Dolar, 2010 yılında 420.051.603.220 Dolar, 2011 yılında 488.416.998.610 Dolar ve 2012 yılında 456.809.348.450 Dolar olarak meydana gelmiştir. 2012 yılında kamu harcamasında düşüş meydana geldiğinden küresel kriz yıllarında Brezilya’da Peacock-Wiseman hipotezinin olmadığı ifade edilebilir. Aynı şekilde Pandemi döneminde 2019 yılında kamu harcaması 374.350.061.909 dolar iken 2020 yılında 296.655.694.563 Dolar seviyesine gerilediğinden bu durumu destekler niteliktedir.

3.3.2. Brezilya’da kriz dönemlerinde fonksiyonel sınıflandırma kapsamındaki kamu harcamaları

Brezilya’ da 1980 yılından sonra kriz süreci yaşanmıştır. Senelik ortalama büyüme oranı 1980 ve 1990 yıllarında %1,7 oranına, 1990-2000 yılları arasıysa %2,6 oranına düşmüştür. Bu kriz süreçlerinin yenilik sistemi üstünde mühim neticeleri olmuştur. 1980 sonrası demokratikleşme adımları atan Brezilya, derin ekonomik kriz sebebiyle Ar-Ge kaynakları ayırmakta azalmaya gitmiştir. Bilim ve teknoloji politikası, piyasa güçlerine bırakılmıştır. 2000 sonrası senelerde bilim ve teknolojinin temel maksadı firmalara yönelik yenilik faaliyetleriyle ilgili teşvikler, altyapının teknolojiye yönelik geliştirilmesi, yeni firmaların teknolojik tabana haiz olması olarak belirlenmiştir (Cassiolato, Lastres, & Soares, 2014, s. 74). 1990 ve 2000 yılları arası ortalama büyüme oranı %2,6 olduğundan 1997 ve 2000 yılları arasında bile %25 oranında kamu harcamalarının artışı mevcuttur. Bu durumda Wagner yasası bakımından ekonomik büyüme oranı değerlendirildiğinde kamu harcamalarının da artışa sahip olduğu tabloda belirtildiğinden ekonomik büyüme oranı ile kamu harcamasının ilişkisinin olduğu söylenebilir.

Tablo 3.12. Brezilya’da 1990 ve 2021 Yılları Arası Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim, Savunma, ARGE ve Sağlık Harcamalarının Toplam Kamu Harcamalarına oranları(%)

YILLAR	EĞİTİM HARCAMASI	SAVUNMA HARCAMASI	ARAŞTIRMA GELİŞTİRME HARCAMALARI	SAĞLIK HARCAMASI
1990	2,76	2,36	c/y	3,13
1991	3,57	1,96	c/y	3,79
1992	3,66	1,52	c/y	4,14
1993	3,71	1,93	c/y	3,37
1994	3,76	2,02	c/y	2,44

1995	4,57	1,86	c/y	1,7
1996	4,66	1,65	c/y	1,59
1997	4,71	1,58	c/y	1,42
1998	4,76	1,66	c/y	1,36
1999	3,8	1,65	c/y	2,06
2000	3,95	1,73	1,05	1,93
2001	3,84	1,95	1,06	2,38
2002	3,75	1,9	1,01	2,58
2003	3,86	1,5	1	2,32
2004	3,97	1,46	0,96	1,98
2005	4,48	1,52	1	1,48
2006	4,87	1,48	0,99	1,14
2007	4,97	1,47	1,08	0,86
2008	5,27	1,44	1,13	0,69
2009	5,46	1,54	1,12	0,76
2010	5,65	1,54	1,16	0,56
2011	5,74	1,41	1,14	0,45
2012	5,86	1,38	1,13	0,5
2013	5,84	1,33	1,2	0,53
2014	5,95	1,33	1,27	0,56
2015	6,24	1,37	1,34	0,76
2016	6,31	1,35	1,26	0,75
2017	6,32	1,41	1,09	0,67
2018	6,09	1,49	1,16	0,75
2019	6,13	1,41	c/y	0,8
2020	6,08	1,44	c/y	c/y
2021	6,09	c/y	c/y	c/y
Ortalama	4,90	1,60	1,11	1,48

Kaynak: (Worldbank, 2022)

1990 ve 2020 yılları arası Brezilya'nın kamu harcamalarının fonksiyonel olarak ayrımında ortalama olarak eğitim harcamasının GSYİH'a oranının %4,90, savunma harcamalarının GSYİH'a oranı %1,6, araştırma ve geliştirme harcamalarının GSYİH' oranı 1,11 ve sağlık harcamalarının GSYİH'a oranı %8,46 seviyelerinde gerçekleşmektedir.

Harcama oranları küresel kriz yılları olan 2008 ile 2011 yılları arası incelendiğinde eğitim harcaması oranı %5,27'den 2012 yılında %5,76 oranına yükselmiş ve Toplam kamu harcaması bu yıllarda artış ortaya koymuştur. Musgrave etkisinin var olduğu söylenebilir. Eğitim harcamasının payı sürekli olarak artmakta olduğu görülmekte 1990 yılında %2,76 iken 2021 yılında %6,09 oranına yükselmektedir.

3.4. Yunanistan

Yunanistan bugün Avrupa'nın güneyinde yer alan nüfusu takriben 11 milyon olan Başkenti Atina ile 1981 yılından itibaren Avrupa Birliği üyesi ve 2001 yılında itibaren Euro bölgesinde bulunan bir ülkedir⁵.

Ekonomik ve Parasal Birlik sınırlarında Avrupa Birliği devletlerinin müşterek para için kabul edilen değer ya da eder ölçüsünün kullanılmakta olan Avro Alanı'na katılmaları maksadıyla "Maastricht Kriterleri" şeklinde isimlendirilen Maastricht Anlaşması'yla belirli duruma getirilmesi makroekonomiyle ilgili yakınlaşmaya yönelik ölçütleri şöyle açıklanmaktadır (İKV, 2022).

- ❖ Fiyat istikrarı: Üye devletlerin senelik fiyatlar genel seviyesi oranına yönelik en düşük fiyatlar genel seviyesine haiz üç devletin ortalamasıyla birlikte 1,5 puandan daha çoğunu aşmamalıdır.
- ❖ Kamu mali pozisyonlarının sürdürülebilirliği: Uygun koşullarda üye devletlerin bütçe açıklarının Gayri Safi Yurtiçi Hasıllarına oranı (GSYH) %3'ünü, kamu borçları bakımında %60 oranını geçmemelidir.
- ❖ Döviz kurları: Üye devlet parası son iki sene Avrupa Para Sistemi Döviz Kuru Mekanizmasınca anormal olmayan dalgalana marjı içerisinde seyretmeli; mevzu bahis üye devlet, bu süreç kapsamında kendi karar verme önceliğiyle, kendi para kuruna ilişkin başka para birimi parasına karşın para biriminin değerini düşürmemelidir.
- ❖ Faiz oranları: Üye devletlerin uzun vadeye yönelik faiz oranları, en az fiyatlar genel seviyesi oranına haiz üç üye devletin faiz oranı ortalamasını 2 puandan çok aşmamalıdır.

Tablo 3.13. 1990 ve 2020 Yılları Arası Yunanistan Büyüme Oranları

Yıllar	Büyüme Oranı	Yıllar	Büyüme Oranı
1990	c/y	2006	5,65
1991	3,1	2007	3,27
1992	0,7	2008	-0,34
1993	-1,6	2009	-4,3
1994	2	2010	-5,48
1995	2,1	2011	-10,15
1996	2,86	2012	-7,09

⁵(https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/greece_en, 12.03.2022)

1997	4,48	2013	-2,52
1998	3,9	2014	0,48
1999	3,07	2015	-0,2
2000	3,92	2016	-0,49
2001	4,13	2017	1,09
2002	3,92	2018	1,67
2003	5,79	2019	1,8
2004	5,06	2020	-9,02
2005	0,6	Ortalama	0,62

Kaynak: (Worldbank, 2022).

Büyüme oranı bakımından Yunanistan 2008 ve 2012 yılları verileri değerlendirildiğinde 2008 yılında %20 oranında küçülmüştür. 2009 yılında %4,3 oranında, 2010 yılında, %5,5 oranında, 2011 yılında %10,2 oranında küçülmüştür. 1990 ve 2020 yılları arası ortalama büyüme oranı olarak %0,62 ortalama oranı mevcuttur. Pandemi süreci 2020 yılı incelendiğinde %9 küçülme mevcuttur. Küresel finansal kriz yıllarındakine benzer bir şekilde büyüme oranının küçüldüğü görülmektedir. Yunanistan, 2020 yılı verileri incelendiğinde yıl bazında ortalama olarak 2008 ile 2009 yılları arası %5 küçülmesine karşın %9 küçülmeye sahiptir. Pandemi sürecinde daha fazla bir küçülme oranına sahip olduğu söylenebilir. Küresel finansal krizden Yunanistan'ın Pandemi sürecinde büyüme oranında olumsuz etkilendiği söylenebilir.

Büyüme oranları bakımından Yunanistan 1990 ve 2020 yılları arası ortalama olarak %0,62 oranına sahiptir. Büyüme oranı bakımında 1993 yılında %1,6 küçülme, 2005 yılında %0,6 büyüme, 2008 yılında %0,34 küçülme, 2009 yılında %4,3 küçülme, 2010 yılında %5,48 oranında küçülme, 2011 yılında %10,15 oranında küçülme, 2012 yılında %7,09 küçülme, 2013 yılında %2,52 küçülme, 2014 yılında %0,48 büyüme, 2015 yılında %0,2 küçülme, 2016 yılında %0,49 küçülme ve 2020 yılında %9,02 oranında küçülme oranıyla ortalamanın altında bir seyre sahip olduğu söylenebilir.

3.4.1. Yunanistan'da kriz dönemlerinde toplam kamu harcamaları

Yunanistan'ın 1990-2021 yılları arasındaki toplam kamu harcaması miktarı, değişim miktarları ve toplam kamu harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı yer almaktadır.

Tablo 3.14. Yunanistan 1991 ve 2021 Yılları Arası Toplam Kamu Harcamaları(Milyon dolar), Artış Miktarları, Artış Miktarının Oranları(%) ve Kamu harcamalarının GSYİH'a oranları(%)

Yıllar	Toplam Kamu Harcamaları (Milyon dolar)	Toplam Kamu Harcaması Artış Miktarı (Milyon dolar)	Toplam Kamu Harcaması Değişim Oranları(%)	Toplam Kamu Harcaması/GSYİH Oranlaması(%)
1991	17.338.209.011,03	223.862.493,40	1	16,49

1992	18.535.997.497,32	1.197.788.486,29	6	15,95
1993	18.061.284.185,49	-474.713.311,83	-3	16,6
1994	18.638.682.584,27	577.398.398,78	3	15,98
1995	24.354.349.169,00	5.715.666.584,73	23	17,79
1996	25.683.059.173,27	1.328.710.004,28	5	17,61
1997	25.314.102.084,11	-368.957.089,16	-1	17,68
1998	25.271.345.555,17	-42.756.528,94	0	17,5
1999	25.637.583.910,14	366.238.354,97	1	17,98
2000	23.821.591.350,08	-1.815.992.560,07	8	18,26
2001	25.510.249.867,39	1.688.658.517,31	7	18,71
2002	29.718.543.468,26	4.208.293.600,88	14	19,23
2003	38.367.059.021,34	8.648.515.553,08	23	18,96
2004	46.156.624.969,56	7.789.565.948,22	17	19,16
2005	49.625.236.954,40	3.468.611.984,83	7	20,02
2006	55.134.663.975,54	5.509.427.021,14	10	20,16
2007	65.439.764.476,55	10.305.100.501,01	16	20,52
2008	73.748.309.141,34	8.308.544.664,79	11	20,72
2009	77.224.739.819,80	3.476.430.678,46	5	23,31
2010	66.427.952.811,43	-10.796.787.008,37	-16	22,36
2011	62.531.965.325,57	-3.895.987.485,86	-6	22,1
2012	53.877.400.964,95	-8.654.564.360,63	-16	22,26
2013	49.510.738.400,46	-4.366.662.564,49	-9	20,72
2014	48.472.814.156,14	-1.037.924.244,32	-2	20,59
2015	40.407.720.540,98	-8.065.093.615,16	-20	20,65
2016	39.812.905.202,92	-594.815.338,05	-1	20,61
2017	40.954.716.911,87	1.141.811.708,95	3	20,49
2018	41.933.940.925,69	979.224.013,82	2	19,78
2019	41.098.893.773,95	-835.047.151,75	-2	20,03
2020	43.003.537.300,84	1.904.643.526,90	4	22,77
2021	46.067.545.839,07	3.064.008.538,23	7	21,3
Ortalama			3	19,49

Yunanistan 1991 ve 2020 yılları arası toplam kamu harcamalarının artışındaki ortalama oran %3 oranındadır. Toplam kamu harcamaları bakımından 2008 yılında artış oranı %11, 2009 yılında %5 , 2010 yılında %16 küçülme, 2011 yılında %6 küçülme ve 2012 yılında ise %16 oranında azalmaktadır. Tablo 3.11’de toplam kamu harcamalarının kriz dönemlerinde miktar anlamda azalma ortaya koyduğu görülmektedir. Bu durumun aksine 2019 yılına nispeten 2020 yılında bu oran artış ortaya koymuştur. Kriz dönemleri olan 2008 ve 2012 yılları arası 1990 ve 2021 yılları arası ortalama artış oranının altında bir seyre sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumun aksine 1990 ve 2021 yılları arası ortalama artış oranının 2020 yılında üzerinde bir seyre sahiptir.

2008 ile 2012 yılları arası toplam kamu harcaması %33 oranında azalmakta olmasına karşın aynı yıllarda büyüme oranı %27 küçülmektedir. Bu kapsamda toplam kamu harcaması 2008 yılında 73.748.309.141 dolar olarak, 2009 yılında 77.224.736.819 dolar olarak, 2010 yılında 66.427.952.811 dolar olarak, 2011 yılında 62.531.965.325 Dolar olarak ve 2012 yılında 53.877.400.964 dolar olarak görülmektedir. Küresel kriz yılları olan 2008 ile 2012 yılları arası Yunanistan'da Wagner yasasının mevcut olduğu söylenebilir. Bu duruma karşın Tablo 3.13'te ve Tablo 3.14'de büyüme oranları ve toplam kamu harcamaları incelendiğinde 1994 yılında, 2018 yılında ve 2020 yılında Wagner yasasının mevcut olduğu söylenebilir.

2008 ile 2012 yılları arası kriz döneminde dış risklere karşı toplam kamu harcamaları artmadığından telafi hipotezinin ayrıca etkinlik hipotezinin mevcut olmadığı söylenebilir. 2008 ile 2012 yılları arası toplam kamu harcamalarında sürekli bir azalış mevcut olduğundan Ratchet mandal etkisinin mevcut olduğu söylenebilir. Pandemi süreci olan 2019 yılında toplam kamu harcaması 41.098.893.773,95 dolar iken 2020 yılında 43.003.537.300,84 dolar olarak artış meydana getirdiğinden ve 2021 yılında da daha da arttığından Peacock Wiseman yaklaşımın mevcut olduğu söylenebilir.

Yunanistan'ın 2010 senesinde borç krizine giriş yapmasının birçok nedeni mevcuttur. Bunlardan ilki ağır borç yüküdür. 294 Milyar Euro (IMF tarafınca 384,1) Milyar dolar) borç yüküne haizdir. Bu yükün milli gelire oranı takribi %112,7 oranına (AB'nin sınırı %60) denk gelmektedir. Yunanistan'ın 2010 senesinde toplam dış borcu 594,5 Milyar dolardır. Borçlanmaya yönelik temelde bulunan bütçe açığının Gayri Safi Milli Hasılaya (GSYİH) oranlaması 2009 senesi için %12,7 oranındadır. (Avrupa Birliği sınırı yüzde 3).

Yunanistan'ın 2010 senesinin Mayıs ayında 9 Milyar Euro ödeme yapması icap etmeydi. Yunanistan'ın pek çok Amerikan ve Avrupa bankalarına borçları mevcuttur. Yunanistan bir müddet istatistiklerine ilişkin verilerin sapmasını sağlayarak borçlarının bütçe açıklarına gerçek oranlarını Eurostat'tan saklamıştır. Örnek olarak bütçe açığının Gayri Safi Milli Hasılaya yönelik oranlaması %12,7'iyken Yunanistan %5 olarak şeklinde bilgi vermiştir. Bu halin milletlerarası mali kurum olan Goldman Sachs vasıtası olduğu farklı bir swap düzenini kullanmak suretiyle devlete kredi sağlanması ve bu durumu döviz ticaretine benzer belirtmesi neticesi devlet borçlarıyla ilgili oranlamanın Avrupa Birliği hudutları kapsamında açıklamak maksadıyla yaptığı meydana çıkmıştır. Böylelikle kamu giderlerinin yükselmesiyle ilgili engel bulunmamaktadır.

Ama Yunanistan'ın imajına yönelik dünya genelinde olumlu olmayan tesir bırakan bu vaka kriz döneminde açığa çıkmış ve krize ilişkin olay ve hareketler dizisinde etkin rol almıştır. Yunanistan 2001 senesinde Avrupa Birliği üyesi olduğu esnada kamu borcunun GSYH oranlaması %101,5 ile gene yüksek seviyededir ve seneler zarfında, mevcut olması istenen yüzde 60 düzeyine doğru gelememiştir. Yunanistan AB üyesi olmasıyla düşük faiz oranları yardımıyla borçlarına yönelik finansman ihtiyacını elverişli şartlarda temin etmiş ve uzun vadeye ilişkin finansman imkanları da yükselmiştir.

Faiz oranlarına ilişkin düşük oranlar giderlerde artışın ve ekonominin 2008 senesine kadar mevcut ortalaması olan %4 büyümeyi kolay bir duruma getirmiştir. Öteki taraftan GSYH'nin yüksek vuku bulması kamu borçlarının milli gelire nispeten daha düşük oranla olmasını temin ederek kamu finansmanına ilişkin finansman dengesizliğinin güçsüz olan bünyesini saklamıştır (İKV, 2022). Nedenlerden bir başkasıysa yüksek kamu giderleridir. Bununla birlikte kamu personel ücretleri iki katına çıkmış, kayıt dışı ekonomi artması neticesi vergi gelirinde azalmalar meydana gelmiştir. Kredi derecelendirme kuruluşlarından Standard and Poor's, Yunanistan'a ilişkin " plasman yapılmaz" olarak değerlendirmiştir. Fitch A olarak bulunan kredi notunu önce daha düşük seviye olan A-'ye daha sonra BBB+'ya çekmiştir, not vizyonunu pozitif olmayan yöne tanımlamıştır. Bu durumun neticesi küresel piyasalarda olumlu olmayacak şekilde yansımalar oluşmuştur.

Esasen mevcut olan küresel Finansal krize yönelik olaylar ve hareketler dizisinin daha süratli gelişmesinde sebebiyet vermiş, olumlu olmayan durumları başka bir ifadeyle şiddetlendirmiştir. Yunanistan krize ilişkin olaylar ve hareketler dizisinde birtakım tedbirler almaya gayret etmiştir. Bütçe açığının GSYH'ye oranlamasının 2010 senesinde 4 puan azalış ile %8,7 oranına, 2011 senesinde %2,8 oranına, 2012 senesinde %2 oranına, 2013 senesinde %2 oranına azaltma planlaması kapsamında, giderlerde kısma yoluna ek olarak vergi gelirlerine ilişkin artıma gidecek tedbirler alınmıştır. Bu minvalde Yunanistan'da 4,8 Milyar Euro'luk tasarruf paketi tasdik edilmiştir. Kamu sektörüne yönelik hizmet veren personel maaşlarının da bekleme alınması da tedbirlerden bir diğeridir. Emekli olma yaşının yükseltilmesi, petrol fiyatlarına yönelik artım ve vergilere yönelik artım gibi bu süreçte alınan bir takım alınan tedbirlerdir (Çetinkaya, 2011, s. 251-252).

3.4.2. Yunanistan'da kriz dönemlerinde fonksiyonel sınıflandırma kapsamındaki kamu harcamaları

Yunanistan'ın 1990-2021 yılları arasındaki toplam kamu harcamasının harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasının oranları yer almaktadır.

Tablo 3.15'te verilen bilgilerde kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla değerleri incelendiğinde 2008 yılında 30.900 dolar seviyelerindeyken krizin devam ettiği yıllar 2010 yılında 27.900 dolar seviyesine, 2011 yılında 25.700 dolar seviyesine gerilemiştir. Küresel krizin hâkim olduğu yıllarda gayri safi milli hasıla da azalma meydana gelmiştir. Bu duruma ek olarak 2019 yılında GSYİH 30.400 dolar olmasına karşın 2020 yılında 27.900 olarak gerilemiştir.

Tablo 3.15. Yunanistan Gayri Yurtiçi Hasıla 1990 ve 2021 yılları (Dolar)

YILLAR	GSYİH	YILLAR	GSYİH	YILLAR	GSYİH
1990	13.214	2001	21.000	2012	24.900

1991	14.000	2002	22.600	2013	26.000
1992	14.300	2003	23.900	2014	26.600
1993	14.300	2004	25.500	2015	26.800
1994	14.800	2005	25.600	2016	27.500
1995	15.400	2006	28.500	2017	28.600
1996	16.100	2007	29.300	2018	29.600
1997	17.200	2008	30.900	2019	30.400
1998	18.000	2009	30.400	2020	27.900
1999	18.500	2010	27.900	2021	31.300
2000	19.500	2011	25.700	ORTALAMA	23.319

Kaynak (OECD, 2022)

GSYİH olarak kriz yılları olan 2008 ile 2012 yılları arası sürekli bir azalma olduğu görülmektedir. Bu duruma ek olarak pandemi süreci olan 2019 yılında da aynı durum söz konusudur. 2019 yılında GSYİH 30.400 dolar iken 2020 yılında 27.900 Dolar olarak %9 azalma ortaya koymuştur. Ayrıca küresel finansal kriz döneminde 2008 yılında 30.400 dolar İken 2012 yılında 25900 Dolar seviyesine %24 azalışla gerilemiştir.

Tablo 3.16. 1990 ve 2020 Yılları Arası Fonksiyonel Sınıflandırmaya Göre Eğitim, Savunma, ARGE ve Sağlık Harcamalarının Toplam Kamu Harcamalarına oranları(%)

Yıllar	Eğitim Harcaması	Savunma Harcaması	Araştırma Geliştirme Harcamaları	Sağlık Harcaması
1990	2,05	3,80	3,17	0,79
1991	1,93	3,48	2,95	0,76
1992	2,08	3,63	3,47	0,76
1993	2,22	3,60	3,70	0,92
1994	2,35	3,58	3,58	0,98
1995	2,49	3,17	3,05	0,87
1996	2,62	3,31	2,94	0,85

1997	2,76	3,37	3,00	0,90
1998	2,89	3,53	0,39	0,92
1999	3,03	3,36	0,40	0,98
2000	3,23	3,47	4,29	1,09
2001	3,36	3,25	4,10	1,25
2002	3,42	3,08	3,54	1,26
2003	3,43	2,49	2,70	1,01
2004	3,67	2,61	2,19	0,87
2005	3,96	2,84	2,34	0,88
2006	3,50	2,78	2,05	0,84
2007	3,36	2,68	1,81	0,76
2008	3,36	2,98	1,86	0,75
2009	3,39	3,22	1,89	0,83
2010	3,41	2,75	2,03	0,88
2011	3,54	2,52	2,42	0,81
2012	3,75	2,44	2,93	0,89
2013	3,62	2,37	3,41	0,87
2014	3,49	2,35	3,57	0,85
2015	3,66	2,47	4,94	1,08
2016	3,53	2,58	5,20	1,17
2017	3,48	2,56	5,77	1,13
2018	3,60	2,71	5,72	1,09
2019	3,72	2,66	0,62	1,15
2020	3,84	2,80	7,92	1,32
ORTALAMA	3,19	2,98	3,16	0,95

Kaynak: (Worldbank, 2022)

Kamu harcamalarının içerisinde eğitim harcamasının oranının 2003 yılı sonrası %2,8 oranının üzerinde bir seyre sahip olduğunu söylemek mümkündür. 2002 sonrası savunma harcamasının toplam kamu harcamasına oranının ortalama değer olan %2,98 oranının altında bir seyre sahip olduğunu söylemek mümkündür. 2008 ve 2012 yılları arası sağlık harcamasının GSYİH'a oranı 1990 yılı ve 2020 yılı ortalama oranı olan %8,38 oranının üzerinde bir oranla 2008 yılında %8,82, 2009 yılında %9,4, 2010 yılında %9,59 ve ortalama olarak yılında %9,33 oranında bir seyre sahiptir. Bu duruma ek olarak eğitim harcamasının GSYİH'a oranı 2008 yılında %3,36 iken, 2009 yılında %3,39, 2010 yılında %3,41, 2011 yılında %3,54, 2012 yılında %3,75 oranına yükselmektedir. Bu noktada Yunanistan'da 2008 ile 2012 yılları arası sağlık ve eğitim harcamaları lehine oran anlamında bir artış mevcuttur.

2008 ve 2010 yılı göz önünde bulundurulduğunda gayri safi yurtiçi hasıla 2008 yılında takriben 31.000 dolar seviyesinden 2010 yılında 28.000 dolar seviyesine gerilemektedir. 2008 ile 2010 yıllarında sağlık ve eğitim harcamalarının lehine bir değişim olmasına karşın

Kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki payı incelendiğinde, Tablo 3.16'da sağlık harcaması incelendiğinde, 1990 ve 2020 yılları arası ortalama olarak artış oranı %0,95 oranındadır. 2008

yılında bu oran %0,75 iken 2012 yılında %0,89 olup 4 yılda %0,14 artış ortaya koymuştur. Buna karşın 2019 yılında bu oran %1,15 iken pandemi döneminde bu oran %1,32 olarak %0,17 artışla payını arttırmış ve 2008 ve 2012 yılları arası payın üzerinde bir artış ortaya koymuştur. Kriz dönemlerinde sağlık harcamalarının GSYİH içerisindeki payı artmaktadır.

Kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki payı incelendiğinde, Tablo 3.16'da Araştırma geliştirme harcamalarının GSYİH içerisindeki payı olarak 1990 ve 2020 yılları arası ortalama artış oranı %3,16'dır. 2008 yılında bu oran %1,86 iken 2012 yılında bu oran %2,93 oranında %1,07 artış ortaya koymaktadır. Yıllık bazda %0,25 artış meydana gelmiştir. Buna karşın 2019 yılında bu oran %0,62 iken 2020 pandemi döneminde bu oran %7,92 oranına %7,3 artışla meydana gelmiştir. Kriz dönemlerinde ARGE harcamalarının oranının arttığı söylenebilir.

Kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki payı incelendiğinde, Tablo 3.16'da savunma harcamasının 1990 ve 2020 yılları arası ortalaması %2,98 oranındadır. 2008 yılında bu oran %2,98 iken 2012 yılında %2,44 oranında olup %0,54 azalış ortaya koymaktadır. 2008 ve 2012 yılları arası ortama olarak %0,13 azalış ortaya koymaktadır. Buna karşın 2019 yılında savunma harcamasının GSYİH'a oranı %2,66 iken 2020 pandemi döneminde %2,8 oranına %0,14 oranında artış göstermektedir. 2008 ve 2012 yılları arası savunma harcamalarının payı azalırken 2019 ve 2020 yılları arası artmaktadır.

Kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki payı incelendiğinde, Tablo 3.16'da 2008 yılında eğitim harcaması payı %3,36 iken 2012 yılında %3,75 oranındadır. 2008 ve 2012 yılları arası eğitim harcaması payının %0,39 oranında ve sürekli olarak artış oranında olduğu görülmüştür. 2008 ve 2012 yılları arası ortalama olarak artış %0,1 oranındadır. 1990 ve 2020 yılları arası ortalama eğitim harcaması %3,19 oranında olduğundan ortalamanın üzerinde bir seyre sahip olduğu söylenebilir. 2019 yılında bu oran %3,72 iken Pandemi süreci olan 2020 yılında bu oran 3,84 olduğundan %0,12 oranında artış mevcuttur. Pandemi döneminde 2008 ve 2012 yılları arası ortalama artış oranından daha yüksek bir artış mevcut olduğu söylenebilir. Eğitim harcamalarının GSYİH içerisindeki payı kriz dönemlerinde artış ortaya koymaktadır. 2008 ve 2012 yılları arası kamu harcamasındaki değişim sağlık ve eğitim harcamaları lehine olmasına karşın toplam kamu harcamasının azalmasından dolayı Musgrave etkisinin mevcut olmadığını söylemek mümkündür.

Bu duruma ek olarak Tablo 3.11'de toplam kamu harcamasının 2008 yılından 2012 yılına kriz döneminde giderek azalmasından dolayı sınırlama söz konusu olduğundan etkinlik hipotezinin mevcut olduğu söylenebilir.

3.5. Güney Kore

Güney Kore gelişmiş bir ülkedir ve gelişmiş bir pazara ve finans sektörüne sahiptir. Dünyanın en müreffeh ülkelerinden biri olması nedeniyle, Güney Kore, G-20'nin en büyük

ekonomilerinden biri ve ayrıntılı olarak, 21. yüzyılda dünya güçleri olma potansiyeline sahip olan dünya çapındaki ülkelerden oluşan Next Eleven ülkelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Güney Kore, küresel mali krizin ülkenin ekonomik durumuna zarar verdiği 2008 ve 2009 hariç, Güney Kore GSYİH'sinin son on yılda tutarlı bir şekilde büyüdüğünü gören yüksek bir ekonomik verimlilik seviyesini korumaktadır (O'Neill, 2022).

Asya krizinden en az etkilenen ülke olmasına karşın Güney Kore verilerin sınırlı olması bakımından en ulaşılabilir ülke olması ve krizin içerisinde bulunduğu esnada en çok direnen ve en geç yakalanan ülke olmasıyla seçilmiştir.

Tablo 3.17. 1990 ve 2020 yılları arası Güney Kore büyüme oranları(%)

Yıllar	Büyüme Oranı	Yıllar	Büyüme Oranı
1990	9,88	2006	5,26
1991	10,78	2007	5,80
1992	6,20	2008	3,01
1993	6,88	2009	0,79
1994	9,27	2010	6,80
1995	9,61	2011	3,69
1996	7,89	2012	2,40
1997	6,17	2013	3,16
1998	-5,13	2014	3,20
1999	11,47	2015	2,81
2000	9,06	2016	2,95
2001	4,85	2017	3,16
2002	7,73	2018	2,91
2003	3,15	2019	2,24
2004	5,20	2020	-0,85
2005	4,31	2021	4,02
		ORTALAMA	4,99

Kaynak: (Wordbank, 2022)

Asya ülkeleri arasında yer alan Güney Kore'nin 1990 ve 2021 yılları arası büyüme oranı ortalaması 4,99 oranındadır. Asya krizinin meydana geldiği yıllar olan 1997 yılı bakımında bir sonraki yıla yansıyan büyüme oranı %5 oranında büyüme oranında küçülme olarak meydana gelmiştir. 1990 ve 2021 yılları ortalama büyüme oranı çerçevesinde büyüme oranı verileri incelendiğinde 1990 ve 2000 yılları arası büyüme oranı artış halindeyken kriz döneminde büyüme oranı azalmaktadır. Bu duruma ek olarak 2000 sonrası büyüme oranı ortalamasının altında bir seyre sahiptir. 2020 yılında ise büyüme oranında %0,9 oranında bir azalma mevcuttur. Pandemi sürecinin başladığı 2019 yılı itibariyle büyüme oranı hakkında 2019 yılında %2,24 oranı mevcut iken 2020 yılında %0,85 küçülme oranı mevcuttur. 2021 yılında ise büyüme oranı tekrar %4,02 oranına yükselmiştir. Büyüme oranlarının 1990 ve 2021 yılları arası ortalaması olarak incelendiğinde Güney Kore, %4,99 büyüme oranı ortalamasının 1998 yılında %5,13 küçülme oranı, 2001 yılında %4,85 büyüme oranı, 2003 yılında %3,15 büyüme oranı, 2005 yılında %4,31 büyüme oranı, 2008 yılında %3,01 büyüme oranı, 2009 yılında 0,79 büyüme oranı, 2011 %3,69 büyüme oranı, 2012 %2,4 büyüme oranı, 2013 %3,16 büyüme oranı, 2014 yılında %3,4 büyüme oranı, 2015 yılında %2,81 büyüme oranı, 2016 yılında %2,95 büyüme oranı, 2017 yılında %3,16 büyüme oranı, 2018 yılında %2,91, 2018 yılında %2,91

büyüme oranı, 2019 yılında %2,24 büyüme oranı, 2020 yılında %0,85 küçülme oranı ve 2021 yılında %4,02 büyüme oranıyla altında bir seyre sahiptir.

1997 yılı büyüme oranı %6,17 iken 1998 yılında %5,13 küçülme oranına sahip olan Güney Kore 2 yılın artış ortalaması olarak %0,52 büyüme oranı ortalamasına sahiptir. Pandemi sürecinin başladığı 2019 yılında büyüme oranı %2,24 iken 2020 yılında bu oran %0,85 küçülme oranı ve 2021 yılında %4,02 büyüme oranı olarak üç yıllık ortalaması %1,8 meydana gelmiştir. Buna karşın küresel krizin meydana geldiği yıllar olan 2008 ve 2012 yılları arası toplam büyüme %13,68 iken kriz dönemi ortalama büyüme oranı %3,42 olduğundan Güney Kore'nin büyüme oranları incelendiğinde 2008 ile 2012 yılları arası mevcut büyüme oranları ortalaması olan %3,42 oranına nispeten pandemi süreci olan 2019-2021 yılları arası %1,8 ortalamasıyla küresel kriz döneminden daha düşük büyüme oranına sahip olduğu söylenebilir. Güney Kore'nin kriz dönemleri incelendiğinde 1998 yılında küçülmenin mevcut olduğu, küresel finansal kriz döneminde büyümenin mevcut olduğu, 2019 Pandemi süreci kapsamında 2020 yılında negatif anlamda büyüme yani küçülmenin mevcut olduğu söylenebilir. Ayrıca Tablo 3.17'te 1990 ve 2021 yılları arası büyüme oranının ortalaması %4,99 olduğundan 1998 yılında, 2003 yılında, 2005 yılında, 2008 yılında, 2009 yılında, 2011 yılında, 2012 yılında, 2013 yılında, 2014 yılında, 2015 yılında, 2016 yılında, 2017 yılında, 2018 yılında, 2019 yılında, 2020 yılında ve 2021 yılında ortalamanın altında bir seyre sahip olduğu söylenebilir.

3.5.1. Güney Kore'de kriz dönemlerinde toplam kamu harcamaları

Güney Kore'nin 1990-2021 yılları arasındaki toplam kamu harcaması miktarı, değişim miktarları ve toplam kamu harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı yer almaktadır. Milli gelir arttıkça kamu harcamalarının da arttığı görülmüştür. Ekonomik büyüme ile kamu harcaması ile ilişki incelendiğinde Wagner Yasasının var olduğu söylenebilir.

Tablo 3.18. 1990 ve 2021 Yılları Arası toplam kamu harcamaları, artış miktarları ve artış

Yıllar	Toplam Kamu Harcamaları (Milyon Dolar)	Toplam Kamu Harcaması Artış Miktarı (Milyon Dolar)	Toplam Kamu Harcaması Değişim Oranları(%)	Toplam Kamu Harcaması/GSYİH Oranlaması(%)
1991	35.553.964.682,62	4.458.395.563,15	13	10,75
1992	39.323.128.162,43	3.769.163.479,81	10	11,06
1993	42.207.507.443,91	2.884.379.281,48	7	10,75
1994	47.638.932.105,30	5.431.424.661,39	11	10,28
1995	56.881.377.468,33	9.242.445.363,04	16	10,04
1996	63.395.611.908,76	6.514.234.440,43	1	10,39
1997	58.173.532.781,80	-5.222.079.126,96	-9	10,21
1998	43.711.254.138,60	-14.462.278.643,20	-33	11,4
1999	55.106.660.385,93	11.395.406.247,33	21	11,08
2000	62.803.459.008,28	7.696.798.622,35	12	10,9

2001	64.377.493.241,62	1.574.034.233,34	2	11,76
2002	73.648.978.091,10	9.271.484.849,48	13	11,74
2003	85.394.550.230,36	11.745.572.139,26	14	12,15
2004	98.253.151.957,53	12.858.601.727,17	13	12,39
2005	120.249.381.735,50	21.996.229.777,97	18	12,86
2006	140.821.887.105,08	20.572.505.369,58	15	13,37
2007	157.632.982.813,26	16.811.095.708,19	11	13,44
2008	147.136.142.234,26	-10.496.840.579,00	-7	14,05
2009	138.387.852.114,06	-8.748.290.120,21	-6	14,66
2010	162.512.791.280,05	24.124.939.165,99	15	14,2
2011	180.121.467.977,62	17.608.676.697,58	10	14,37
2012	187.748.142.251,00	7.626.674.273,38	4	14,69
2013	205.297.716.250,28	17.549.573.999,28	9	14,98
2014	225.990.749.133,30	20.693.032.883,02	9	15,23
2015	221.090.343.298,79	-4.900.405.834,51	-2	15,08
2016	228.617.342.451,54	7.526.999.152,75	3	15,24
2017	250.388.924.657,16	21.771.582.205,62	9	15,42
2018	276.867.514.766,02	26.478.590.108,86	10	16,05
2019	282.027.789.755,50	5.160.274.989,49	2	17,08
2020	295.799.895.243,94	13.772.105.488,43	5	18,06
2021	327.531.781.534,34	31.731.886.290,41	1	18,21
Ortalama miktarı oranı (%)			7	13,21

Kaynak: (Wordbank, 2022)

Toplam kamu harcamaları 1990 ve 2021 yılları arası incelendiğinde kamu harcamalarının sürekli olarak artış içerisinde olduğu görülmektedir. Toplam kamu harcaması Artış oranı oranı 1990 ve 2021 yılları arası ortalama %7 oranındadır.

Tablo 3.18.'de Toplam kamu harcaması 1997 yılında 58.173.532.781,80 Dolar iken 1998 yılında 43.711.254.138,60 Dolar olarak 14.462.278.643,2 Dolar azalış ortaya koymuştur. Toplam kamu harcamalarının kriz dönemi olan 1998 yılı bakımından incelendiğinde kamu harcamalarının artış oranı %33 azalmıştır. Bu duruma ek olarak küresel finansal krizin hakim olduğu 2008 yılında toplam kamu harcaması 147.136.142.234,26 Dolar olarak, 2009 yılında 138.387.852.114,06 Dolar olarak, 2010 yılında ise 162.512.791.280,05 Dolar olarak, 2011 yılında ise 180.121.467.977,62 Dolar şeklindedir. Toplam kamu harcaması 2008 yılından 2012 yılına kadar oransal ve miktar olarak artış ortaya koymuştur. Kriz dönemi olan 1998 yılı ve 2008 ile 2009 yılları arası incelendiğinde toplam kamu harcamaları 2008 ve 2009 yılında azalırken 2009 ile 2012 yılları arası miktar olarak sürekli artmaktadır. Toplam kamu harcaması bakımından kriz dönemi olan 1997 ile 1998 yıllarında ve 2008 ile 2009 yılları arasında toplam kamu harcaması azalış ortaya koyduğundan toplam kamu harcaması azalmaktadır. Buna karşın büyüme oranları 1998 yılında azalırken 2009 yılında artmaktadır. Wagner kanununun 1998 yılındaki kriz döneminde mevcut olmadığını 2009 yılındaki küresel kriz döneminde mevcut olduğunu söylemek mümkündür.

Tablo 3.16’da Toplam kamu harcaması 2019 yılında 282.027.789.755,50 Dolar iken 2020 yılında 295.799.895.243,94 Dolar olarak 13.772.105.488,44 Dolar olarak %5 oranında artış ortaya koymuştur. Toplam kamu harcamalarının artışı karşılaştırıldığında 1997 ve 1998 yıllarında %33 oranında azalmaktadır. 1997 yılına göre 1998 yılında kamu harcamalarında sınırlamanın mevcut olduğundan etkinlik hipotezinin geçerli olduğu söylenebilir. Bu duruma ek olarak 2019 yılında toplam kamu harcamasının 282.027.789.755,50 Dolar olması ve 2020 yılında 295.799.895.243,94 Dolar seviyesine yükselmesi kriz dönemlerinde harcama arttığından 2019 ve 2020 pandemi sürecinde telafi hipotezinin mevcut olduğunu ortaya koymakla beraber 2021 yılında 327.531.781.534,34 Dolar olarak daha da yukarı çıkması Peacock Wiseman yaklaşımının pandemi sürecinde mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu duruma ek olarak toplam kamu harcamalarının artışına nispeten toplam kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki payı 1997 yılında %10,21 iken 1998 yılında %11,4 olarak meydana gelmiş ve 2019 yılında %17,08 olarak, 2020 yılında ise % 18,06 oranında meydana geldiğinden kriz dönemlerinde kamu harcamalarının oranının arttığı söylenebilir. Bu duruma ek olarak kriz yılları ele alındığında toplam kamu harcaması ve GSYİH içerisindeki pay olarak Amerika Birleşik Devletleri’ne daha yakın bir seyir mevcut olduğu söylenebilir.

Tablo 3.19. Güney Kore Gayri Yurtiçi Hasıla 1990 ve 2021 yılları (Dolar)

YILLAR	GSYİH	YILLAR	GSYİH	YILLAR	GSYİH
1990	8.400	2001	19.700	2012	33.557
1991	9.500	2002	21.400	2013	34.200
1992	10.200	2003	22.100	2014	35.300
1993	11.000	2004	23.800	2015	39.575
1994	12.200	2005	25.200	2016	39.600
1995	13.500	2006	26.900	2017	41.000
1996	14.700	2007	29.100	2018	43.000
1997	15.700	2008	29.900	2019	43.000
1998	15.000	2009	29.500	2020	45.300
1999	16.800	2010	31.700	2021	46.731
2000	18.500	2011	32.500	ORTALAMA	26.205

Kaynak: (OECD, gross-domestic-product-gdp, 2022) (OECD, 2022)

Doğu Asya krizinin mevcut olduğu 1997 yılında 15700 dolar seviyelerindeyken 1998 yılında 14974 dolar seviyelerine oransal olarak %4 oranında gerilemiştir. Buna karşın 1997 yılına göre 1998 yılındaki kamu harcamalarında artış % 0,1 oranındadır. Güney Kore’de küresel krizin hakim olduğu yıllar olan 2008 ve 2009 yılları incelendiğinde, GSYİH bakımından 2008 yılında 29.900 Dolar olarak meydana gelirken 2009 yılında 29.500 Dolar seviyesine gerilemiş, 2010 yılında 31.700 Dolar seviyesine yükselmiş, 2011 yılında 32.500 Dolar seviyesine yükselmiş ve 2012 yılında 33.557 Dolar seviyesine ulaşmıştır. Bu duruma ek olarak 2019 pandemi sürecinde 43.000 Dolar seviyesinden 2020 yılında 45.300 seviyesine yükselmiştir. GSYİH 1998 krizinde azalırken, 2008 ile 2012 yılları arası inişli çıkışlı bir görünüme sahip olmuş ve pandemi sürecinde artış ortaya koymuştur. Bu duruma ek olarak Tablo 3.16’da 1997 yılında toplam kamu harcamalarının GSYİH’a oranı %10,21 iken 1998 yılında %11,40 oranına 1999 yılında ise %11,08 oranına gerilemiştir. Ayrıca 2008 yılında toplam kamu harcamalarının GSYİH’a oranı %14,05 iken 2009 yılında bu oran %14,66’a, 2010 yılında %14,20’e, 2011 yılında %14,37 oranına ve 2012 yılında %14,69 oranına yükselmiştir. Bu bakımdan 1998 yılında ve 2008 ile 2012 yılları arası Wagner yasasının mevcut olmadığı söylenebilir. Ayrıca 1997 yılında toplam kamu harcaması 58.173.532.781,80 Dolar iken 1998 yılında 43.711.254.138,60 Dolar seviyesine gerilemiştir. Bu duruma ek olarak 2008 yılında 147.136.142.234,26 Dolar iken 2009 yılında 138.387.852.114,06 Dolar seviyesine gerilemiştir. Asya krizi ve küresel finansal kriz dönemleri incelendiğinde kriz döneminde kamu harcamaları azaldığından, artıp belirli bir seviyede devam etmediğinden Peacock Wiseman yaklaşımının mevcut olmadığı söylenebilir.

3.5.2. Güney Kore’de kriz dönemlerinde fonksiyonel sınıflandırma kapsamındaki kamu harcamaları

Güney Kore’nin 1990-2020 yılları arasındaki toplam kamu harcamasının harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasının oranları yer almaktadır.

Tablo 3.20. 1990 ve 2020 Yılları arası Güney Kore harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasının oranları(%)

Yıllar	Eğitim Harcaması	Savunma Harcaması	Araştırma Harcamaları	Geliştirme	Sağlık Harcaması
1990	3,04	4,00	6,05		1,26
1991	3,49	3,71	5,19		1,14
1992	3,58	3,69	5,06		1,18
1993	3,70	3,42	4,97		1,13
1994	3,02	3,19	4,57		1,00
1995	2,94	2,89	3,81		0,91
1996	3,37	2,74	3,63		0,94

1997	3,37	2,66	3,95	1,05
1998	3,37	2,79	5,51	1,52
1999	3,37	2,49	4,05	1,33
2000	3,20	2,46	3,69	1,26
2001	3,43	2,43	4,16	1,57
2002	3,39	2,32	3,52	1,41
2003	3,56	2,33	3,24	1,38
2004	3,20	2,33	3,08	1,30
2005	3,25	2,47	2,70	1,21
2006	3,29	2,49	2,58	1,21
2007	3,31	2,47	2,45	1,22
2008	3,33	2,49	2,85	1,49
2009	2,87	2,60	3,33	1,78
2010	2,84	2,46	2,90	1,64
2011	3,15	2,47	2,87	1,57
2012	3,12	2,50	0,30	1,62
2013	3,36	2,50	2,88	1,55
2014	3,16	2,53	2,75	1,50
2015	3,30	2,49	2,71	1,70
2016	4,33	2,46	2,66	1,78
2017	4,33	2,42	2,64	1,73
2018	4,46	2,50	2,62	1,78
2019	4,40	2,67	2,80	1,98
2020	4,36	2,85	2,94	2,19
	4,35			2,18
Ortalama	3,48	2,70	3,43	1,45

Kaynak: (Wordbank, 2022)

Tablo 3.17 incelendiğinde Kriz yılı olan 1997 yılı incelendiğinde eğitim harcamasının kamu harcamalarına oranı %3,37 1998 yılında da aynı oran ile seyrederek ortalama oran olan %3,48 oranın altında bir seyre sahiptir. Eğitim harcamalarının oranı 2010 yılından itibaren artarak 1980 ve 2020 yılları arası harcama ortalamasının üstünde bir seyre sahiptir. Bu duruma ek olarak 2008 ve 2012 yılları arası eğitim ve araştırma geliştirme harcama oranları azalırken aynı yıllarda sağlık ve savunma harcama paylarının arttığı görülmektedir. Kamu harcamalarının değişiminin 1997 yılından 1998 yılına incelenmesiyle Musgrave hipotezinin mevcut olduğu söylenebilir.

2008 ile 2012 yılları arası eğitim ve sağlık harcamalarının değişimi incelendiğinde eğitim harcamalarının GSYİH'a oranı 2008 yılında %3,33 iken 2012 yılında %3,12 oranına gerilemiş, sağlık harcamaları ise 2008 yılında %1,49 oranında iken 2012 yılında %1,62 oranına yükselmiştir. Bu duruma ek olarak pandemi süreci değerlendirildiğinde, 2019 yılında eğitim harcamasının GSYİH'a oranı %4,4 iken 2020 yılında %4,36 oranına gerilemiştir. 2019 yılında sağlık harcamasının GSYİH'a oranı %1,98 iken %2,18 oranına yükselmiştir. Sağlık harcamasının oranının artması durumu Musgrave hipotezinin mevcut olduğunu göstermektedir.

3.6. Türkiye

Ekonomik standartlara göre, yükselen bir pazar olarak tanınan Türkiye, dünyanın en önemli yirmi ekonomisinden oluşan bir grup olan Yirmiler Grubu'nda yer alarak dünyanın yeni sanayileşmiş ülkelerinden biridir. Türkiye'nin ekonomik önemi, özellikle son küresel finansal durgunluk sırasında, kısmen ülkenin büyümesine bağlanmaktadır. Dünyanın dört bir yanındaki ülkeler, dengeli bir ekonomiyi sürdürmek bir yana, büyümek için mücadele ederken, Türkiye yıllık gayri safi yurtiçi hasıla büyümesinin oldukça yüksek bir yüzdesini elde etmiştir. Ek olarak, Türkiye'nin finans sektörü, özellikle de finansal çöküşten öncekilerden daha düşük oranlara ve hatta on yılın en düşük oranlarına ulaşan ülke enflasyonu ile önemli gelişmeler kaydetmiştir (O'Neill, 2022).

Büyüme oranları kapsamında 1990 ve 2021 yılları arası incelendiğinde kriz yılları olan 1994 yılında %4 oranında küçülme meydana gelirken, 2001 yılında %9 oranında küçülme meydana gelmiştir. Ayrıca küresel ekonomik kriz olan 2009 yılında %4 oranında küçülme meydana gelmiştir.

Tablo 3.21. 1990 ve 2020 Yılları arası Türkiye büyüme oranları(%)

Yıllar	Büyüme Oranı	Yıllar	Büyüme Oranı
1990	9,27	2006	6,95
1991	0,72	2007	5,04
1992	5,04	2008	0,82
1993	7,65	2009	-4,82
1994	-4,67	2010	8,43
1995	7,88	2011	11,20
1996	7,38	2012	4,79
1997	7,58	2013	8,49
1998	2,40	2014	4,94
1999	-3,26	2015	6,08
2000	6,93	2016	3,32
2001	-5,75	2017	7,50

2002	6,45	2018	2,98
2003	5,76	2019	2,09
2004	9,80	2020	1,79
2005	8,99	2021	10,99
		ORTALAMA	4,40

Kaynak: (Wordbank, 2022)

Tablo 3.18 incelendiğinde büyüme oranları incelenirken 1990 ile 2021 yılları arası %4,4 büyüme oranı ortalaması mevcuttur. Kriz yılları olan 1994 yılında büyüme oranı incelendiğinde 1993 yılına göre %4 küçülme meydana gelmiştir. 2001 kriz yılları verileri incelendiğinde, 2000 yılında büyüme oranı %6,93 oranında büyüme oranı mevcut iken 2001 yılında %5,75 oranında küçülme meydana gelmiştir. 2008 ile 2012 küresel kriz dönemi incelendiğinde, 2008 yılında büyüme oranı %0,82 iken 2009 yılında %4,82 oranında küçülme, 2010 yılında %8,43 büyüme, 2011 yılında %11,2 oranında büyüme ve 2012 yılında %4,79 oranında büyüme meydana gelmiştir. Tablo 3.18 incelendiğinde büyüme oranı bakımından 1990 ve 2021 yılları ortalaması altında 1991, 1994, 1999, 2001, 2009, 2018, 2019, 2020 yılları arası seyre sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 3.22. 1990 ve 2021 Yılları Arası Türkiye GSYİH (Dolar)

,	GSYİH	YILLAR	GSYİH	YILLAR	GSYİH
1990	8.300	2001	9.100	2012	20.600
1991	8.500	2002	9.300	2013	22.400
1992	9.100	2003	9.600	2014	24.100
1993	9.900	2004	10.900	2015	25.900
1994	9.400	2005	11.900	2016	26.700
1995	10.100	2006	13.600	2017	28.200
1996	10.800	2007	14.900	2018	28.300
1997	11.700	2008	16.000	2019	27.100
1998	8.900	2009	15.400	2020	27.500
1999	8.600	2010	17.300	2021	30.800
2000	9.500	2011	19.600	ORTALAMA	16.063

Kaynak (OECD, 2022)

Tablo 3.19'da 1990 ve 2021 yılları arası Türkiye'nin GSYİH ortalaması 16.063 dolardır. Türkiye'de GSYİH'nin kriz dönemleri bakımından, 1993 yılında 9.900 dolardan 1994 yılında

9.400 Dolar olarak %5 oranında azalma, 2000 yılında 9.500 Dolardan 2001 yılında 9.100 Dolar olarak %4 azalma, 2008 yılında 16.000 Dolardan 2012 yılında 20.600 Dolar olarak %20 oranında artışla, pandemi süreci olan 2019 yılında 27.100 Dolardan 2020 yılında 27.500 Dolar olarak %1,4 oranında artış meydana koymuştur.

3.6.1. Türkiye’de kriz dönemlerinde toplam kamu harcamaları

Türkiye’nin 1990-2021 yılları arasındaki toplam kamu harcaması miktarı, değişim miktarları ve toplam kamu harcamasının gayri safi milli hasılaya oranı yer almaktadır

Tablo 3.23. Türkiye toplam kamu harcamalarının 1990 ve 2021 yılları toplam kamu harcamaları ve toplam kamu harcamalarının GSYİH’ye oranı(%)

Yıllar	Toplam Kamu Harcamaları (Milyon Dolar)	Toplam Kamu Harcaması Artış Miktarı (Milyon Dolar)	Toplam Kamu Harcaması Değişim Oranları (%)	Toplam Kamu Harcaması/GSYİH Oranlaması(%)
1991	18.632.333.333,33	2.116.677.666,01	11	12,42
1992	20.480.869.565,22	1.848.536.231,88	9	12,93
1993	23.230.845.454,55	2.749.975.889,33	12	12,89
1994	15.235.033.783,78	-7.995.811.670,76	-52	11,66
1995	18.280.419.213,97	3.045.385.430,19	17	10,79
1996	20.998.124.078,62	2.717.704.864,65	13	11,57
1997	23.272.573.403,56	2.274.449.324,93	10	12,26
1998	29.289.035.289,60	6.016.461.886,05	21	10,61
1999	32.480.359.598,85	3.191.324.309,25	10	12,67
2000	32.720.659.628,92	240.300.030,06	1	11,93
2001	25.513.291.122,72	-7.207.368.506,20	-28	12,65
2002	30.838.100.384,82	5.324.809.262,10	17	12,84
2003	39.608.504.364,05	8.770.403.979,23	22	12,59
2004	50.353.904.524,73	10.745.400.160,68	21	12,32
2005	61.698.603.378,98	11.344.698.854,25	18	12,19
2006	71.902.393.559,68	10.203.790.180,70	14	12,91

2007	91.228.960.242,54	19.326.566.682,86	21	13,39
2008	104.754.288.666,92	13.525.328.424,39	13	13,6
2009	101.662.186.064,52	-3.092.102.602,41	-3	15,66
2010	115.574.214.200,16	13.912.028.135,64	12	14,87
2011	114.074.713.731,34	-1.499.500.468,82	-1	13,6
2012	124.388.475.779,51	10.313.762.048,17	8	14,13
2013	134.265.708.582,83	9.877.232.803,32	7	14,02
2014	131.640.968.425,86	-2.624.740.156,97	-2	14,02
2015	119.320.406.911,77	-12.320.561.514,10	-1	13,81
2016	128.133.716.069,00	8.813.309.157,24	7	14,73
2017	123.525.856.665,11	-4.607.859.403,89	-4	14,38
2018	114.315.726.534,67	-9.210.130.130,44	-8	14,68
2019	117.835.031.548,52	3.519.305.013,85	3	15,48
2020	109.270.256.633,38	-8.564.774.915,14	-8	15,18
2021	106.581.387.984,57	-2.688.868.648,81	-3	13,07
Ortalama			5	13,15

Kaynak: (IMF, WEO, 2022)

Tablo 3.20’de Toplam kamu harcamaları bakımından krizin hâkim olduğu yıllar olan 1993 yılında 23.230.845.454,55 dolar iken 1994 yılında 15.235.033.783,78 dolar olarak %52 oranında azalma meydana gelmiştir. 2000 yılında toplam kamu harcaması 32.720.659.628,92 dolar iken 2001 yılında 25.513.291.122,72 dolar olarak %28 azalma meydana gelmiştir. Toplam kamu harcaması küresel krizin hâkim olduğu 2008 yılında 104.754.288.666,92 dolardan, 2009 yılında 101.662.186.064 dolar olarak, 2010 yılında 115.574.214.200 dolar olarak, 2011 yılında 114.074.713.731 Dolar olarak ve 2012 yılında 124.388.475.779,51 Dolar olarak %15 artış ile meydana gelmesine karşın 2009 yılında toplam kamu harcaması azalmıştır. Bu duruma ek olarak pandemi sürecinde toplam kamu harcaması 2019 yılında 117.835.031.548,52Dolardan 2020 yılında 109.270.256.633,38 dolar olarak %8 azalma ortaya koymuştur. Kriz dönemleri olan 1994, 1999, 2001 ve 2020 yıllarında ve 2008 ile 2012 yılları arası kamu harcamaları azalmaktadır. Ayrıca 2017, 2018, 2020 ve 2021 yıllarında da toplam kamu harcaması azalış ortaya koymaktadır. Bu kapsamda büyüme oranları ve toplam kamu harcaması incelendiğinde 1994,1999, 2001, 2009, 2017, 2018, 2020 ve 2021 yıllarında Wagner etkisinin olmadığı ve durumun aksine 1991, 1992, 1993, 1995, 1996, 1997, 1998, 2000, 2002 ile 2008 arası, 2010 ile 2016 arası ve 2019 yıllarında toplam kamu harcamalarının büyüme oranı kapsamında Wagner Yasasının olduğu söylenebilir.

Bu duruma ek olarak 1994, 2001 ve 2020 yılları incelendiğinde ilgili yıllarda Wagner yasasının mevcut olmadığı söylenebilir. Tablo 3.20’de toplam kamu harcamaları 1994 ve 2001, 2008-2012 yılları arası ve 2020 yıllarında kriz ve buhran dönemlerinde azaldığından Peacock Wiseman yaklaşımının mevcut olmadığı ifade edilebilir. 1994,2001 ve 2020 yılları arası kriz dönemlerinde toplam kamu harcaması artmadığı ve 2008 ile 2012 yılları arası toplam kamu

harcaması arttığından telafi hipotezinin 2008 ile 2012 yılları arası Türkiye’de mevcut olduğu fakat diğer kriz yıllarında mevcut olmadığı ifade edilebilir. Buna karşın 1994,2001 ve 2020 yıllarında toplam kamu harcamalarında azalmaya bağlı sınırlama olmasından etkinlik hipotezinin mevcut olduğu söylenebilir.

3.6.2. Türkiye’de kriz dönemlerinde fonksiyonel sınıflandırma kapsamındaki kamu harcamaları

Türkiye’nin 1990-2020 yılları arasındaki toplam kamu harcamasının harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasının oranları yer almaktadır.

Tablo 3.24. 1990 ve 2020 Yılları arası Türkiye harcamalarının fonksiyonel sınıflandırılmasının oranları(%)

Yıllar	Eğitim Harcaması	Savunma Harcaması	Araştırma Harcamaları	Geliştirme Sağlık Harcaması
1990	3,14	3,53	1,56	1,01
1991	3,15	3,75	2,56	1,17
1992	2,38	3,87	2,24	1,15
1993	3,37	3,92	1,78	1,09
1994	3,42	4,05	2,01	1,37
1995	2,25	3,90	1,63	1,04
1996	3,17	4,14	1,81	1,27
1997	3,05	4,10	1,88	1,40
1998	2,92	3,18	1,31	1,09
1999	2,88	3,89	1,78	1,44
2000	2,52	3,66	1,70	1,58
2001	2,63	3,60	2,59	2,34
2002	2,73	3,80	2,12	2,16
2003	2,85	3,30	1,48	1,62
2004	2,99	2,70	1,22	1,37
2005	2,78	2,41	1,11	1,16
2006	2,73	2,36	0,99	1,22
2007	2,80	2,22	1,01	1,08
2008	2,68	2,20	0,89	1,05
2009	2,81	2,49	1,24	1,26
2010	3,06	2,27	1,02	1,09

2011	3,39	2,03	0,95	1,06
2012	3,60	2,01	0,94	1,02
2013	3,73	1,92	0,85	0,99
2014	3,77	1,87	0,91	1,07
2015	3,78	1,81	1,01	1,20
2016	3,74	2,05	1,08	1,30
2017	3,85	2,05	1,11	1,37
2018	4,29	2,52	1,32	1,55
2019	4,04	2,71	1,40	1,62
2020	3,89	2,77	1,51	1,81
Ortalama	3,20	2,94	1,45	1,32

Kaynak: (IMF, WEO, 2022)

Türkiye'ye ait bulgular incelendiğinde Wagner Kanunu'nu bulguları doğrulanmaktadır. Eğitim harcamalarının GSYİH'a oranı incelendiğinde 1993 yılında %3,37 oranından 1994 yılında %3,42 oranına yükselmesi, 2000 yılında %2,52 oranından 2001 yılında %2,63 oranına 2008 yılında %2,68 oranında 2012 yılında %3,6 oranına yükseldiği görülmektedir. Buna karşın 2019 yılında eğitim harcamasının GSYİH'a oranı %4,04 oranından 2020 yılında %3,89 oranına gerilemiştir. Sağlık harcamasının GSYİH'a oranı bakımından 1993 yılında %1,09 oranından 1994 yılında %1,37 oranına, 2000 yılında %1,58 oranında 2001 yılında %2,34 oranına, 2019 yılında %1,62 oranından 2020 yılında %1,81 oranına yükseldiği görülmüştür. Buna karşın 2008 yılında bu oran %1,05 oranından 2012 yılında %1,02 oranına gerilemiştir. Eğitim ve sağlık harcamalarındaki değişimler incelendiğinde kriz yılları olan 1994, 2001, 2008 -2012 yılları ve 2019-2020 yıllarındaki artan pay Musgrave hipotezinin mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme ile ilişkisini 1980 ve 2008 yılları arası Türkiye kapsamında inceleyen çalışma uzun dönem ekonomik büyümenin kamu harcamalarını arttıracığını öne süren Wagner yasasını desteklemektedir(Özmen, 2010, 149). Çalışma 1994 ve 2001 yılları hariç çalışma ile aynı durumu ifade etmektedir.

Bir diğer çalışmada 1985 ve 2015 yılları arası kamu harcamaları ve GSYİH hasıla arasındaki ilişki incelenmiş değişkenler arası ilişkinin varlığı ortaya konmuştur. Çalışma sonucunda GSYİH'den kamu harcamaya nedensellik testi ile Wagner hipotezinin mevcut olmadığını ortaya koymaktadır(Dübüş, 2017, 97). Çalışma bu noktada 1994, 1999, 2001 ve 2009 yıllarındaki ortaya koyduğu çalışma ile Wagner Yasasına ilişkin aynı sonuca varmıştır. 1950 ile 2009 dönemine ait Türkiye'ye ait kamu harcamalarının ulusal gelire göre artışını inceleyen çalışmada kamu harcamalarının GSYH'ye oranı Wagner kanununun var olduğunu destekler niteliktedir(Oktayer, 2011, 278). Çalışma 1990 ile 1993 yılları arası, 1995 ile 1998 yılları arası, 2000 yılı ve 2002 ile 2008 yılları arası aynı sonucu ortaya koymaktadır.

3.7. Seçili Ülkelerin Kamu Harcamaları Karşılaştırması

Seçili ülke verilerinin birlikte ele alındığı bu bölümde, kriz dönemlerinde kamu harcamalarında meydana gelen farklılaşmaların incelenmesi hedeflenmiştir.

Bu kapsamda 1990-2021 yılları arası ABD, Rusya, Brezilya, Yunanistan, Güney Kore ve Türkiye'nin Kamu Harcamalarının GSYİH'ye oranları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.22'de 1990 ve 2021 yılları incelendiğinde Toplam kamu harcamalarının GSYİH'ye oranları bakımından Ortalama olarak Amerika Birleşik Devletleri'nin %15,03 ortalamaya sahip olduğu, Rusya'nın %18,02 ortalamaya sahip olduğu, Brezilya'nın %19,21 ortalamaya sahip olduğu, Yunanistan'ın %19,49 ortalamaya sahip olduğu, Güney Kore'nin %13,21 ortalamaya sahip olduğu ve Türkiye'nin %13,51 ortalamaya sahip olduğu ifade edilebilir. Küresel kriz yılları olan 2008 ve 2012 yılları arası incelendiğinde Amerika'nın 2008 yılında %15,93, 2009 yılında %16,81, 2010 yılında %16,69, 2011 yılında %16,1 ve 2012 yılında %15,48 oranlarıyla ortalamanın üzerinde seyrettiği görülmektedir. Bu duruma ek olarak Güney Kore, Türkiye ve Yunanistan'ın sürekli ortalamanın üzerinde bir seyre sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3.25. 1990-2021 Yılları arası ABD, Rusya, Brezilya, Yunanistan, Güney Kore ve Türkiye'nin kamu harcamalarının GSYİH'ye Oranı(%)

Country Code	USA	RUS	BRA	GRC	KOR	TUR
1990	15,90	20,79	19,29	17,48	10,97	10,96
1991	16,32	16,51	17,90	16,49	10,75	12,42
1992	16,08	13,86	17,06	15,95	11,06	12,93
1993	15,65	20,04	17,66	16,60	10,75	12,89
1994	15,21	19,10	17,87	15,98	10,28	11,66
1995	14,94	19,08	20,93	17,79	10,04	10,79
1996	14,53	19,49	19,75	17,61	10,39	11,57
1997	14,23	21,07	19,54	17,68	10,21	12,26
1998	13,99	18,73	20,07	17,50	11,40	10,61
1999	14,03	14,58	19,78	17,98	11,08	12,67
2000	14,02	15,09	18,77	18,26	10,90	11,93
2001	14,54	16,44	19,34	18,71	11,76	12,65
2002	15,06	17,93	19,81	19,23	11,74	12,84
2003	15,24	17,92	19,08	18,96	12,15	12,59
2004	15,16	16,97	18,47	19,16	12,39	12,32
2005	15,05	16,87	18,89	20,02	12,86	12,19
2006	15,00	17,39	19,04	20,16	13,37	12,91
2007	15,19	17,30	18,94	20,52	13,44	13,39
2008	15,93	17,83	18,84	20,72	14,05	13,60
2009	16,81	20,79	19,65	23,31	14,66	15,66
2010	16,69	18,73	19,02	22,36	14,20	14,87
2011	16,10	17,63	18,67	22,10	14,37	13,60

2012	15,48	17,97	18,53	22,26	14,69	14,13
2013	15,04	18,68	18,89	20,72	14,98	14,02
2014	14,62	18,03	19,15	20,59	15,23	14,02
2015	14,33	17,77	19,78	20,65	15,08	13,81
2016	14,24	18,47	20,38	20,61	15,24	14,73
2017	14,02	18,22	20,16	20,49	15,42	14,38
2018	13,98	17,71	19,90	19,78	16,05	14,68
2019	13,91	18,10	19,98	20,03	17,08	15,48
2020	14,73	20,03	20,48	22,77	18,06	15,18
2021	c/y	17,68	19,10	21,30	18,21	13,07
Ortalama	15,03	18,02	19,21	19,49	13,21	13,51

Kaynak: (Worldbank, 2022)

Ayrıca Rusya, Brezilya, Toplam kamu harcamasının GSYİH'ye oranı bakımından en yüksek ortalamaya sahip ülke Yunanistan iken, en düşük orana sahip ülke Güney Kore'dir.

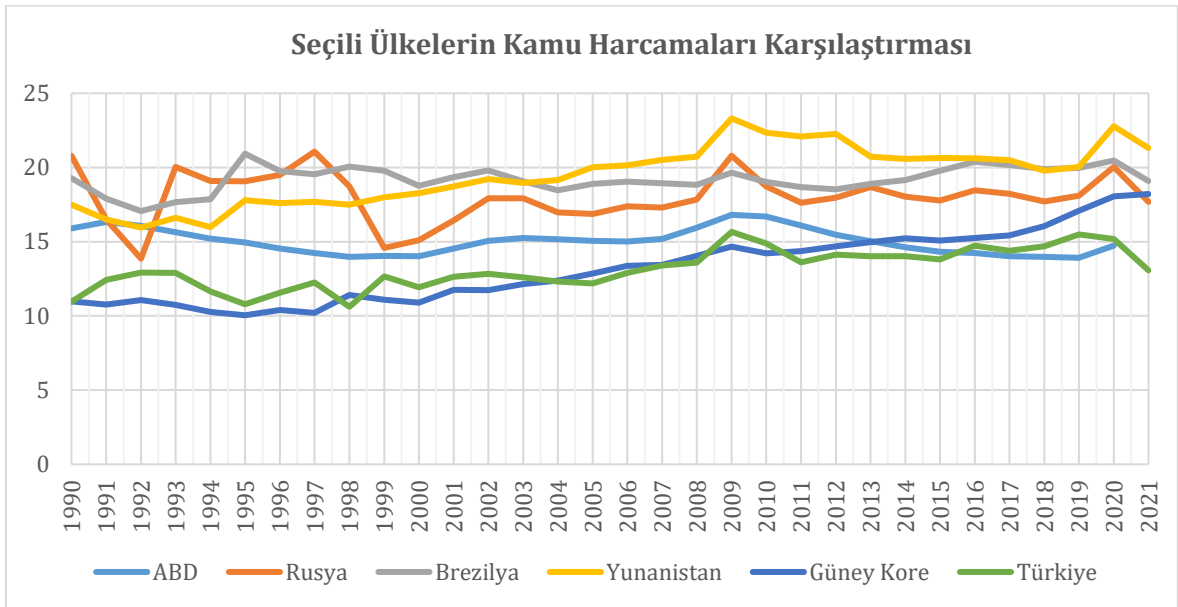
2007 yılında ABD'de mortgage sisteminin çökmesi ile başlayan finansal kriz, 1929 küresel durgunluğundan bu yana yaşanan en ağır kriz olarak algılanıyor. Küresel ölçekte yaşanan bu kriz, ciddi bütçe açıklarına ve sürdürülemez kamu borçlarına neden olmuş ve ülke ekonomisini etkilemiştir. (Avrupa Komisyonu, 2014: 7).

2008 krizi kısa vadeli bir senaryonun sonucu değildi. 1970'lerin ortalarından itibaren bazı ülkelerin ekonomik sisteminde ve 1980'lerin ilk yarısından itibaren ABD'de liberalleştir, özelleştir ve başıboş bırak ilkesinin benimsenmesi, bir piyasa radikalizmi ilkesidir ve krizin temel nedeni olarak kabul edilmektedir. Kabul edilen ekonomik sistemde piyasa mükemmel işler ve devlet müdahalesine gerek yoktur. Devletin düzenleyici rolü minimumda tutulmuş ve bu süre zarfında ABD Merkez Bankası (FED) konut balonuna müdahale etmemiş ve borç seviyesini artırmıştır. Çok düşük faiz oranları krizin tetikleyicisi oldu. Düzenleyici kurumlar finansal kuruluşlara karşı gerekli önlemleri almamıştır (Şenses vd., 2015: 121-126).

1990'lı yıllarda oluşmaya başlayan ipotek piyasası balonu, 2000'li yılların ortalarında hızla büyümüştür. ABD'de başlayan kriz, ipoteğe dayalı finansal ürünlerin dünya çapında dağıtılmasıyla küresel çapta yayıldı (Crotty, 2008: 3). Son 40 yılda artan uluslararası sermaye hareketliliği ve piyasaların serbestleşmesi krizin küreselleşmesinde etken olmuştur (United Nations, 2015)

Mali krizin etkileri hala görülüyor. Bazı ülkeler hala düşük büyüme oranları gösteriyor. İşsizlik, azalan kârlılık, yüksek bütçe açıkları ve borçları, finansal piyasaların kırılganlığı krizin ilk yıllarında olduğu kadar yüksek olmasa da devam ediyor. Kriz sosyal hayatı da derinden etkiledi. Krizden en çok alt gelir grupları etkilendi. Genç nüfus büyük gelir kayıpları yaşadı (OECD, 2015:1).

Ekonomilerde yaşanan bu sorunlar ülkeleri yeni politika arayışlarına itmiştir. Kriz ilk etapta finans piyasalarını vurduğu için ilk para politikaları uygulanmış ancak yeterli tepki alınamamıştır. Bunu genişletici maliye politikalarının uygulanması izlemiştir. Ekonomilerde yaşanan aşırı stagflasyon, talebi canlandırmak için maliye politikalarının uygulanmasını zorunlu kılmıştır (Karakurt, 2010: 167). Küreselleşme ile birlikte yaşanan ekonomik liberalleşme, piyasa odaklı bir ortamın oluşmasına ve devletin ekonomiye müdahalesi tartışmalarına neden olmuştur. Daha sonra 2007 yılında konut sektöründe yaşanan ve daha sonra etkisini reel sektörlere de taşıyan kriz, önce ABD'nin yakın ticaret ortaklarını etkilemiştir. Ancak krizin küreselleşmesi çok uzun sürmedi ve sonraki yıllarda devletin ekonomiler üzerindeki rolüne ilişkin sorular gündeme gelmiştir.

Grafik 3.2. Seçili ülkelerin kamu harcamaları karşılaştırması

Küresel krizden bu yana mali sıkılaştırma veya genişletici maliye politikası faaliyetleri tüm dünyada tartışılmakta, ancak henüz bu konuda bir fikir birliği sağlanamamıştır. Kriz sonrası dönemde kamu harcamaları kurtarma paketleri kapsamında ciddi oranda artmıştır. Ancak kamu borçlarında meydana gelen ani ve aşırı artışlar, başta Avrupa olmak üzere birçok ülkede yeni mali düzenlemelerin gerekliliğini ortaya çıkarmıştır. Bazı gelişmiş ülkelerde sıfır veya sıfıra yakın faiz oranları, yüksek işsizlik ve borç ve düşük büyüme oranları bu ülkelerde likidite tuzağına neden oldu. Böylece tartışmalar, mali teşvik programları yerine mali açıkların azaltılması gerekliliğine çevrildi. Yapılan çalışmalar, kamu harcamalarının artmasıyla birlikte mali teşvik programları yoluyla kârlılığın artırılması endişelerinin altını çizdi (Prague Global Policy Institute, 2012: 5). Nitekim 2001 Arjantin krizinden sonra ülkeler kriz yönetimi konusunda daha deneyimliydi. Bu süreçte geçici güvenlik ağları oluşturmuş, sosyal

harcamalara öncelik vermiş, harcamalarda karlılığı ve kaliteyi artırmayı hedeflemiştir (Canuto ve Giugale, 2010:195). Ancak 2008 krizinden sonra ülkelerin bütçe açıkları, işsizlik oranları, kamu borçları gibi makroekonomik göstergelerde yaşadıkları olumsuz deneyimler, kamu harcama hareketliliği tartışmalarını yeniden alevlendirdi.

Klasik iktisatçılar, 19. yüzyılda devletin ekonomideki rolünün savunma, adalet ve temel kamu hizmetleri ile sınırlandırılması gerektiğini savundular. Bu süreçte kamu mülkiyeti, dışsallıklar, gelir dağılımı ve kaynakların yeniden dağılımı gibi ihtiyaçlar göz ardı edilmiştir. 1870-1913 yılları arasında sanayileşmiş ülkelerde kamu harcamalarının payı ortalama 11-12 arasında değişmekte ve bu eğilim yaklaşık 43 yıl sürmüştür. Daha sonra devletin ekonomik istikrarı sağlamadaki rolünün artması sonucunda kamu harcamaları artmaya başlamıştır (Tanzi ve Schuknecht, 1997: 164-165). Tanzi (2011) tarafından yapılan çalışmada, kamu harcamalarının genel olarak 1913 - 2000 yılları arasında arttığı, bu artışta savaşlar ve 1929 Küresel Durgunluk'un önemli bir rol oynadığı ifade edilmiştir. Dönemin hâkim görüşü, yüksek kamu harcamalarının refah getireceği yönündeydi. Bu artış, yaşanan savaşlar ve krizlerden etkilenmiştir. Ve bugün çoğu ülkede kamu harcamaları %50'ye yaklaştı (Tanzi, 2015: 249). Richard Armeý'in sözde "Armeý Eğrisi" ile ilgili fikri ise devletin ekonomik büyümedeki rolünün milli gelirin %15-50'si arasında olduğu eşiği önermektedir (Afonso ve Jalles, 2011: 6). krizle birlikte ekonomi politikalarına bir kez daha öncelik verildi. Hükümetler, krizin etkilerinin derinleşmesini önlemek için çeşitli kurtarma paketleri oluşturmuştur. Kriz sonrası para politikaları yetersiz kalınca Keynesyen genişlemeci maliye politikaları uygulanmaya başlandı. Kamu harcamaları ve vergi politikaları, talebi canlandırmada önemli bir etkiye sahiptir. Ancak, mali istikrarsızlık dönemlerinde bu talebi canlandırıcı politikalar uygulanırken dikkatli olunması gerekmektedir. Aksi takdirde dengesizlikler daha da derinleşebilir (Karakurt, 2010: 168).

Kimi iktisatçılar kamu harcamalarının her koşulda yüksek olması gerektiğini savunurken, kimileri de mevcut ekonomik koşullarda kamu harcamalarının artırılması gerektiğini öne sürmüştür. Tartışmalar sürerken, ulusların krizin etkisinden kaçmak için fiili politikaları seçmeleri son derece önemlidir (Tanzi, 2015: 248).

Hükümetler sosyal kalkınmayı ve ekonomik büyümeyi teşvik etmelidir. Ancak kamu harcamalarını artırarak kamu müdahalesinde bir artışın ekonomik performans üzerinde olumlu bir etkisi olup olmayacağını belirlemek çok zordur (Martins ve Jose Veiga, 2014: 579). Bazı ekonomistler krizi piyasaların başarısızlığı olarak görmekte ve bu nedenle, devletin ekonomiye müdahalesinin ve kamu harcamalarının artması gerektiğini savunur (Florin ve Petrisor, 2011: 416). Bu görüşe göre vergi gelirlerinde, kamu harcamalarında ve hatta kamu borcundaki artışlar normaldir. Örneğin Wagner Yasası'na göre uluslar gelişip zenginleştikçe devletin ekonomiye müdahalesi ve dolayısıyla kamu harcamaları da artacaktır (Tanzi, 2015: 248).

Paul Krugman, 16 Kasım 2013'te IMF'de düzenlenen bir araştırma seminerinde ABD'nin içinde bulunduğu durumu bir likidite tuzağı olarak değerlendirdi. Doğal faiz oranlarının hakim olduğu ekonomilerde yatırım ve tasarruf miktarları eşittir. Ancak ABD ekonomisi derin bir resesyonda olduğu için bu durum geçerli değil. Bu ortamda üretken olsun olmasın her türlü harcama ekonomiyi olumlu yönde etkileyecektir. Dolayısıyla böyle bir ortamda kamu borcunun herhangi bir endişe yaratmaması gerekmektedir (Tanzi, 2015: 244). Ancak bu ülkelerde kamu harcamalarının devam ettirilebilmesi için mevcut bütçe açıkları ve kamu borçları dikkatle değerlendirilmelidir.

Yaşanan kriz, ulusların gelecekte ekonomik büyümeyi teşvik edecek ve yoksulluğu azaltacak kamu harcama politikaları benimsemelerinin gerekliliğini kanıtlamıştır. Bu nedenle ülkeler bu amacı gerçekleştirmek için sosyal güvenlik, eğitim, sağlık ve yatırım harcamalarına öncelik vermelidir. Ancak, krizin mali etkisinin devam etmesi, azalan gelirler, krize bağlı harcamalardaki artış ve yüksek kamu borcu mali dengesizliklere neden olmuştur. Bu sorunlar, ülkelerde kamu harcamalarının azaltılmasına yönelik tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Harcamaların kesilmesi gerektiğini savunanlara göre, bir azalma hükümetin kamu harcama politikalarını gözden geçirmesi ve ihtiyaçlara ve bütçenin daha iyi kullanılmasına odaklanmasıyla sonuçlanacaktır (Canuto & Giugale 2010: 193-195).

Ayrıca kriz sonrası ekonomiler için önemli bir sorun haline gelen bütçe açıklarını azaltmak için harcamaların kısılmasına da dikkat edilmelidir. Aslında bu durum gelir dağılımında adaletsizliğe ve düşük gelirlilerin sayısında artışa neden olabilir (Avrupa Komisyonu, 2012: 10-19). Kamu harcamalarının keyfi olarak azaltılması, kamu hizmetlerinde aksamalara neden olmalıdır. Özellikle eğitim, sağlık gibi ekonomik büyümeye katkı sağlayan kamu hizmetlerinde yapılan harcamalarda yapılan kesintiler endişeleri artırıyor. Krizin başladığı ülkelerdeki ekonomik koşullar önemli olduğundan önlemler buna göre seçilmelidir (Toye, 2000: 28-29).

Kamu müdahalesi, ülkeler için en iyi sonuçları elde edecek şekilde tasarlanmalıdır. Her ülke için olumlu sonuçlar verecek uluslararası düzeyde müdahale araçlarını belirlemek oldukça zordur. Örneğin, krize kötü ekonomik koşullar altında giren düşük ve orta gelirli ülkeler, politika seçiminde daha az özgürlüğe sahiptir. Bu ülkelerin öncelikli ekonomik hedefi istikrarı sağlamak olmalıdır. Ayrıca kamu harcama programları en düşük maliyetle tasarlanmalı, zamanlaması mükemmel olmalı ve üretimde maksimum artış sağlamalıdır. Ayrıca kaynakların etkin dağılımı devlet müdahalelerinin verimliliğini artıracaktır. İyi projelerin seçilmesi ve hızlı bir şekilde uygulanması da önemlidir (Canuto & Giugale 2010: 199-201, Florin & Petrisor, 2011: 421).

3.8. Seçili Ülkelerin Sağlık Harcamaları Karşılaştırması

Seçili ülke verilerinin birlikte ele alındığı bu bölümde, kriz dönemlerinde kamu harcamaları alt birim olan sağlık harcamalarında meydana gelen farklılaşmaların incelenmesi hedeflenmiştir.

Bu kapsamda 1990-2021 yılları arası ABD, Rusya, Brezilya, Yunanistan, Güney Kore ve Türkiye'nin Kamu Harcamaları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

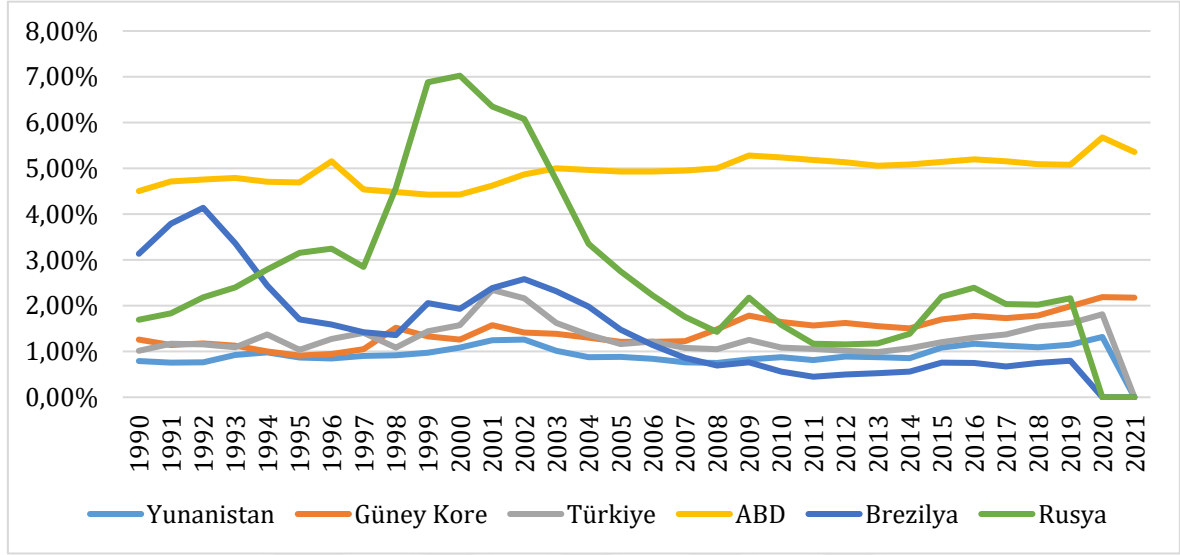
Tablo 3.23 incelendiğinde 1990 ve 2021 yılları arası seçilen ülkelerin sağlık harcamalarının oranları karşılaştırıldığında Yunanistan'ın %0,92, Kore'nin %1,45, Türkiye'nin %1,28, Amerika Birleşik Devletleri'nin %4,94, Brezilya'nın %1,48 ve Rusya'nın %2,71 ortalamasına sahip olduğu görülmektedir. Sağlık harcamalarının her ülkenin GSYİH'a oranı bakımından incelendiğinde sırasıyla harcamayı en çok yapandan az yapana doğru Amerika Birleşik Devletleri %4,94, Rusya %2,78, Brezilya %1,48, Güney Kore %1,45, Türkiye %1,28 ve Yunanistan %0,92 harcama ortalamasına göre sıralanmaktadır.

Tablo 3.26. 1990-2021 Yılları arası ABD, Rusya, Brezilya, Yunanistan, Güney Kore ve Türkiye'nin Sağlık Harcamalarının GSYİH'ye Oranı(%)

YILLAR	YUNANİSTAN	G. KORE	TÜRKİYE	ABD	BREZİLYA	RUSYA
1990	0,79	1,26	1,01	4,5	3,13	1,69
1991	0,76	1,14	1,17	4,71	3,79	1,83
1992	0,76	1,18	1,15	4,75	4,14	2,18
1993	0,92	1,13	1,09	4,79	3,37	2,4
1994	0,98	1	1,37	4,71	2,44	2,79
1995	0,87	0,91	1,04	4,69	1,7	3,15
1996	0,85	0,94	1,27	5,15	1,59	3,25
1997	0,9	1,05	1,4	4,54	1,42	2,85
1998	0,92	1,52	1,09	4,48	1,36	4,57
1999	0,98	1,33	1,44	4,43	2,06	6,88
2000	1,09	1,26	1,58	4,43	1,93	7,02
2001	1,25	1,57	2,34	4,62	2,38	6,35
2002	1,26	1,41	2,16	4,86	2,58	6,08
2003	1,01	1,38	1,62	5	2,32	4,74
2004	0,87	1,3	1,37	4,97	1,98	3,35
2005	0,88	1,21	1,16	4,93	1,48	2,75
2006	0,84	1,21	1,22	4,93	1,14	2,23
2007	0,76	1,22	1,08	4,95	0,86	1,75
2008	0,75	1,49	1,05	5	0,69	1,43
2009	0,83	1,78	1,26	5,28	0,76	2,17
2010	0,88	1,64	1,09	5,24	0,56	1,58
2011	0,81	1,57	1,06	5,18	0,45	1,17
2012	0,89	1,62	1,02	5,13	0,5	1,15
2013	0,87	1,55	0,99	5,06	0,53	1,18
2014	0,85	1,5	1,07	5,09	0,56	1,38
2015	1,08	1,7	1,2	5,14	0,76	2,2
2016	1,17	1,78	1,3	5,2	0,75	2,39
2017	1,13	1,73	1,37	5,16	0,67	2,04
2018	1,09	1,78	1,55	5,09	0,75	2,02

2019	1,15	1,98	1,62	5,08	0,8	2,16
2020	1,32	2,19	1,81	5,68	C/Y	C/Y
2021	C/Y	2,18	C/Y	5,36	C/Y	C/Y

Kaynak: RUS (Worldbank, 2022); GRC, KOR, TUR, USA ve BRA (OECD, 2022)

Grafik 3.3. Seçili Ülkelerin Sağlık Harcamaları Karşılaştırması

Sağlık harcamaları bakımından ülkeler ele alındığında Amerika Birleşik Devletleri'nin diğer ülkelere nispeten daha hızlı bir seyre sahip olduğu görülmektedir. Kamu harcamaları artarken grafikte yer aldığı üzere yıllar içerisinde Güney Kore'nin ve Amerika Birleşik Devletleri'nin sağlık harcaması paylarının artımı yüksektir. Musgrave modelini destelediği söylenebilir. 2019 yılı sonrası Dünya genelinde Covid-19 salgını sebebiyle seçilen ülkelerin verilerine göre Güney Kore, Türkiye, Yunanistan ve Amerika Birleşik Devletleri'nin harcamalarının artış hızının grafikteki seyre göre arttığı söylenebilir.

Bir başka çalışmada OECD ülkelerine kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin incelenmesiyle eğitim, sağlık, savunma ve toplam kamu harcamaları 4 ayrı bileşen olarak ele alınmıştır. 1995 ve 2016 yılları arası veriler panel simetrik ve asimetric nedensellik testlerine tabi tutulmuştur. Çalışma neticesinde 27 OECD ülkesinde 1995 ve 2016 yılları arası sağlık, eğitim, sağlık ve toplam kamu harcamalarıyla büyüme arasında Wagner hipotezinin geçerli olduğu ortaya konulmuştur(Altınar, 2019, 862). Çalışma bu noktada Yunanistan, Amerika Birleşik Devletleri, Türkiye ve Güney Kore özelinde kamu harcamaları ile büyüme ilişkisi olduğunu aynı şekilde ifade etmektedir.

3.9. Seçili Ülkelerin Eğitim Harcamaları Karşılaştırması

Seçili ülke verilerinin birlikte ele alındığı bu bölümde, kriz dönemlerinde kamu harcamaları alt birim olan eğitim harcamalarında meydana gelen farklılaşmaların incelenmesi hedeflenmiştir.

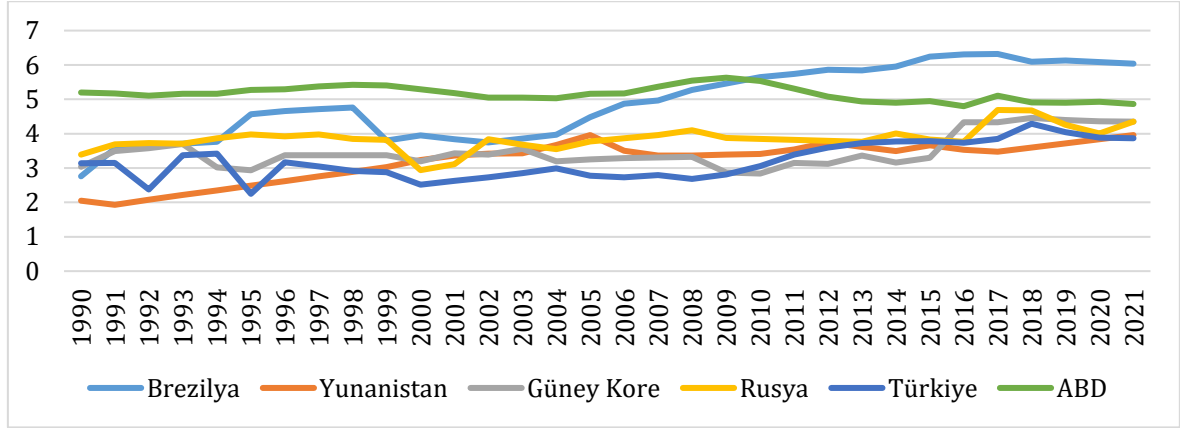
Bu kapsamda 1990-2021 yılları arası ABD, Rusya, Brezilya, Yunanistan, Güney Kore ve Türkiye'nin Kamu Harcamaları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.27. Seçili Ülkelerin Eğitim Harcamaları Karşılaştırması(%)

YILLAR	BREZİLYA	YUNANİSTAN	G. KORE	RUSYA	TÜRKİYE	ABD
1990	2,76	2,05	3,04	3,39	3,14	5,2
1991	3,57	1,93	3,49	3,69	3,15	5,17
1992	3,66	2,08	3,58	3,73	2,38	5,11
1993	3,71	2,22	3,7	3,71	3,37	5,16
1994	3,76	2,35	3,02	3,87	3,42	5,16
1995	4,57	2,49	2,94	3,98	2,25	5,27
1996	4,66	2,62	3,37	3,92	3,17	5,29
1997	4,71	2,76	3,37	3,98	3,05	5,38
1998	4,76	2,89	3,37	3,85	2,92	5,42
1999	3,8	3,03	3,37	3,82	2,88	5,4
2000	3,95	3,23	3,2	2,94	2,52	5,29
2001	3,84	3,36	3,43	3,11	2,63	5,18
2002	3,75	3,42	3,39	3,84	2,73	5,05
2003	3,86	3,43	3,56	3,68	2,85	5,05
2004	3,97	3,67	3,2	3,55	2,99	5,03
2005	4,48	3,96	3,25	3,77	2,78	5,16
2006	4,87	3,5	3,29	3,87	2,73	5,17
2007	4,97	3,36	3,31	3,96	2,8	5,37
2008	5,27	3,36	3,33	4,1	2,68	5,54
2009	5,46	3,39	2,87	3,88	2,81	5,63
2010	5,65	3,41	2,84	3,85	3,06	5,53
2011	5,74	3,54	3,15	3,82	3,39	5,31
2012	5,86	3,75	3,12	3,79	3,6	5,08
2013	5,84	3,62	3,36	3,76	3,73	4,94
2014	5,95	3,49	3,16	4,01	3,77	4,9
2015	6,24	3,66	3,3	3,83	3,78	4,95
2016	6,31	3,53	4,33	3,76	3,74	4,8
2017	6,32	3,48	4,33	4,69	3,85	5,11
2018	6,09	3,6	4,46	4,68	4,29	4,91
2019	6,13	3,72	4,4	4,26	4,04	4,9
2020	6,08	3,84	4,36	4,01	3,89	4,93
2021	6,04	3,96	4,35	4,35	3,87	4,86

Kaynak: Wordbank, 2022; OECD, 2022

Tablo 3.24 incelendiğinde 1990 ve 2021 yılları arası seçilen ülkelerin eğitim harcamalarının oranları karşılaştırıldığında Yunanistan'ın %3,2 , Kore'nin %3,47, Türkiye'nin %3,19, Amerika Birleşik Devletleri'nin %5,16 , Brezilya'nın %4,89 ve Rusya'nın %3,85 ortalamasına sahip olduğu görülmektedir.

Grafik 3.4. Seçili ülkelerin eğitim harcamaları karşılaştırması

Grafik 3.4'te 1990 yılında Amerika Birleşik Devletleri'nin eğitim harcamalarının GSYİH'ye oranı bakımından diğer ülkelere nispeten daha yüksek düzeyde harcama yaptığı görülmektedir. Seçili ülkelerin eğitim harcamalarının kamu harcamalarına oranlarının seyri bakımından incelendiğinde ABD açısından kriz yılı olarak değerlendirilen 2008 yılı sonrası kamu harcamaları içerisindeki payın azaldığı görülmektedir. 1990 ile 2021 yılları arası Amerika Birleşik Devletleri'nin ve Güney Kore'nin eğitim harcamalarının kamu harcamalarına oranı bakımından diğer ülkelere nispeten daha öne çıktığı görülmektedir. Musgrave yaklaşımında belirtilen kamu harcamalarına yönelik farklılaşma sağlık ve eğitim harcamalarının lehine olabileceği düşüncesinden hareketle kamu harcamaları 1990 yılı ile 2021 yılları arası tüm ülkelerde genel olarak arttığından eğitim harcamaları lehine bir artışta ortaya koymuştur. Bu noktada Brezilya, Yunanistan, Kore, Rusya ve Türkiye'nin kamu harcamalarında sağlık harcamalarının payını arttırdıkları görüldüğünden Musgrave yaklaşımının mevcut olduğu söylenebilir. Bu duruma ek olarak ülkelerin finansal kriz dönemlerinde eğitim harcamalarının grafik üzerinde de görüldüğü üzere negatif yönlü kırılmalar meydana gelmektedir. Grafik 3.4'te 2021 yılına gelindiğinde Brezilya'nın eğitim harcamalarının GSYİH'a oranı bakımından diğer ülkelere nispeten daha yüksek düzeyde harcama yaptığı görülmektedir.

3.10. Seçili Ülkelerin AR-GE Harcamaları Karşılaştırması

Seçili ülke verilerinin birlikte ele alındığı bu bölümde, kriz dönemlerinde kamu harcamaları alt birim olan AR-GE harcamalarında meydana gelen farklılaşmaların incelenmesi hedeflenmiştir.

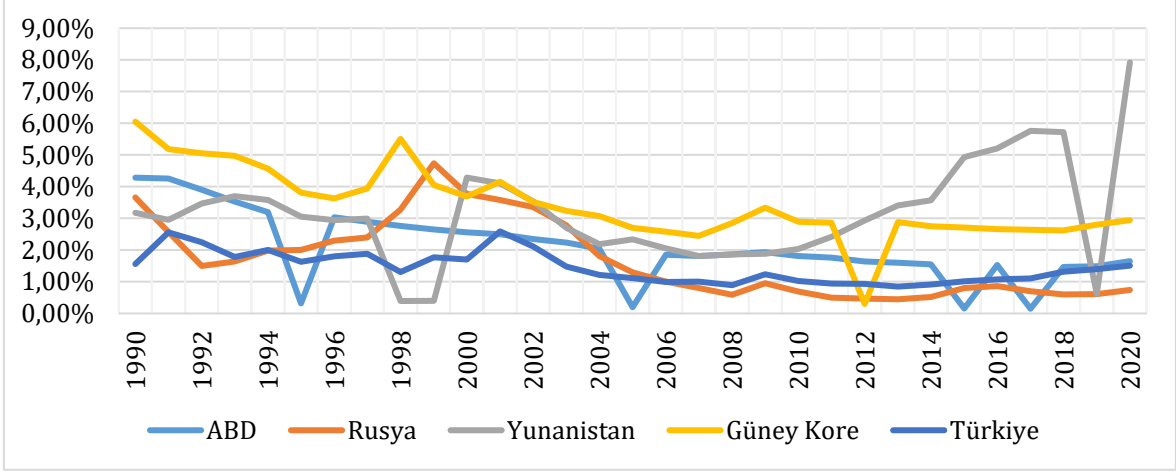
Bu kapsamda 1990-2021 yılları arası ABD, Rusya, Brezilya, Yunanistan, Güney Kore ve Türkiye'nin Kamu Harcamaları aşağıdaki tabloda yer almaktadır.

Tablo 3.25 incelendiğinde 1990 ve 2021 yılları arası seçilen ülkelerin AR-GE harcamalarının oranları karşılaştırıldığında Yunanistan'ın %3,16 , Kore'nin %3,43, Türkiye'nin %1,45, Amerika Birleşik Devletleri'nin %2,1 ve Rusya'nın %1,71 ortalamasına sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 3.28. Seçili ülkelerin AR-GE harcamaları karşılaştırması(%)

YILLAR	ABD	RUSYA	YUNANİSTAN	GÜNEY KORE	TÜRKİYE
1990	4,29	3,66	3,17	6,05	1,56
1991	4,26	2,57	2,95	5,19	2,56
1992	3,9	1,5	3,47	5,06	2,24
1993	3,53	1,65	3,7	4,97	1,78
1994	3,19	1,99	3,58	4,57	2,01
1995	0,32	2	3,05	3,81	1,63
1996	3,03	2,3	2,94	3,63	1,81
1997	2,89	2,4	3	3,95	1,88
1998	2,76	3,28	0,39	5,51	1,31
1999	2,65	4,74	0,4	4,05	1,78
2000	2,56	3,77	4,29	3,69	1,7
2001	2,5	3,58	4,1	4,16	2,59
2002	2,34	3,36	3,54	3,52	2,12
2003	2,24	2,78	2,7	3,24	1,48
2004	2,05	1,81	2,19	3,08	1,22
2005	0,19	1,3	2,34	2,7	1,11
2006	1,85	1,01	2,05	2,58	0,99
2007	1,82	1,8	1,81	2,45	1,01
2008	1,87	0,59	1,86	2,85	0,89
2009	1,94	0,95	1,89	3,33	1,24
2010	1,81	0,69	2,03	2,9	1,02
2011	1,77	0,5	2,42	2,87	0,95
2012	1,64	0,47	2,93	0,3	0,94
2013	1,6	0,45	3,41	2,88	0,85
2014	1,55	0,52	3,57	2,75	0,91
2015	0,15	0,81	4,94	2,71	1,01
2016	1,53	0,86	5,2	2,66	1,08
2017	0,15	0,7	5,77	2,64	1,11
2018	1,47	0,6	5,72	2,62	1,32
2019	1,49	0,61	0,62	2,8	1,4
2020	1,65	0,74	7,92	2,94	1,51

Kaynak: OECD, 2022

Grafik 3.5. Seçili ülkelerin AR-GE harcamaları karşılaştırması

Ülkelerin ARGE harcamaları incelendiğinde artış oranı olarak Rusya, Yunanistan ve Türkiye yatay bir seyre sahipken Kore ve ABD kriz yılları olan 1996 ve 2008 yıllarında içinde buldukları süreçte bu seyri korumuşlardır. 2008 yılında ARGE harcamalarının GSYİH'ye oranı olarak en yüksek oran Güney Kore'ye ait iken 2020 yılı verilene göre %7,92 oranla en yüksek oran Yunanistan'a aittir. Grafikte ARGE harcamalarının kriz sonrası dönemlerde artmış olduğu görülmektedir.

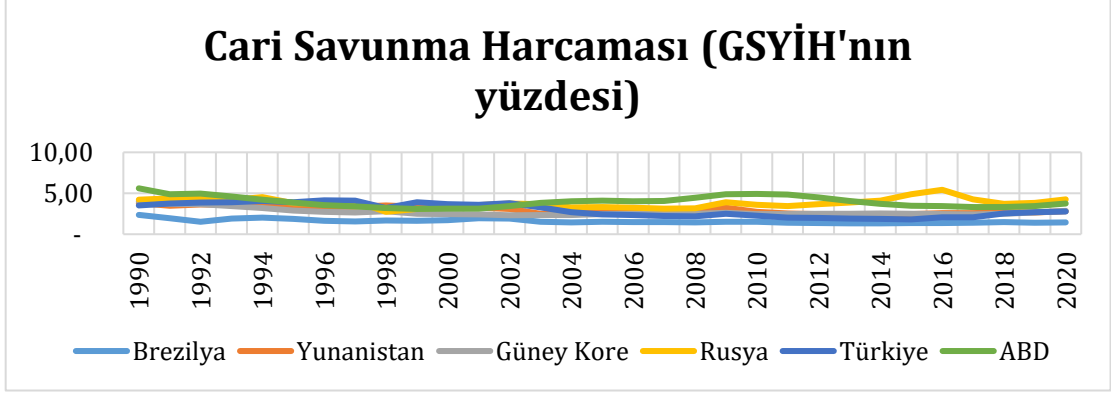
3.11. Seçili Ülkelerin Savunma Karşılaştırması

Tablo 3.29. Seçili ülkelerin Savunma harcamaları karşılaştırması (Ülke GSYİH Oranı)

YILLAR	BREZİLYA	YUNANİSTAN	G. KORE	RUSYA	TÜRKİYE	ABD
1990	2,36	3,8	4	4,23	3,53	5,61
1991	1,96	3,48	3,71	4,38	3,75	4,88
1992	1,52	3,63	3,69	4,43	3,87	4,97
1993	1,93	3,6	3,42	4,18	3,92	4,6
1994	2,02	3,58	3,19	4,52	4,05	4,22
1995	1,86	3,17	2,89	3,78	3,9	3,86
1996	1,65	3,31	2,74	3,76	4,14	3,55
1997	1,58	3,37	2,66	4,04	4,1	3,41
1998	1,66	3,53	2,79	2,73	3,18	3,2
1999	1,65	3,36	2,49	3,07	3,89	3,09
2000	1,73	3,47	2,46	3,31	3,66	3,11
2001	1,95	3,25	2,43	3,55	3,6	3,12
2002	1,9	3,08	2,32	3,76	3,8	3,45
2003	1,5	2,49	2,33	3,67	3,3	3,83
2004	1,46	2,61	2,33	3,3	2,7	4,02
2005	1,52	2,84	2,47	3,33	2,41	4,09
2006	1,48	2,78	2,49	3,25	2,36	4,04
2007	1,47	2,68	2,47	3,12	2,22	4,08
2008	1,44	2,98	2,49	3,15	2,2	4,46
2009	1,54	3,22	2,6	3,92	2,49	4,89
2010	1,54	2,75	2,46	3,59	2,27	4,92
2011	1,41	2,52	2,47	3,43	2,03	4,84
2012	1,38	2,44	2,5	3,69	2,01	4,48
2013	1,33	2,37	2,5	3,85	1,92	4,05
2014	1,33	2,35	2,53	4,11	1,87	3,7
2015	1,37	2,47	2,49	4,87	1,81	3,48
2016	1,35	2,58	2,46	5,43	2,05	3,42
2017	1,41	2,56	2,42	4,25	2,05	3,31
2018	1,49	2,71	2,5	3,69	2,52	3,32
2019	1,41	2,66	2,67	3,83	2,71	3,43
2020	1,44	2,8	2,85	4,26	2,77	3,74

Kaynak: Worldbank, General government final consumption expenditure (% of GDP), 2022

Tablo 3.26 incelendiğinde 1990 ve 2021 yılları arası seçilen ülkelerin savunma harcamalarının oranları karşılaştırıldığında Yunanistan'ın %2,98 , Kore'nin %2,70, Türkiye'nin %2,93, Amerika Birleşik Devletleri'nin %3,97, Brezilya'nın %1,6 ve Rusya'nın %3,82 ortalamasına sahip olduğu görülmektedir.

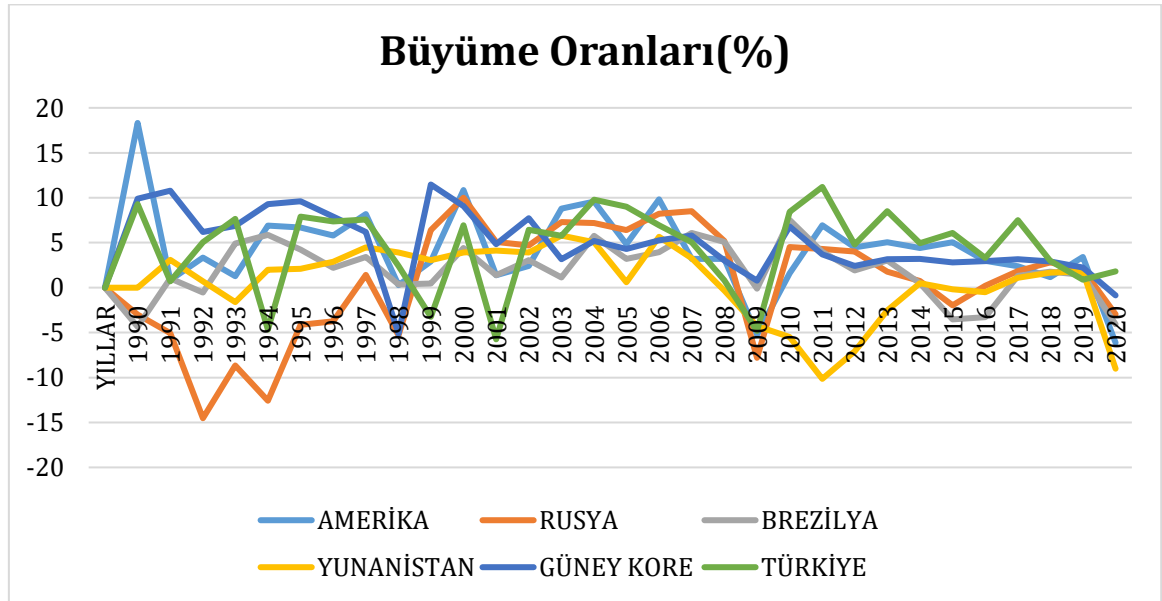
Grafik 3.6. Seçili ülkelerin savunma harcamaları karşılaştırması

Savunma harcamalarının 1990 yılında en yüksek orana sahip ülkesi %5,61 orana sahip Amerika Birleşik Devletleri'dir. Küresel kriz dönemi olan 2008 yılında incelendiğinde Rusya ve ABD'nin harcamalarının GSYİH'a oranının önemli bir kısmını ayırdıkları görülmektedir. Özellikle 2016 yılında Rusya'nın savunma harcamasının GSYİH'a oranı %4,26 seviyesine ulaşmıştır.

3.12. Seçili Ülkelerin Büyüme Oranlarının Karşılaştırılması

Seçili ülke verilerinin birlikte ele alındığı bu bölümde, büyüme oranlarında meydana gelen farklılaşmaların incelenmesi hedeflenmiştir.

Bu kapsamda 1990-2021 yılları arası ABD, Rusya, Brezilya, Yunanistan, Güney Kore ve Türkiye'nin büyüme oranları aşağıdaki grafikte yer almaktadır.

Grafik 3.7. Seçili ülkelerin büyüme oranları

Büyüme oranları bakımından toplu halde seçilen ülkeler incelendiğinde kriz dönemlerine göre değerlendirildiğinde Amerika Birleşik Devletleri 2009 yılında, Rusya 1994 yılında, Brezilya 1990 sonrasında, Yunanistan 2008 sonrası, Güney Kore 1997 sonrası Türkiye 2000 sonrası büyüme oranlarında düşüş meydana gelmiştir. Büyüme oranlarında seçilen ülkelerin azalma meydana gelmektedir. Büyüme oranı olarak en yüksek grafikteki nokta 1990 yılında Amerika Birleşik Devletleri'ne aittir. En dip nokta ise 1992 yılında Rusya'ya aittir. 2008 ve 2012 yılları arası büyüme oranı bakımından en düşük büyüme oranına sahip ülke ise Yunanistan'dır. Bu duruma ek olarak 2009 yılında ve 2019 sonrası ülkelerin hepsinde büyüme oranı bakımından azalma meydana gelmektedir. Bu küresel finansal krizin ve pandemi sürecinde meydana gelen krizin küresel anlamda tesirlerin olduğunu bir kez daha ifade etmektedir.

Selen ve Eryiğit 2009 yılında yapmış oldukları çalışmada Türkiye'nin 1923 ve 2006 yılları arası Türkiye'de kamu harcamalarının artışının milli gelir üzerinde etkili olduğunu ortaya koymaktadır. Bu duruma ek olarak çalışmada yapısal kırılma yılları olarak değerlendirme kapsamında 1994 ve 1995 yıllarında milli gelirdeki artış toplam kamu harcamalarında da artışa neden olduğundan Wagner Kanununun geçerli olduğunu ortaya koymuştur(Selen, 2009, s. 195). Bu noktada çalışma 1995 yılı kapsamında desteklemektedir.

Şenyurt, Yücekaya ve Güder'in 2016 yılında yapmış oldukları çalışmada 2006 ve 2015 yılları arası Türkiye'nin kamu harcamalarında görülen artışın ekonomik büyüme üzerindeki artışı ekonometrik birim kök testi ile incelemiş kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasında nedensellik ilişkisi bulunmuş, kamu harcamaları ile ekonomik büyüme arasındaki tepki etki tepki analizi ile de ortaya konulmuş ve hem Keynesyen Görüşün hem de Wagner Kanunu'nun Türkiye için geçerli olduğunu göstermektedir(Şenyurt vd., 2016. S.56). Çalışma bu noktada 2009 yılı hariç ilgili çalışmayı kapsamaktadır.

Karaş'ın 2020 yılında yapmış olduğu BRICS ülkeleri ve Türkiye üzerine kamu harcamalarının ekonomik büyüme ile ilişkisini 1990 ve 2018 yılları arasını incelediği çalışmada Peacock-Wisemann Brezilya, Rusya, Hindistan ve Türkiye ülkelerinin ekonomik büyümelerinde kamu harcamalarının etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Peacock-Wisemann modeli kamu harcamaları ve milli gelir arası ilişkiyi incelediğinden milli gelir arttıkça kamu harcamalarının artışını incelediğinden tez özelinde Rusya, Brezilya ve Türkiye ülkelerinde Peacock-Wisemann modelinin tesirini ortaya koymaktadır. Wagner etkisinin de ülkelerde geçerli olduğu araştırma sonucu ortaya çıkmıştır(Karaş, 2020, s.219-220). Çalışma Brezilya, Rusya, Türkiye kapsamında bu çalışma ile de örtüşmektedir.

Kabaklarlı'nın 2014 yılında yaptığı çalışmada Türkiye'nin 1930 ve 2012 yılları arası kamu harcamalarını sınır test modeli ile Wagner yasası ve Musgrave modeli ile incelenmiş ve Wagner Yasasının Türkiye'de geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır(Kabaklarlı, 2014, 282-283). Türkiye

perspektifinde çalışma bu çalışmayla da genel olarak örtüşmektedir. 1994, 1999, 2001, 2009 yılları arası Wagner kanununun mevcut olmadığı kısmı hariç çalışmayla örtüşmektedir.

SONUÇ

Amacı sosyal refahı ençoklamak olan devletin bu amaç doğrultusunda gerçekleştirdiği işlevlerinden biri de ekonomik istikrardır. Dünya genelinde, küresel, bölgesel ya da ulus devlet özelinde ortaya çıkan finansal krizler ise ekonomik istikrarsızlıkların temel aktörlerindedir. Bu kapsamda ortaya çıkan ekonomik istikrarsızlık dönmelerinde devlet farklı maiye politikası araçları ile ekonomiye müdahale edebilmektedir. Bu müdahale araçlarını başında ise kamu harcamaları gelmektedir. Bu kapsamda maliye teorisinde makroekonomik değişkenler (örneğin: ekonomik büyüme), olağanüstü dönemler(ör: ekonomik istikrarsızlık, savaş vb.) ile kamu harcamaları arasında bir ilişkiyi ele alan hipotezler mevcuttur. Bu çalışmada özellikle finansal krizler ile kamu harcamaları arasındaki ilişki farklı hipotezler kapsamında ele alınan ülkeler bazında incelenmiştir. Çalışmanın konusu olan ülkelere ilki Amerika Birleşik Devletleri(ABD) dir. Küresel krizin mimarı olan 2008 finansal krizi ve öncesindeki dönem incelendiğinde, 1990 ve 2020 yılları arası incelendiğinde 2009 ve 2020 yılları dışındaki dönmelerde, ekonomik büyüme ve kamu harcamalarının sürekli arttığı görülmektedir. Bu kapsamda söz konusu dönemde ABD’de Wagner Kanununun mevcut olduğu söylenebilir. Kriz yılları olan 2008 ve 2012 yılları arasın dönmede, kamu harcamalarının 2009 yılında GSYİH’a oranının yükselmesi ve daha sonra azalması kamu harcamalarının kriz döneminde artış meydana getirdiğini ortaya koymaktadır. 2008 ve 2012 yılları arası kriz dönemi olan 2009 yılı hariç fonksiyonel sınıflandırma kapsamında kamu harcamalarının GSYİH’a oranının ekonomik büyüme oranlarına paralel bir artış ortaya koyduğu görülmüştür. GSYİH arttıkça kamu harcamalarının da artması Wagner kanunu bulgularını doğrulamaktadır. Bu noktada Peacock-Wiseman hipotezinin 2001 ve 2003 yıllarında arasında geçerli olduğu söylenebilir. Yine Peacock-Wisemann Yaklaşımı kapsamında kamu harcamalarının kriz ve buhran dönemlerinde arttığı ve daha sonraki dönemlerde daha aşağıya düşmediği fikri ışığında; kriz dönemi olan 2008 yılında toplam kamu harcaması 2.353.440.000.000 Dolar iken 2012 yılında 2.515.439.000.000,00 Dolar ve 2013 yılında ise daha üst seviye olan 2.532.646.000.000 seviyesinde bulunduğundan Amerika’da Dolar seviyesinde olarak önceki dönemlerdeki seviyesine düşmediğinden Peacock-Wisemann yaklaşımının kriz dönemlerinde mevcut olduğu söylenebilir. Savunma harcaması bakımından ise Amerika Birleşik Devletleri savaş yıllarında ortalamanın üzerinde bir seyir izlemiştir. Savunma harcamalarının GSYİH’a oranı 2001 ve 2003 savaş yıllarında artış göstermiş ve toplam kamu harcamasındaki artışla beraber daha sonraki yıllarda orandaki artış önceki döneme dönmemiştir. Liu vd.(2008) 1947 ile 2002 yılları arası Amerika ekonomisinde kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini savunma harcamaları, diğer harcamaları ve toplam kamu harcamaları ile büyüme oranı arasındaki ilişkide toplam kamu harcamasının ekonomik büyümeye doğru tek yönlü bir ilişkisinin varlığı olduğunu saptamışlar ve Wagner kanununu destekler nitelikte bir çalışmayı ortaya koymuşlardır. Çalışma Wagner kanununun olduğu konusunda veriler bakımından aynı sonuca varmıştır. 1990 ve 2020 yılları arası Amerika Birleşik Devletleri’nde kamu

harcamalarının miktar olarak sürekli arttığı görülmektedir. Bu kapsamda uzun döneme ilişkin kamu harcamalarının sürekli artmasından Mandal etkisinin mevcut olduğu söylenebilir.

Çalışmada ele alınan bir diğer ülke olan Rusya incelendiğinde ise 1997 yılında kamu harcaması 85.306.828.003,46 dolar iken 1998 yılında 50.757.341.576,51 dolar olarak %68 azalma ile gerçekleştiğinden toplam kamu harcamasının mandal etkisi bakımından konjonktürün aksine politikalar izlenmesi neden ile Mandal etkisinin mevcut olduğu söylenebilir. Toplam kamu harcaması 2008 yılında 296.138.478.809,31 dolar olarak meydana gelirken 2009 yılında 254.146.135.524,44 dolar olarak %16,5 oran azalmayla meydana gelmiştir.

Toplam kamu harcamaları bakımından kriz yılı bakımından 1997 yılında 85.306.828.003,46 dolar gerçekleşirken 1998 yılında 50.757.341.576,51 dolar ile %68 oranında azalma ortaya koymuştur. Küresel finansal krizin hâkim olduğu 2009 yılı bakımından 2008 yılında 296.138.478.809,31 dolar olurken 2009 yılında 254.146.135.524,44 dolar olarak %16 oranında azalma meydana gelmiştir. 1990 yılında 107.422.277.695,65 dolar olarak meydana gelen toplam kamu harcaması 2021 yılında 313.962.660.700,05 dolar olarak gerçekleşmiş takriben 2,9 kata erişmiş ve ortalama olarak %31 oranında büyümüştür. 1998 yılında toplam kamu harcaması bakımından %68 oranında küçülme oranına sahipken küresel kriz döneminde %16,51 oranında küçülmüş, 1990 ve 2021 yılları arası ortalama olarak %31 oranında artışa sahip olduğu değerlendirildiğinde Pandemi sürecinde 2020 yılında ortalamanın altında bir artışla %2,78 azalmıştır. Rusya'ya ilişkin 1990 yılından 2021 yılına kadar toplam kamu harcaması artsa da kriz dönemlerinde azaldığı görülmektedir.

Kriz yıllarında Rusya'da toplam kamu harcamasının 1998 yılında 50.757.341.576,51 dolar olması 1999 yılında 28.562.144.597,89 dolar olarak azalması ve 2019 yılında 306.476.751.568,25 dolardan 2020 yılında 298.182.231.720,73 dolar seviyesine gerilemesi kriz veya buhran sonrası harcamaların önceki seviyesinin altına düştüğünden Peacock-Wiseman yaklaşımının mevcut olmadığı söylenebilir.

Toplam kamu harcaması 2008 yılında 296.138.478.809,31 dolar olarak meydana gelirken 2009 yılında 254.146.135.524,44 dolar olarak %16,5 oran azalmayla meydana gelmiştir. Yine aynı şekilde 1998 yılındaki gibi telafi hipotezinin var olmadığı ve mandal etkisinin var olduğu söylenebilir. Bu duruma ek olarak Musgrave yaklaşımının Rusya'da kriz yılları olan 1997 ile 1998 yıllarında, 2008 ile 2012 yılları ve pandemi dönemi olan 2019 ile 2020 yılları toplam kamu harcamalarının eğitim ve sağlık harcamaları payı incelenmesi Musgrave yaklaşımını ortaya koyacaktır.

Brezilya, küresel finansal kriz yıllarında; 2008 yılında %5,09 büyüme oranına sahipken 2009 yılında %0,13 oranında küçülme oranına sahiptir. Kriz döneminde büyüme oranının azaldığı görülmektedir. Bu duruma ek olarak 2019 yılında büyüme oranı %1,22 olmasına karşın 2020 pandemi döneminde %3,88 küçülme oranına sahiptir. 1990 ve 2021 yılları arası büyüme oranları ortalaması %2'dir. Kriz yılları olan 1990 yılı %4,35 olarak, küresel finansal kriz

döneminde %0,13 ve 2020 pandemi sürecinde %3,88 küçülme oranına sahip Brezilya, 2015 ve 2016 yıllarında da %3,55 ve %3,28 oranlarında küçülme oranına sahiptir. Kriz dönemlerinde Brezilya'nın büyüme oranlarına ilişkin ekonomide küçülme meydana geldiği söylenebilir. Tablo 3.5'te GSYİH miktarları bakımından 2008 ile 2012 yılları arası ve pandemi sürecinde azalmaların meydana geldiği ve kriz dönemlerinde GSYİH'nın azaldığı görülmektedir.

Brezilya'da ise 1990 ve 2020 yılları büyüme oranları incelendiğinde ortalama büyüme oranı %2 olduğu görülmüştür. 1993 ve 1997 yılları arası, 2000 yılı, 2002 yılı, 2004 ve 2008 yılları arası, 2010 ve 2013 yılları arası büyüme oranı ortalama büyüme oranının üstünde seyretmiştir. Aynı dönemde toplam kamu harcamalarının artış oranlarının ortalaması %2,64'tür. Latin Amerika krizinin Brezilya'da, 1996 sonrası Asya krizinin ve 2008 ve 2012 yılları arası küresel mali krizin oluşması kamu harcamasının artış meydana getirdiği yıllar ile benzer süreleri içerdiğinden küresel boyut kazanan krizlerin kamu harcamalarıyla ilişkisi olduğu söylenebilir.

Kamu harcamalarının GSYİH'a oranı 1990 ve 2021 yılları arası incelendiğinde ortalama olarak artış oranı %19,21'dir ve miktar ve oransal olarak sürekli artış içerisindedir. Kamu harcamalarının GSYİH'a oranı incelendiğinde ise GSYİH oranlamasının küresel krizin hâkim olduğu 2008 yılında ise %18,84 olarak gerçekleştiği 2009 yılında %19,65 olarak %0,81 oranında azalış ortaya koyduğu görülmektedir. Bu kapsamda kriz dönemlerinde kamunun harcamasının payının arttığı söylenebilir. 2019 yılında pandemi süreci ile toplam kamu harcaması 374.350.061.909,48 dolar iken 2020 yılında 296.655.694.563,66 Dolar olarak gerçekleşmiş %26 oranında azalama ortaya koymuştur. Bu kapsamda Peacock-Wiseman yaklaşımının mevcut olmadığı söylenebilir. Toplam kamu harcamalarının 2020 yılında 2019 yılına göre konjonktürün aksine bir seyir izlemesi durumu Tablo 3.8'de azalma olarak ortaya konulduğundan Mandal etkisinin olmadığı söylenebilir

1990 ve 2020 yılları arası Brezilya'nın kamu harcamalarının fonksiyonel olarak ayrımında ortalama olarak eğitim harcamasının GSYİH'a oranının %4,90, savunma harcamalarının GSYİH'a oranı %1,6, araştırma ve geliştirme harcamalarının GSYİH' oranı 1,11 ve sağlık harcamalarının GSYİH'a oranı %8,46 seviyelerinde gerçekleşmektedir. Harcama oranları küresel kriz yılları olan 2008 ile 2011 yılları arası incelendiğinde eğitim harcaması oranı %5,27'den 2012 yılında %5,76 oranına yükselmiş ve Toplam kamu harcaması bu yıllarda artış ortaya koymuştur. Eğitim harcamasının GSYİH içerisindeki payı ile toplam harcamanın artması neticesi Musgrave etkisinin var olduğu söylenebilir. Eğitim harcamasının payı sürekli olarak artmakta olduğu görülmekte 1990 yılında %2,76 iken 2021 yılında %6,09 oranına yükselmektedir.

Çalışmada ele alınan bir diğer ülke olan Yunanistan'da ise ekonomik büyüme oranlarının 2008 ve 2012 yılları verileri değerlendirildiğinde 2008 yılında %20 oranında küçüldüğü görülmüştür. 2009 yılında %4,3 oranında, 2010 yılında, %5,5 oranında, 2011 yılında %10,2 oranında küçülmüştür. 1990 ve 2020 yılları arası ortalama büyüme oranı olarak %0,62 dir..

Pandemi süreci olan 2020 yılı incelendiğinde ise ekonomik büyüme de %9 küçülme mevcuttur. Küresel finansal kriz yıllarındakine benzer bir şekilde büyüme oranının küçüldüğü görülmektedir. Küresel finansal krizden Yunanistan'ın Pandemi sürecinde büyüme oranında olumsuz etkilendiği söylenebilir.

2008 ile 2012 yılları arası toplam kamu harcaması %33 oranında azalmakta olmasına karşın aynı yıllarda büyüme oranı %27 küçülmektedir. Bu kapsamda toplam kamu harcaması 2008 yılında 73.748.309.141 Dolar olarak, 2009 yılında 77.224.736.819 Dolar olarak, 2010 yılında 66.427.952.811 Dolar olarak, 2011 yılında 62.531.965.325 Dolar olarak ve 2012 yılında 53.877.400.964 dolar olarak görülmektedir. Küresel kriz yılları olan 2008 ile 2012 yılları arası Yunanistan'da Wagner yasasının mevcut olduğu söylenebilir. Pandemi süreci olan 2019 yılında toplam kamu harcaması 41.098.893.773,95 Dolar iken 2020 yılında 43.003.537.300,84 Dolar olarak artış meydana getirdiğinden ve 2021 yılında da daha da arttığından Peacock Wiseman yaklaşımın mevcut olduğu söylenebilir. Yunanistan'ın küresel kriz yılı olan 2008 ile 2012 yıllarında azalmakta olduğu ve 2019 yılına nispeten 2020 yılında da azalmanın mevcut olduğu kriz dönemlerinde GSYİH'nın azaldığı söylenebilir. 2008 ve 2012 yılları arası sağlık harcamasının GSYİH'a oranı 1990 yılı ve 2020 yılı ortalama oranı olan %8,38 oranının üzerinde bir oranla 2008 yılında %8,82, 2009 yılında %9,4, 2010 yılında %9,59 ve ortalama olarak yılında %9,33 oranında bir seyre sahiptir. Bu duruma ek olarak eğitim harcamasının GSYİH'a oranı 2008 yılında %3,36 iken, 2009 yılında %3,39, 2010 yılında %3,41, 2011 yılında %3,54, 2012 yılında %3,75 oranına yükselmektedir. Bu noktada Yunanistan'da 2008 ile 2012 yılları arası sağlık ve eğitim harcamaları lehine oran anlamında bir artış mevcuttur. 2008 ve 2010 yılı göz önünde bulundurulduğunda gayri safi yurtiçi hasıla 2008 yılında takriben 31.000 dolar seviyesinden 2010 yılında 28.000 dolar seviyesine gerilemektedir. Kamu harcamalarının GSYİH içerisindeki payı incelendiğinde, Tablo 3.13'de sağlık harcaması incelendiğinde, 1990 ve 2020 yılları arası ortalama olarak artış oranı %0,95 oranındadır. 2008 yılında bu oran %0,75 iken 2012 yılında %0,89 olup 4 yılda %0,14 artış ortaya koymuştur. Buna karşın 2019 yılında bu oran %1,15 iken pandemi döneminde bu oran %1,32 olarak %0,17 artışla payını arttırmış ve 2008 ve 2012 yılları arası payın üzerinde bir artış ortaya koymuştur. Bu duruma toplam kamu harcamasının 2008 yılından 2012 yılına kriz döneminde giderek azalmasından dolayı sınırlama söz konusu olduğundan etkinlik hipotezinin mevcut olduğu söylenebilir.

Asya ülkeleri arasında yer alan Güney Kore'nin 1990 ve 2021 yılları arası büyüme oranı ortalaması ise %4,99'dur. Asya krizinin meydana geldiği yıllar olan 1997 yılı bakımında 1998 yılındaki büyüme oranı %5 oranında küçülme olarak meydana gelmiştir. 2019 yılında %2,24 büyüme oranı, 2020 yılında %0,85 küçülme oranı ve 2021 yılında %4,02 büyüme oranıyla altında bir seyre sahiptir. Kriz dönemlerinde büyüme oranlarında azalma hatta küçülme meydana gelmektedir. Güney Kore'nin 1990-2021 yılları arasındaki toplam kamu harcaması miktarı, değişim miktarları ve toplam kamu harcamasının gayri safi yurtiçi hasılaya oranı yer almaktadır. Milli gelir arttıkça kamu harcamalarının da arttığı görülmüştür. Ekonomik büyüme ile kamu harcaması ile ilişki incelendiğinde Wagner Yasasının var olduğu söylenebilir.

Toplam kamu harcaması 1997 yılında 58.173.532.781,80 dolar iken 1998 yılında 43.711.254.138,60 Dolar olarak 14.462.278.643,2 Dolar azalış ortaya koymuştur. Toplam kamu harcamalarının kriz dönemi olan 1998 yılı bakımından incelendiğinde kamu harcamalarının artış oranı %33 azalmıştır. Bu duruma ek olarak küresel finansal krizin hâkim olduğu 2008 yılında toplam kamu harcaması 147.136.142.234,26 Dolar olarak, 2009 yılında 138.387.852.114,06 Dolar olarak, 2010 yılında ise 162.512.791.280,05 Dolar olarak, 2011 yılında ise 180.121.467.977,62 Dolar şeklindedir. Toplam kamu harcaması 2008 yılından 2012 yılına kadar oransal ve miktar olarak artış ortaya koymuştur. Kriz dönemi olan 1998 yılı ve 2008 ile 2009 yılları arası incelendiğinde toplam kamu harcamaları 2008 ve 2009 yılında azalırken 2009 ile 2012 yılları arası miktar olarak sürekli artmaktadır. Toplam kamu harcaması bakımından kriz dönemi olan 1997 ile 1998 yıllarında ve 2008 ile 2009 yılları arasında toplam kamu harcaması azalış ortaya koyduğundan toplam kamu harcaması azalmaktadır. Buna karşın büyüme oranları 1998 yılında azalırken 2009 yılında artmaktadır. Wagner kanununun 1998 yılındaki kriz döneminde mevcut olmadığını 2009 yılındaki küresel kriz döneminde mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bu duruma ek olarak 2019 yılında toplam kamu harcamasının 282.027.789.755,50 dolar olması ve 2020 yılında 295.799.895.243,94 dolar seviyesine yükselmesi kriz dönemlerinde harcama arttığından 2019 ve 2020 pandemi sürecinde telafi hipotezinin mevcut olduğunu ortaya koymakla beraber 2021 yılında 327.531.781.534,34 Dolar olarak daha da yukarı çıkması Peacock Wiseman yaklaşımının pandemi sürecinde mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.

Türkiye’de ise ele alınan dönemde GSYİH’nin kişi başına miktarı 1990 ve 2021 yılları arası ortalama 16.063 dolardır. Türkiye’de GSYİH kriz dönemleri kapsamında incelendiğinde, 1993 yılında 9.900 dolardan 1994 yılında 9.400 dolar olarak %5 oranında azalma, 2000 yılında 9.500 dolardan 2001 yılında 9.100 Dolar olarak %4 azalma, 2008 yılında 16.000 Dolardan 2012 yılında 20.600 Dolar olarak %20 oranında artışla, pandemi süreci olan 2019 yılında 27.100 Dolardan 2020 yılında 27.500 Dolar olarak %1,4 oranında artış seyri izlediği görülmüştür.

Türkiye’nin Toplam kamu harcamaları ise krizin hâkim olduğu yıllar olan 1993 yılında 23.230.845.454,55 dolar iken 1994 yılında 15.235.033.783,78 dolar olarak %52 oranında azalma meydana gelmiştir. 2000 yılında toplam kamu harcaması 32.720.659.628,92 dolar iken 2001 yılında 25.513.291.122,72 dolar olarak %28 azalma meydana gelmiştir. Toplam kamu harcaması küresel krizin hâkim olduğu 2008 yılında 104.754.288.666,92 dolardan, 2009 yılında 101.662.186.064 dolar gerilemiş , 2010 yılında 115.574.214.200 dolar, 2011 yılında 114.074.713.731 Dolar ve 2012 yılında 124.388.475.779,51 Dolar olarak gerçekleşmiştir. Bu duruma ek olarak pandemi sürecinde toplam kamu harcaması 2019 yılında 117.835.031.548,52 Dolar iken %8 azalış ile 2020 yılında 109.270.256.633,38 Dolar olmuştur. Kriz dönemleri olan 1994, 1999, 2001 ve 2020 yıllarında ve 2008 ile 2012 2017, 2018, 2020 ve 2021 yıllarında da toplam kamu harcamaları azalış ortaya koymaktadır. Bu kapsamda büyüme oranları ve toplam kamu harcaması incelendiğinde 1994,1999, 2001, 2009, 2017,

2018, 2020 ve 2021 yıllarında Wagner etkisinin olmadığı ve durumun aksine 1991, 1992, 1993, 1995, 1996, 1997, 1998, 2000, 2002 ile 2008 arası, 2010 ile 2016 arası ve 2019 yıllarında toplam kamu harcamalarının büyüme oranı kapsamında Wagner Yasasının olduğu söylenebilir. Ek olarak toplam kamu harcamaları 1994 ve 2001, 2008-2012 yılları arası ve 2020 yıllarında kriz ve buhran dönemlerinde azaldığından Peacock Wiseman yaklaşımının mevcut olmadığı da ifade edilebilir

Türkiye'ye fonksiyonel sınıflandırma kapsamında ise Eğitim harcamalarının GSYİH'a oranı incelendiğinde 1993 yılında %3,37 oranından 1994 yılında %3,42 oranına yükselmesi, 2000 yılında %2,52 oranından 2001 yılında %2,63 oranına 2008 yılında %2,68 oranında 2012 yılında %3,6 oranına yükseldiği görülmektedir. Buna karşın 2019 yılında eğitim harcamasının GSYİH'a oranı %4,04 oranından 2020 yılında %3,89 oranına gerilemiştir. Sağlık harcamasının GSYİH'a oranı bakımından 1993 yılında %1,09 oranından 1994 yılında %1,37 oranına, 2000 yılında %1,58 oranında 2001 yılında %2,34 oranına, 2019 yılında %1,62 oranından 2020 yılında %1,81 oranına yükseldiği görülmüştür. Buna karşın 2008 yılında bu oran %1,05 oranından 2012 yılında %1,02 oranına gerilemiştir. Eğitim ve sağlık harcamalarındaki değişimler incelendiğinde kriz yılları olan 1994, 2001, 2008 -2012 yılları ve 2019-2020 yıllarındaki artan pay Musgrave hipotezinin mevcut olduğunu ortaya koymaktadır.

Kamu harcamalarının ekonomik büyüme ile ilişkisini 1980 ve 2008 yılları arası Türkiye kapsamında inceleyen çalışma uzun dönem ekonomik büyümenin kamu harcamalarını arttıracakını öne süren Wagner yasasını desteklemektedir(Özmen, 2010, 149). Çalışma 1994 ve 2001 yılları hariç çalışma ile aynı durumu ifade etmektedir. Bir diğer çalışmada 1985 ve 2015 yılları arası kamu harcamaları ve GSYİH hasıla arasındaki ilişki incelenmiş değişkenler arası ilişkinin varlığı ortaya konmuştur. Çalışma sonucunda GSYİH'dan kamu harcamaya nedensellik testi ile Wagner hipotezinin mevcut olmadığını ortaya koymaktadır(Dübüş, 2017, 97). Çalışma bu noktada 1994, 1999, 2001 ve 2009 yıllarındaki ortaya koyduğu çalışma ile Wagner Yasasına ilişkin aynı sonuca varmıştır. 1950 ile 2009 dönemine ait Türkiye'ye ait kamu harcamalarının ulusal gelire göre artışını inceleyen çalışmada kamu harcamalarının GSYH'a oranı Wagner kanununun var olduğunu destekler niteliktedir(Oktayer, 2011, 278). Çalışma 1990 ile 1993 yılları arası, 1995 ile 1998 yılları arası, 2000 yılı ve 2002 ile 2008 yılları arası aynı sonucu ortaya koymaktadır. Gayri safi yurtiçi hasıla ile kamu harcamalarının birlikte artış ortaya koyduğu ve bununla ilgili ilişkinin Kamu harcamalarına gayri safi yurtiçi hasıladan yansımakta olduğu görülmüştür.

Çalışmada ele alınana ülke ekonomilerinin farklı dönemlerde krizlere farklı tepkiler verdiği görülmektedir. Küresel kriz dönemi olan 2008 yılında en çok kamu harcamasının GSYİH'ye oranı bakımından harcama yapan ülkesi Yunanistan, pandemi dönemi olan 2020 yılında da en yüksek kamu harcamaları oranına sahiptir. Yine küresel kriz yılı olan 2008 yılında Sağlık harcamasının GSYİH'ye oranı bakımından en yüksek orana sahip olan ülke, aynı zamanda 2020 yılında da en yüksek orana sahip olan Amerika Birleşik Devletleri'dir. 2008 yılında eğitim

harcamasının GSYİH'ye oranı bakımından en yüksek pay ABD'de olmasına karşın 2020 yılında en yüksek orana sahip ülkesi Brezilya'dır. AR-GE harcamalarının GSYİH'ye oranı bakımından 2008 yılından en büyük orana sahip ülkesi de Amerika Birleşik Devletleri olmasına karşın 2020 yılında Yunanistan'dır. 2008 yılında savunma harcamasının GSYİH'ye oranı bakımından en yüksek ülkesi Yunanistan olmasına karşın 2020 yılında Rusya'dır.

Çalışmanın sonucunda seçili ülke ekonomilerinin yaşanan krizlere bağlı olarak uygulanan ekonomi politikalarındaki değişime bağlı olarak farklı hipotezleri doğrulayan sonuçlara ulaşılmıştır. Bu kapsamda incelenen hipotezlerin geçerliliği ülkeden ülkeye ve dönme göre farklılaşabilmektedir. Bu duruma rağmen seçili ülkelerin tamamının, yaşanan krizlerden etkilendiği görülmüştür. Seçilen ülkeler küresel, bölgesel, ulusal anlamda meydana gelen krizlerden etkilenmektedir. Meydana gelen krizler karşısında kimi ülkelerde kamu harcamalarını artarken kimi ülkeler de kamu harcamalarında azaltılmaya gidildiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdoğan, A. (2014). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Alimen, N., & Bayraktaroğlu, G. (2011). Consumption Adjustments of Turkish Consumers During The Global Financial Crisis. *Ege Akademik Bakış*, 193 - 203.
- Alpat, H. (2014). *Dördüncü Kuşak Finansal Kriz Modeli: 1975-2011 Amerika Birleşik Devletleri Uygulaması, (Doktora Tezi)*. Kütahya: Kütahya Üniversitesi.
- Altınar, Ali, OECD Ülkelerinde Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Panel Simetrik ve Asimetrik Nedensellik Analizi, 2019, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Temmuz, 2019, Cilt 33, Sayı 3, s. 849-870.
- Ang, S. H. (2001). Crisis Marketing: A Comparison across Economic Scenarios. *International Business Review*, 263-284.
- Aras, O. N., & Öztürk, M. (2015). *1997 Asya Krizi ve Küresel Etkileri, s.222, İktisadi Krizler ve Türkiye Ekonomisi*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Aydin, K. (2009). *Ö "Küresel Kriz ve Türkiye. https://arsiv.perakende.org/ adresinden alındı*
- Bastı, E. (2006). *Kriz Teorileri Çerçevesinde 2001 Türkiye Finansal Krizi*. Ankara: SPK Yayın.
- Black, B., Kraakman, R., & Tarassova, A. (2000). Russian Privatization and Corporate Governance: What Went Wrong? *Stanford Law Review*, 1731- 1808.
- Bloch, D., & Fournier, J.-M. (2018). *The Deterioration Of The Public Spending Mix During The Global Financial Crisis: Insights From New Indicators*. OECD Economics Department Working Papers No. 1465.
- Borghini, E. (2008). *Trade Openness and Public Expenditure on Labor Market Prices*. <http://www.etsg.org/ETSG2008/Papers/Borghini.pdf> adresinden alındı
- Bozkurt, C. (2006). Nominal Bir Çıpanın Rolü Ve Türkiye'nin Enflasyon Hedeflemesine Geçiş Süreci . *Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Brochier, H., Llau, P., & Michalet, C. A. (1981). *Maliye ekonomisi*. Ankara: A.İ.T.İ.A. Gazetecilik ve Halkla İlişkiler Yüksek Okulu Basımevi.
- Cassiolato, J., Lastres, H., & Soares, M. (2014). The Brazilian national system of innovation: challenges to sustainability and inclusive development. G. Dutrénit, & J. Sutz içinde, *National Innovation Systems, Social Inclusion and Development* (s. 68-101)).
- Cengiz, O., & Manga, M. (2020). Küreselleşme ve Kamu Harcamaları Bileşenleri Arasındaki İlişki: AB Ülkeleri Örneği. *Alanya Akademik Bakış Dergisi*, 807-819.
- Cerra, V., & Saxena, S. C. (2008). Growth Dynamics: The Myth of Economic Recovery. *American Economic Review*, 439-457.
- Choueiri, N., & Kaminsky, G. (1999). *Has the Nature of Crises Changed? A Quarter Century of Currency Crises in Argentina*. Newyork: IMF Working Paper.

- Chui, M., Gai, P., & Haldane, A. (2000). *International Financial Crises and Public Policy: Some Welfare Analysis*. New York: Bank of New York.
- Çakmak, S. (2004). *Karşılaştırmalı Finansal Kriz Analizleri: Latin Amerika, Asya ve Türkiye*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Çetinkaya, M., & Sugözü, H. İ. (2011). *Küresel Finansal Kriz ve Borç Krizi, Küresel Ekonomik ve Finansal Kriz*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Çeviş, İ. (2005). *() Para Krizlerine Ampirik Bir Yaklaşım*. Ankara: Sermaye Piyasası Kurulu Yayını.
- Çiğdem, H. (2016). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizlere Neden Olan Faktörler: Türkiye Örneği, (Yüksek Lisans Tezi)*. Niğde : Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Delice, G. (2003). *Finansal Krizler: Teorik ve Tarihsel bir Perspektif*. Kayseri: Erciyes Üniversitesi İİBF.
- Dibo, M. (2009). *Dış Borçlanma ve Finansal Kriz İlişkisi Bağlamında Türkiye'deki Krizlerin Analizi*. Trabzon: Karadeniz Teknik Üniversitesi.
- Dornbusch, R. (2022). *A Primer on Emerging-Market Crises*. <http://www.nber.org/chapters/c10648.pdf> adresinden alındı
- Dökmen, G. (2012). Kamu Harcamaları ve Kamu Gelirleri Arasındaki İlişki: Panel Nedensellik Analizi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 115-143.
- Durmuş, S. (2010). Finansal Krizleri Açıklamaya Yönelik Yaklaşımlar. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 31-46.
- Dübüş, U.(2017), Wagner ve Keynesyen Hipotezlerinin Test Edilmesi: Türkiye Örneği, Namık Kemal Üniversitesi Maliye Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Eckstein, O. (1964). *Public Finance, Foundation of Modern Economics Series*. New Jersey: Englewood Cliffs.
- Edizdoğan, N., Çetinkaya, Ö., & Gümüş, E. (2020). *Kamu Maliyesi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Eğilmez, M. (2004). *Ekonomi Politikası*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2016). *Kamu Maliyesi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2018). *Dünya Ekonomisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2022). *Ortodoks*. <https://www.mahfiegilmez.com/2013/04/ortodoks-ve-heterodoks%20ekonomi.html#:~:text=Ekonomi%20alan%C4%B1nda%20geleneklere%2C%20genel%20kabul,inan%C3%A7%20anlam%C4%B1na%20gelen%20bir%20s%C3%B6z%C3%BCkt%C3%B> Cr adresinden alındı
- Eiteman, D., Stonehill, A., & Moffett, M. (2001). *Multinational Business Finance, 9th Edition*. USA: Addison-Wesley Publishing Company.
- Eker A. ve Tüğen, K. (1994). *Kamu Maliyesine Giriş, Takav Matbaası, İzmir*.
- EU. (2012). *European Commission (EU)*. EU Occasional Papers.

- Fall, F., & Fournier, J. (2015). *Macroeconomic Uncertainties, Prudent Debt Targets and Fiscal Rules*. Paris: OECD Publishing.
- Garrett, G., & Nickerson, D. (2001). *Globalization, Democratization and Government Spending in Middle Income Countries*. <http://www.international.ucla.edu/cms/files/midinc.pdf> adresinden alındı
- Gemmell, N., Kneller, R., & Sanz, I. (2008). Foreign Investment, International Trade and The Size and Structure of Public Expenditures. *European Journal of Political Economy*, 151-171.
- Geyik, O., & Aydın, M. S. (2021). Maliye Politikası Aracı Olarak Kamu Harcamaları ile İnsanı Gelişme Endeksi Arasındaki İlişki: Türkiye Üzerine Bulgular (1990-2019). *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2066-2084.
- Gonzaga, F. J. (2001). *External Debt Sustainability: Empirical Evidence in Brazil*. <http://www.cedeplar.ufmg.br/pesquisas/td/TD%20154.pdf> adresinden alındı
- Gup, B. (1998). *bank Failures in the Major Trading Countries of the World: Causes and Remedies*, . Quorum Books.
- Güraslan, E. (2005). *Uluslar Arası Finansal Kuruluşlar ve Mali Reform Önerileri: Türkiye Deneyimi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*.
- Hockley, G. (1992). *Fiscal Policy- An Introduction*. Chatnam: Routledge.
- İKV. (2022). <http://www.ikv.org.tr> adresinden alındı
- IMF. (1991). *IMF Occasional Papers "Determinants and Systematic Consequences of International Capital Flows"*. Washington : IMF.
- IMF. (1998). *Financial Crises: Causes and Indicators. World Economic and Financial Survey World Economic Outlook*. Washinton: IMF.
- IMF. (1999). *World Economic Outlook International Capital Markets*. Newyork: IMF.
- IMF. (2022). *WEO*. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October> adresinden alındı
- IMF. (2022). *weo-database*. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/weo-database/2021/October> adresinden alındı
- Işık, N., & Alagöz, M. (2005). Kamu Harcamaları Ve Büyüme Arasındaki İlişki. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 63-75.
- Işık, S. (2004). *Para Finans ve Kriz*. Ankara : Akçağ Yayınevi.
- Johansson, A. (2016). *Public Finance, Economic Growth and Inequality: A Survey of the Evidence*. Paris: OECD Publishing.
- Kabaş, T. (2005). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Finansal Krizleri Belirleyen Faktörler ve Uluslararası Finans Sistemi, s. 33 (Kabul Edilmiş Yüksek Lisans Tezi)*. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Kansu, A. (2004). *Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri*, , , . İstanbul: Derin Yayınları.

- Karaçor, Z., & Gökmenoğlu, K. (2011). *Finansal Kriz Modelleri, Küresel Ekonomik ve Finansal Kriz, 2011*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kaya, E. (2006). *Kamu Harcamalarının Büyüme Üzerine Etkileri*. Balıkesir : Balıkesir Üniversitesi.
- Kılavuz, E., Topcu , B., & Tülüce, N. (2011). Yükselen Ekonomilerde Döviz Kuru Rejimi Seçimi: Ampirik Bir Analiz. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 47-109.
- Kindleberger, C. (1998). *Economic and Financial Crises and Transformations in Sixteenth. Century Europe*.
- Koç, Ö. E., Acar, İ. A., & Utkuseven, A. (2015). *Geçmiş Öngörmek: Ekonomik Krizlerin Teorik ve Tarihsel Arka Planı*. Ankara: Orion Kitabev.
- Krugman, P. (1997). *Currencies and Crises*. Londra: The MIT Press.
- Krugman, P. (2001). *Crises: the Next Generation?*
- Krugman, P. (2022). *Currency Crises, Prepared for NBER Conference*. <http://www.mit.edu/krugman/www.crisis.html> 1999 adresinden alındı
- Leaven, L., & Valencia, F. (2010). *Resolution Of Banking Crises: The Good, The Bad and Ugly*. Washington: IMF Working Paper.
- Mishkin, F. (1997). *The Causes and Propagation of Financial Instability: Lessons for Policymakers*.
- Mishkin, F. (1999). *Lessons from the Asian Crisis*. <http://www0.gsb.columbia.edu/faculty/fmishkin/PDFpapers/w7102.pdf> adresinden alındı
- Musgrave, R. A., & Musgrave, P. B. (1976). *Public Finance In Theory and Practice, Second*. Tokyo.
- OECD. (2022). *general-government-spending*. <https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm> adresinden alındı
- OECD. (2022). *General-government-spending*. <https://data.oecd.org/gga/general-government-spending.htm> adresinden alındı
- OECD. (2022). *gross-domestic-product-gdp*. <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm> adresinden alındı
- OECDstats. (2022). <https://stats.oecd.org/#> adresinden alındı
- Oktayer, A.(2011), Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Kamu Harcamaları Arasındaki İlişkinin Ampirik Analizi 1950-2009
- O'Neill, A. (2022). *Güney Kore'de gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH) büyümesi 2027*. <https://www.statista.com/statistics/263758/gross-domestic-product-gdp-growth-in-south-korea/> adresinden alındı
- Özmen İ(2010), Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği(1980-2008), Selçuk Üniversitesi, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi.
- Özer, B. (2015). *Türkiye'de Kamu Harcama Sürecinde Uygulanan Tedarik Usullerinin Yolsuzluk Riski Açısından Analizi*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.

- Özkan, G. (2022). *Küresel Ekonomik Kriz: Makroekonomik Bir Yaklaşım*. <https://www.york.ac.uk/economics/documents/misc/> adresinden alındı
- Öztürk, N. (2013). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Ekin Yayınevi.
- Öztürk, N. (2014). *Maliye Politikası*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Öztürk, S. (2003). *Sabit Döviz Kuru Politikasının Finansal Krizlere Etkisi:1997 Güneydoğu Asya Ve 2000 Kasım-2001 Şubat Türkiye Krizleri*. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi İ.İ.B.F.
- Pazarlıoğlu, M., & Çevik, V. (2007). Ratchet Model: 1939-2005 Dönemi Türkiye Uygulaması. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17-34.
- Peacock, A., & Wiseman, J. (1961). *The Growth of Public Expenditure in the United Kingdom*. Princeton: Preston University Press.
- Reinhart, C., & Rogoff, K. S. (2009). The Aftermath of Financial Crises. *American Economic*, 466-472.
- Rodrik, D. (1998). Why Do More Open Economies Have Bigger Governments? *The Journal of Political Economy*, 997-1032.
- Salvatore, D. (2006). *Theory and Problems of International Economics*. New York: Mc-Graw Hill.
- Sancak, E., & Demirbaş, E. (2011). Küresel Ekonomik Kriz Ve Türkiye Konut Sektörüne Etkiler. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 171-190.
- Sarıtaş, H., & Gökçe, A. (2012). Amerika Birleşik Devletlerinde Ve Avrupa Birliği Ülkelerinde Yaşanan Ekonomik Krizlerin Temel Analizi: Nedenler Ve Etkiler. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 39-52.
- Schulze, G. G., & Ursprung, H. W. (1999). Globalisation of The Economy and The Nation State. *The World Economy*, 295-352.
- SDW. (2022). <https://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=9691269>
- SDW. (2022). https://sdw.ecb.europa.eu/quickview.do?org.apache.struts.taglib.html.TOKEN=2e37aa83a9cd500d54a9c13acef4b904&SERIES_KEY=325.GFS.Q.N.GR.W0.S13.S1.P.D.OTE._Z._Z._T.XDC._Z.S.V.N._T&start=01-05-1999&end=31-12-2021&submitOptions.x=0&submitOptions.y=0&trans=AF
- Sevim, C. (2012). *Öncü Göstergeler Yaklaşımına Göre Finansal Krizler ve Türkiye Örneği, (Doktora) Tezi*. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- Stiglitz, J. (2002). *Küreselleşme Büyük Hayal Kırıklığı*. İstanbul: Plan B Yayıncılık.
- Susam, N., & Bakkal, U. (2008). Kriz Süreci Makro Değişkenleri ve 2009 Bütçe Büyüklüklerini Nasıl Etkileyecek? *Maliye Dergisi*, 72-88.
- Şengül, M. (2011). Kat Mülkiyetinde Ortak Yer Ve Tesislerin Niteliğinin Değiştirilmesi. *MÜHF – HAD*.
- Turan, T. (2014). Hükümet Harcamalarında Konjonktürel Mandal Etkisi: Türkiye Örneği. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 177-188.

Türk, İ. (1992). *Kamu Maliyesi*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Whitney, M. (2009). Credit Cards are the Next Credit Crunch. *Rhe Wall Street Journal*.

Worldbank. (2022). *Güney Kore*.
<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.KD.ZG&country=#>

WorldBank. (1996). *Argentina, The Convertibility Plan: Assessment and Potential Prospects*. Washington D.C: World Bank.

Worldbank. (2022).
<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.KD.ZG&country=#>

Worldbank. (2022). *General government final consumption expenditure (% of GDP)*.
https://data.worldbank.org/indicator/NE.CON.GOVV.ZS?end=2021&name_desc=false&start=1990

Worldbank. (2022). *World Development Indicators*.
<https://databank.worldbank.org/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.KD.ZG&country=#>

Yavaş, H. (2007). *1980 Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Finansal Krizler, Finansal Kriz Modelleri ve Çözüm Önerileri, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)*.

Yavaş, H. (2007). *1980 Sonrası Gelişmekte Olan Ülkelerde Yaşanan Finansal Krizler, Finansal Kriz Modelleri ve Çözüm Önerileri, Yayımlanmamış (Yüksek Lisans Tezi)*. Kadir Has Üniversitesi, SBE, İstanbul.

Yıldız, Z., & Durgun, A. (2010). 2008 Küresel Ekonomik Krizi ve Turizm Sektörü Üzerine Etkileri . *Vizyoner Dergisi*, 1-15.

Yılmaz, Ö., & Kaya, V. (2005). Kamu Harcama Çeşitleri Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi* , 257-271.

Yılmaz, R. (2005). *Gelişmekte Olan Ülkeler Perspektifinden Finansal Krizler ve Banka Hücumları*. Bursa: Ekin Yayınevi.

Yücel, F. N. (2007). *Maliye Teorisi Bağlamında, Mali Desantralizasyon, Avrupa Birliği Ve Türkiye Uygulamaları* . Ankara: Ankara Üniversitesi.

